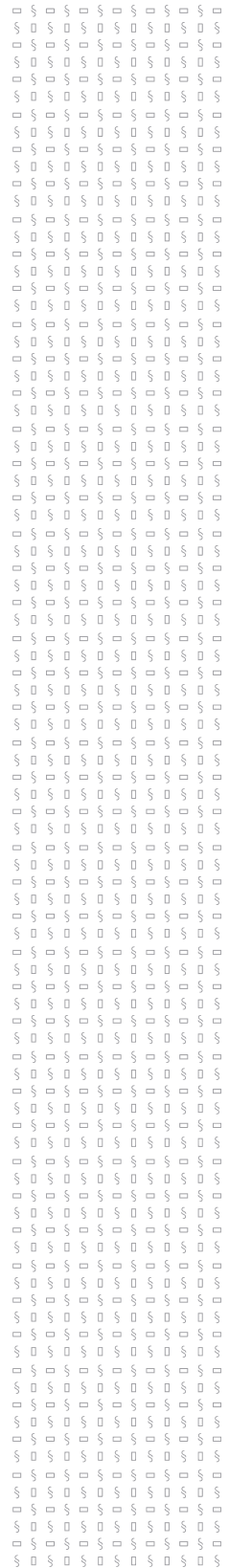

SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

(řada teoretická, Edice S)

č. 458

**ČESKO-POLSKÁ PRÁVNÍ
KOMPARATISTIKA 2013**

**CZESKO-POLSKA
KOMPARATYSTYKA PRAWNA 2013**

***CZECH-POLISH LAW COMPARISON
2013***

**Michał Kozieł,
Damian Czudek eds.**

Masarykova univerzita
Brno, 2013

Vzor citace:

Česko-polská právní komparatistika 2013. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2013. 230 s. Spisy Právnické fakulty MU, Řada teoretická, Ed. S, č. 458. ISBN 978-80-210-6568-0.

Katalogizace v knize – Národní knihovna ČR

Česko-polská právní komparatistika 2013/ Michał Kozieł, Damian Czupek eds. – 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. - 230 s. (Spisy Právnické fakulty MU, Řada teoretická, Edice S ; č. 458). ISBN 978-80- 210-6568-0 (brož.)

340.5* (437.3)* (438)

- srovnávací právní věda

- Česko

- Polsko

- sborníky konferencí

34 – Právo [16]

Tato publikace vznikla a byla financována z prostředků specifického výzkumu Masarykovy univerzity č. MUNI/B/0751/2012 „Česko-polská právní komparatistika 2013“.

Recenzovali:

doc. Ing. Jiří Blažek, CSc.

Dr. Rafał Dowgier

PODĚKOVÁNÍ / PODZIĘKOWANIE / THANKS

Na tomto místě bychom rádi poděkovali generální konzulce Polska v Ostravě, paní Anně Olszewské, děkance Právnické fakulty Masarykovy univerzity, prof. Naděždě Rozehnalové, a honorárnímu konsulovi Polska v Brně, doc. Petru Mrkývkovi, bez jejichž pomoci a podpory by mezinárodní vědeckou konferenci „Česko–polská právní komparatistika 2013“ nebylo možné uspořádat.

organizační výbor

W tym miejscu chcielibyśmy podziękować pani konsul generalnej RP w Ostrawie, Annie Olszewskiej, pani dziekan Wydziału Prawa Un. im. Masaryka, prof. Naděždě Rozehnalové, oraz konsulowi honorowemu RP w Brnie, doc. Petru Mrkývkovi. Bez ich wsparcia i pomocy organizacja międzynarodowej konferencji naukowej „Czesko–Polska Komparatystyka Prawna 2013“ byłaby niemożliwa.

komitet organizacyjny

OBSAH / SPIS TREŚCI / CONTENTS

ÚVODNÍ SLOVO / SŁOWO WSTĘPNE / INTRODUCTION	9
<i>I. ČÁST / CZĘŚĆ I / PART I</i>	
<i>Analyza wybranych problemów v České republice a v Polsku</i> <i>Analiza wybranych zagadnień w Republice Czeskiej i w Polsce</i> <i>Analysis of selected problems in the Czech Republic and Poland</i>	
MIEJSCE ŽRÓDEŁ PRAVA POWSZECHNIE OBOWIAZUJĄCEGO W ŽRÓDLACH PRAVA KARNÉHO PROCESOWÉHO / POSITION OF THE SOURCES OF GENERALLY BINDING LAW IN THE SOURCES OF THE CRIMINAL PROCEDURAL LAW	
Małgorzata Budnik.....	13
SUBJEKTY SPRÁVY DANÍ V ČESKÉ REPUBLICE / SUBJECTS OF THE TAX LAW IN THE CZECH REPUBLIC	
Damian Czudek	41
KOLEKTIVNÍ INVESTOVÁNÍ / COLLECTIVE INVESTMENT	
Michal Janovec.....	53
HARMONIZACE DANĚ Z PŘÍJMŮ PRÁVNICKÝCH OSOB / HARMONISATION OF CORPORATE INCOME TAX	
Jana Kranecová.....	67
FISKALNE INSTRUMENTY WSPIERANIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ / THE FISCAL INSTRUMENTS OF SUPPORTING THE ECONOMIC ACTIVITIES IN POLAND	
Mateusz Langer	83
<i>II. ČÁST / CZĘŚĆ II / PART II</i>	
<i>Hledání řešení problémů prostřednictvím komparace</i> <i>Szukanie rozwiązań za pomocą komparatystryki</i> <i>Finding solutions of challenges through comparison</i>	
KOMPARACE KONVENČNÍHO A ISLÁMSKÉHO POJETÍ POJIŠTĚNÍ / COMPARISON BETWEEN CONVENTIONAL AND ISLAMIC CONCEPT OF INSURANCE	
Petra Dvořáková.....	103

POSTAVENÍ PREZIDENTA V ČR A V POLSKU / <i>THE STATUS OF THE PRESIDENT IN THE CZECH REPUBLIC AND POLAND</i>	
Gabriel Kopec	117
SROVNÁNÍ SPRÁVY DANĚ Z PŘIDANÉ HODNOTY V PRÁVNÍCH ŘÁDECH ČESKÉ REPUBLIKY A POLSKA NA VYBRANÉM KONSTRUKČNÍM PRVKU / <i>COMPARISON OF SELECTED ISSUES OF VALUE ADDED TAX IN CZECH REPUBLIC AND POLAND ON THE CHOSEN COMPONENT</i>	
Michał Kozieł	133
INSTITUT RIBÁ Z POHLEDU VYMEZENÍ LICHVY V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU / <i>INSTITUTE RIBA IN TERMS OF THE DEFINITION OF USURY IN THE CZECH LEGAL ORDER</i>	
Jan Kubica	147
INSTITUT STÁTNÍ POKLADNY V ČESKÉM A POLSKÉM PRÁVU / <i>STATE TREASURY IN THE CZECH AND POLISH LAW</i>	
Kristýna Staszczaková	159
KOMPARACE ČESKÉHO A ISLÁMSKÉHO PRÁVA VE VZTAHU K MONETÁRNÍ POLITICE / <i>COMPARISON OF THE CZECH AND ISLAMIC LAW IN RELATION TO MONETARY POLICY</i>	
Václav Závada	195
<i>III. ČÁST / CZEŚĆ III / PART III</i>	
<i>Centrum polského práva</i>	
<i>Centrum Prawa Polskiego</i>	
<i>The Polish Law Centre</i>	
O CENTRU / O CENTRUM / <i>ABOUT CENTRE</i>	215
Společná fotografie účastníků konference / Wspólna fotografia uczestników konferencji / <i>Collective picture of conference participants</i>	227
ABSTRAKT / STRESZCZENIE / <i>ABSTRACT</i>	229

ÚVODNÍ SLOVO / SŁOWO WSTĘPNE / INTRODUCTION

Vážení čtenáři,

v rukou držíte druhý sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference „*Česko–polská právní komparatistika*“, tentokrát s označením „2013“ jejímž organizátorem bylo občanské sdružení *Centrum Prawa Polskiego / Centrum polského práva* působící při Právnické fakultě Masarykovy univerzity. Konference se uskutečnila v Petrovicích u Karviné ve dnech 26.–28. 10. 2013 a jednalo se o druhou z řady plánovaných konferencí, které budou zaměřeny primárně na srovnávání základních právních institutů dvou sousedních států – České republiky a Polska.

Rádi bychom na tomto místě ještě jednou poděkovali všem účastníkům, kteří se této konference zúčastnili a zejména pak těm, kteří se rozhodli pro publikaci svého příspěvku v tomto sborníku. Doufáme, že jste byli s průběhem konference spokojeni, odpustíte nám případné nedostatky, kterých se budeme snažit do budoucna vyvarovat, a budete na proběhnuvší konferenci vzpomínat pouze v dobrém.

Také bychom na tomto místě chtěli všechny pozvat na další, již třetí, edici mezinárodní vědecké konference „*Česko–polská právní komparatistika*“, která by se podle plánu měla uskutečnit v příštím roce.

Zároveň nám dovoluňte poděkovat všem osobám, které větší či menší mírou přispěly ke zdárnému průběhu konference.

S přáním příjemného zážitku ze čtení této publikace

Editoři

Szanowni Czytelnicy,

publikacja, którą mamy Państwu zaszczyt przedstawić, jest drugą pracą zbiorową powstałą w związku z międzynarodową konferencją naukową pt. „*Czesko-Polska Komparatystyka Prawna*“. Zawiera ona opracowania przygotowane w związku z konferencją, która miała miejsce w 2013 r. Głównym organizatorem tej konferencji było stowarzyszenie *Centrum Prawa Polskiego / Centrum polského práva* działające we współpracy z Wydziałem Prawa Uniwersytetu im. Masaryka. Konferencja miała miejsce w Petrovicích u Karviné w dniach 26–28 października 2013 r. Było to już drugie z kolei spotkanie, które poświęcone było przede wszystkim porównaniu podstawowych instytucji prawa dwu sąsiednich państw – Republiki Czeskiej i Polski.

Pozwólcie nam jeszcze raz podziękować wszystkim uczestnikom, którzy brali udział w konferencji, a przede wszystkim tym, którzy zdecydowali się opublikować swoje opracowania w tej oto pracy zbiorowej. Mamy nadzieję, że konferencja w oczach uczestników przebiegła pomyślnie i że wybaczą nam oni pewne niedociągnięcia, których będziemy starali się w przyszłości unikać.

Pragniemy również serdecznie zaprosić wszystkich chętnych na kolejną, już trzecią edycję międzynarodowej konferencji naukowej „*Czesko-Polska Komparatystyka Prawna*“, która odbędzie się w 2014 r.

Pozwólcie nam również w tym miejscu podziękować wszystkim, którzy w większym lub mniejszym stopniu pomogli nam pomyślnie przeprowadzić tegoroczną konferencję.

Życzymy satysfakcji z lektury tej publikacji

Redaktorzy

I. ČÁST / CZĘŚĆ I / PART I

***Analýza vybraných problémů v České republice
a v Polsku***

/

***Analiza wybranych zagadnień w Republice
Czeskiej i w Polsce***

/

***Analysis of selected problems in the Czech
Republic and Poland***

MIEJSCE ŹRÓDEŁ PRAWA POWSZECHNIE OBOWIĄZUJĄCEGO W ŹRÓDŁACH PRAWA KARNEGO PROCESOWEGO

POSITION OF THE SOURCES OF GENERALLY BINDING LAW IN THE
SOURCES OF THE CRIMINAL PROCEDURAL LAW

mgr Małgorzata Budnik

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego w Szczecinie, Polska
Opiekun naukowy dr hab. prof. US Danuta Tarnowska

Abstract in original language:

Źródłem prawa w znaczeniu formalnym jest akt wystosowany przez organ władzy państwowej, który obejmuje normy prawne. Najwyższym i zarazem podstawowym źródłem prawa karnego procesowego jest Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r.. Konstytucja, jako akt nadrzędny ma najwyższą moc prawną. Drugie miejsce, zgodnie z art. 87 ust. 1 Konstytucji, zajmują ustawy czyli akty prawne, które pochodzą od Parlamentu. Najważniejszymi są m. in. Kodeks postępowania karnego, przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny czy też przepisy wprowadzające Kodeks karny. Następnie ratyfikowane umowy międzynarodowe, czyli określone normy postępowania służące nawiązaniu, utrzymaniu oraz rozwojowi wzajemnych stosunków między państwami. W dalszej kolejności rozporządzenia, które są wydawane na podstawie upoważnienia zawartego w ustawie, a także w celu jej wykonania.

Key words in original language:

źródło prawa; Konstytucja; ustawy; ratyfikowane umowy międzynarodowe;

Abstract:

In formal terms the source of law is defined by an act issued by the body of state authority, which includes legal norms. The principal and the most essential source of penal procedural law is The Constitution of the Republic of Poland from 2nd April 1997. The Constitution, being a superior act of law, has the highest legal power. Second to this, in compliance with art. 87, par. 1 of the Constitution, come regulations which are legal acts passed by the Parliament. The most significant include: Code of Penal Conduct with its introductory provisions. After them international agreements are ratified which are special norms of conduct for beginning, maintaining and developing mutual relationships among states. Then come decrees which are issued through an authorization specified in a regulation and also for its effect.

Key words:

the source of law; Constitution; regulations; ratified international agreements;

JEL classification:

K14

WSTĘP

Źródło prawa (*fons iuris*) to termin wieloznaczny, który w ramach teorii prawa jest odnoszony do różnorodnych zjawisk, które są powiązane z tworzeniem oraz z obowiązywaniem tego prawa.¹ W znaczeniu *sensu stricto* jest aktem, który zawiera normy prawne (generalne i abstrakcyjne) wydane przez organ posiadający kompetencje prawotwórcze, w trybie i w formie przewidzianej w Konstytucji RP. W konstytucyjnym znaczeniu nie każdy akt generalny i abstrakcyjny jest aktem normatywnym. Samo kryterium materialne nie jest tu wystarczające. Cecha (generalności czy też abstrakcyjności) jest warunkiem koniecznym bowiem powoduje, iż norma prawna nie zostaje umorzona czy też wchłonięta w wyniku jednorazowego zastosowania. Aby zakwalifikować dany akt do źródła prawa warunkiem koniecznym jest spełnienie przez ten akt wszystkich cech ujętych w rozdziale III Konstytucji.²

Źródła prawa rozróżniamy w znaczeniu:

- formalnym obejmującym sposób uzewnętrznienia woli państwowego organu, który stanowi prawo (to sformalizowany akt zawierający normy prawne danego organu państwowego);
- materialnym rozumiane jest jako układ pewnych warunków politycznych, społecznych, gospodarczych oraz kulturowych, które „determinują” powstanie konkretnej normy prawnej;
- walidacyjnym rozumie się wszystko, co jest podstawą obowiązywania konkretnej normy prawnej, np.: źródłem prawa w systemie *common law* jest precedens;
- informacyjnym jest to co informuje o obowiązującym prawie, np.: źródłem prawa mającego charakter oficjalny są urzędowe dzienniki publikacyjne, zaś mającego charakter nieoficjalny środki masowego przekazu czy też nauka

1 Z. Muras, *Podstawy prawa*, Warszawa 2008, s. 36.

2 D. Dąbek, *Prawo miejscowe*, Warszawa 2007, s. 22.

prawa. Znaczenie to nie mieści się w ścisłym (właściwym) sensie rozumienia źródła prawa, natomiast odnosi się wyłącznie do ogólnie uznawanych „źródeł” dotyczących prawa.³

Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483) przeznaczyła źródłom prawa cały rozdział III pt. „Źródła prawa” (art. 87–94).

Źródłami powszechnie obowiązującego prawa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej (RP) na mocy art. 87 ust. 1 Konstytucji RP są: Konstytucja, ustawy, następnie ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. Do źródeł prawa powszechnie obowiązującego na obszarze RP zaliczamy również źródła prawa karnego procesowego. Warunkiem koniecznym, by ustawa czy rozporządzenie weszło w życie w oparciu o art. 88 ust. 1 Konstytucji RP jest ich promulgowanie. Warunkiem koniecznym wejścia w życie ustaw, a także rozporządzeń i aktów prawa miejscowego, które zostały wyszczególnione w art. 87 ust. 2 Konstytucji jest ich ogłoszenie. Tryb oraz zasady dotyczące ogłoszenia aktów normatywnych znajdują się również w ustawie (art. 88 ust. 1 i 2 Konstytucji).⁴

KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Nadrzędność przepisów Konstytucji wynika z art. 8 ust. 1 Konstytucji, który stanowi, iż „*Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej*”. Z hierarchicznej budowy aktualnego systemu prawnego przepisy w niej zawarte są aktem o najwyższej mocy prawnej. Gwarantem nadrzędności tych przepisów jest Trybunał Konstytucyjny, który bada (art. 188 pkt 1–3 Konstytucji) zgodność ustaw oraz umów międzynarodowych z Konstytucją RP, jak również innych przepisów prawnych, które zostały wydane przez centralne organy państwowe z obowiązującymi

3 T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2005, s. 65.

4 Tamże, s. 65.

ustawami oraz Konstytucją RP. W Konstytucji znajduje się szereg przepisów dotyczących procesu karnego. I tak, np.: rozdział II (pt. „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”) zawiera uregulowania, które dotyczą pozbawienia wolności bądź jej ograniczenia, prawa do obrony czy też prawa do sądu, itd.⁵

Na szczególną uwagę zasługuje art. 45 ust. 1 Konstytucji, który wskazuje, iż sąd jest organem powołanym do rozpoznania danej sprawy i musi spełniać podstawowe wymogi: właściwości, niezależności, bezstronności oraz niezawisłości, ponieważ powołany jest do sprawowania wymiaru sprawiedliwości i pełni funkcje kontrolne. Konstytucja cechę niezawisłości odnosi do sędziów, a pozostałe do sądów, jednak cechy te pozostają w ścisłym związku. Standardy te dotyczą w sądów wszystkich szczebli oraz wszystkich instancji w równym stopniu.⁶

W rozdziale VIII Konstytucji (pt. „Sądy i Trybunały”) wprowadzono m.in. regułę mówiącą o dwuinstancyjnym toku postępowania przed organem sądowym.⁷

Należałoby w tym miejscu zwrócić uwagę na przepisy Konstytucji mające szczególne odniesienie do przepisów postępowania karnego o czasami szerszym zakresie:

- a) art. 40 – zakazuje stosowania tortur, nieludzkiego i poniżającego bądź okrutnego traktowania;
- b) art. 41 ust. 1–5 – określa wolność i nietykalność osobistą, m.in. w zakresie warunków w czasie obejmującym okres pozbawienia wolności (tymczasowego aresztowania, zatrzymania, przedłużania stosowania środka), także informacji dotyczącej podstawy zatrzymania, przysługującym prawie odwołania się do sądu czy też prawie do odszkodowania;
- c) art. 42 ust. 2 – proklamuje prawo osoby oskarżonej do obrony w zakresie obejmującym osobistą aktywność i możliwość korzystania z pomocy obrońcy;

5 K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 34.

6 P. Wiliński, *Rzetelny proces karny w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Rzetelny proces karny*, (red. P. Wiliński), Warszawa 2009, s. 313, 315.

7 K. Marszał, *Proces karny...*, op. cit., s. 34.

- d) art. 42 ust. 3 – potwierdza domniemanie niewinności;
- e) art. 45 ust. 1 – określa prawo każdej osoby do sądu, do rozpoznania, a następnie ewentualnego rozstrzygnięcia w określonych warunkach zarzucanej jej sprawy przed sądem (bezstronnym, niezależnym i niezawisłym);
- f) art. 45 ust. 1 i 2 – określa zasadę sprawiedliwego i jawnego postępowania;
- g) art. 46 – zawiera gwarancję w przypadku przypadku rzeczy;
- h) art. 47 i art. 51 – wyznaczają granice prawa dotyczące prywatności;
- i) art. 49 – określa wolność oraz ochronę tajemnicy komunikowania się;
- j) art. 50 – dotyczy nienaruszalności mieszkania i jego przeszukania;
- k) art. 51 – zawiera gwarancje dotyczące ochrony informacji o sobie;
- l) art. 52 – dotyczy wolności poruszania się;
- m) art. 54 i art. 61 – odnoszące się do ochrony prawa do informacji;
- n) art. 55 – określa gwarancje dotyczące ekstradycji obywatela polskiego;
- o) art. 64 – proklamuje ochronę dotyczącą praw majątkowych;
- p) art. 65 ust. 1 – określa wolność wykonywania zawodu;
- q) art. 77 ust. 1 – wskazuje na prawo odnośnie odszkodowania za szkodę wyrządzoną przez organy władzy publicznej działające niezgodnie z prawem;
- r) art. 78 – określa prawo dotyczące zaskarżenia orzeczeń, które zostały wydane w pierwszej instancji;
- s) art. 176 ust. 1 – stanowi o co najmniej dwuinstancyjności postępowania sądowego.

Do wspomnianej grupy zalicza się również przepisy Konstytucji, które zawierają gwarancje o znacznie szerszym zakresie, mające zastosowanie w ocenie przepisów karnoprosesowych:

- art. 2; wyraża zasadę demokratycznego państwa prawnego – jest to nadrzędna cecha funkcjonowania państwa oraz wszystkich organów, w tym również procesowych;

- art. 7; wprowadza zasadę legalizmu dotyczącą działania organów władzy publicznej;
- art. 32; określa zasadę równości, tzn. wobec prawa wszyscy są równi i mają prawo do takiego samego traktowania przez władze publiczne;
- art. 31 ust. 1 i 3; dotyczy zakresu ochrony praw oraz wolności, wskazuje granice ustawowej ich limitacji;
- art. 77 ust. 2; wprowadza zakaz dotyczący zamykania drogi sądowej w ramach dochodzenia praw i wolności;
- art. 79 ust. 1 Konstytucji; ustanawia prawo dotyczące wniesienia skargi konstytucyjnej.⁸

Jak już wyżej wspomniano Konstytucja w hierarchii aktów prawnych jest aktem nadrzędnym. Stąd wynika więc, iż prawo karne musi wypełniać standardy prawa konstytucyjnego. Nie jest zatem możliwe wprowadzenie karalności niektórych czynów pod groźbą kary, które powodują naruszenie prawa człowieka, np.: ustawodawca nie może zabronić gromadzenia się, gdyż wśród wymienionych wolności praw obywatelskich jest prawo do gromadzenia się, jedynie ze względu na zachowanie bezpieczeństwa i porządku może poddać je ustawowo określonym regułom. Jeżeli Konstytucja zostanie naruszona przez ustawodawcę, niezgodność danego przepisu ustawy z Konstytucją może zostać stwierdzona orzeczeniem wydanym przez Trybunał Konstytucyjny, co w konsekwencji może spowodować jego usunięcie. W przypadku wystąpienia wątpliwości czy przepis ustawy jest zgodny z Konstytucją istnieje możliwość kierowania pytań do Trybunału Konstytucyjnego.⁹

Zgodnie z art. 31 ust. 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (DZ. U. Nr 102, poz.643 z późn. zm.) wszczęcie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym możliwe jest tylko w trybie skargowym i może dotyczyć: pytania

8 P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, LEX, s. 7, 8.

9 K. Buchała, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1997, s. 54, 55,

prawnego, wniosku, skargi konstytucyjnej, rozwiązywania sporów kompetencyjnych (art. 189 Konstytucji) czy też badania zgodności celów i działalności różnych partii politycznych z Konstytucją (art. 188 pkt 4 Konstytucji). Poza zakres wskazanych powyżej środków prawnych Trybunał Konstytucyjny nie jest władny wydawać jakiegokolwiek rozstrzygnięcia. Każdy z tych środków (trybów) może kwestionowany przepis wyeliminować z systemu prawnego,¹⁰ jeżeli konsekwencją rozpoznania sprawy niezależnie od trybu będzie orzeczenie stwierdzające niekonstytucyjność aktu normatywnego. W danej sprawie sformułowane przez sąd orzekający pytanie prawne (kontrola konkretna) może prowadzić do zmiany procedury karnej zapobiegając w ten sposób ingerencji w sferę wolności oraz praw konstytucyjnych. Negatywnym skutkiem takiego rozwiązania dla sprawności postępowania karnego jest zawieszenie tego postępowania do momentu rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego. Podobny charakter ma orzekanie w trybie wniosku, chociaż sama inicjatywa w tym zakresie nie pochodzi od uczestnika tego konkretnego postępowania karnego.¹¹ Podmiotami uprawnionymi do zainicjowania w tym trybie postępowania (art. 191 i 192 Konstytucji) są m.in. Prezydent Rzeczypospolitej, Rzecznik Praw Obywatelskich, Prokurator Generalny, Marszałek Sejmu, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Najwyższej Izby Kontroli i inni. Przedmiotem wniosku zaś może być, np.: stwierdzenie zgodności aktów normatywnych i ratyfikowanych umów międzynarodowych z Konstytucją, stwierdzenie zgodności wydawanych przepisów prawa przez centralne organy państwowe z Konstytucją, rozstrzygnięcie sporów kompetencyjnych powstałych pomiędzy konstytucyjnymi centralnymi organami państwa, ocena zgodności celów i działalności partii politycznych z Konstytucją, itd.. Trzecim trybem postępowania jest skarga konstytucyjna. Jej przedmiotem mogą być tylko akty władcze dotyczące stanowienia prawa, dlatego też zaliczana jest ona do grupy tzw. „wąskich skarg

10 P. Wiliński, *Proces karny ...*, op. cit., s.19.

11 P. Hofmański, *Ochrona praw człowieka*, Białystok 1994, s. 111–120.

konstytucyjnych”. Skarga konstytucyjna może być wniesiona przez prokuratora na podstawie prawomocnych postanowień wydanych w toku postępowania przygotowawczego, jak i też ostatecznego orzeczenia sądu, po wyczerpaniu drogi prawnej (art. 46 ust.1 ustawy o TK) w ciągu 3 miesięcy od doręczenia prawomocnego orzeczenia skarżącemu. Jest sformalizowanym środkiem prawnym, w związku z tym skarżący zobowiązany jest m.in. do: wskazania (w jego przekonaniu) naruszonego prawa konstytucyjnego czy też wolności i źródła tego naruszenia oraz wykazania niezgodności przedstawionego zaskarżonego przepisu ze wskazanym konkretnym wzorcem konstytucyjnym. Po rozpatrzeniu wniesionej sprawy Trybunał Konstytucyjny orzeka: o umorzeniu postępowania w przypadku, gdy występuje niedopuszczalność wydania orzeczenia; o zgodności lub niezgodności zakwestionowanych przepisów, np. z Konstytucją; o nieadekwatności w stosunku do zaskarżonych przepisów wzorców konstytucyjnych. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie z art. 190 ust. 1 Konstytucji, mają moc powszechnie wiążącą i w przypadku stwierdzenia niezgodności następuje utrata mocy obowiązującej zaskarżonego przepisu (w całości lub we wskazanym zakresie). Utrata tej mocy następuje w momencie opublikowania sentencji wyroku w tym organie publikacyjnym, w którym został ogłoszony akt normatywny (art. 190 ust. 2 Konstytucji). Może też nastąpić w terminie późniejszym, gdy Trybunał Konstytucyjny o tym zadecyduje, jednakże nie może przekroczyć 18 miesięcy, jeśli dotyczy ustawy albo 12 miesięcy w przypadku innych aktów normatywnych (art.190 ust 3 Konstytucji). Wówczas ustawodawca winien w terminie zgodnym z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego podjąć odpowiednie działania ustawodawcze. W przypadku ich braku następuje eliminacja zakwestionowanego przepisu, ponieważ wyroki Trybunału Konstytucyjnego podlegają wykonaniu również w sytuacji zaniechania legislacyjnego. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, np.: o niezgodności ratyfikowanej umowy międzynarodowej z Konstytucją, na podstawie którego wydane zostało prawomocne orzeczenie sądu jest postawą do wznowienia

postępowania czy też uchylenia decyzji lub zastosowania innego rozstrzygnięcia w trybie i na zasadach określonych we właściwych przepisach dla danego postępowania (art. 190 ust. 4 Konstytucji, na gruncie procesu karnego art. 540 § 2 k.p.k.) Postępowanie wznawia się na korzyść strony. Jednakże w praktyce szczególnie w sytuacji, gdy Trybunał Konstytucyjny odroczył wejście wyroku w życie, korzystanie z tego trybu jest w zasadzie ograniczone i niejednokrotnie obejmuje tylko samych skarżących oraz osoby, które są objęte tym samym „przywilejem”.¹²

Z powyższych rozważań wynika, iż wpływ orzecznictwa i rola Trybunału Konstytucyjnego na postępowanie karne jest szerokie. Można go wyrazić w dwóch aspektach jako:

- I – orzekanie o zgodności Konstytucji z przepisami Kodeksu postępowania karnego;
- II – wymuszanie zmian obowiązujących przepisów.¹³

Powyższe rozważania określają zakres kompetencji Trybunału Konstytucyjnego, skupiającego się na hierarchicznej kontroli norm biorąc pod uwagę ochronę gwarancji praw człowieka. Jego rola sprowadza się do usuwania z systemu prawnego niekonstytucyjnych regulacji. Zawsze przedmiotem rozstrzygnięcia (również w sprawach karnoprocessowych) jest więc kwestia zgodności z wzorcami konstytucyjnymi przepisów prawa, które zostały wydane przez centralne organy, przepisów ustawy czy też umowy międzynarodowej. Kontrola taka zwana jest też kontrolą konstytucyjności prawa. Tak więc, zgodnie z art. 190 ust. 1 Konstytucji, orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego są ostateczne i mają moc powszechnie obowiązującą. W związku z tym obowiązek ich uwzględnienia obejmuje nie tylko ustawodawcę, ale i też wszystkie organy, które stosują prawo (również sądy i prokuratury). Dokonując oceny

12 P. Wiliński, *Proces karny ...*, op. cit., s. 19.

13 P. Wiliński, *Proces karny...*, op. cit., s. 7.

Konstytucji z przepisami karnoprosesowymi odwołuje się również do standardów, jakie zostały wytyczone w orzecznictwie ETPC, powodując przenikanie ich do procesu karnego i wytyczanie kierunków jego zmian. Wpływa w ten sposób także na uzupełnienie pierwotnych form dorobku ETPC procesu karnego.¹⁴

Trybunał Konstytucyjny wyraźnie opowiada się za pierwszeństwem stosowania Konstytucji przed prawem wspólnotowym w przypadku zaistnienia nieusuwalnej kolizji w drodze wykładni. Podkreśla, że akcesja do Unii Europejskiej nie powoduje naruszenia zasady prymatu Konstytucji. Wskazuje również na granice obowiązywania zasady dotyczącej pierwszeństwa prawa unijnego przed prawem krajowym. W przypadku wystąpienia sprzeczności należy zastosować wykładnię „przyjazną prawu wspólnotowemu”, jednocześnie akceptując względną autonomię prawa wspólnotowego i prawa krajowego wskazującą współdziałanie tych dwóch systemów prawnych. Systemy te powinny funkcjonować na zasadzie „przyjaznej wykładni i współstosowania”. Rozwiązanie w przypadku wystąpienia nieusuwalnej sprzeczności normy unijnej oraz konstytucyjnej (według opinii Trybunału Konstytucyjnego) nie może polegać na przyjęciu nadrzędności normy wspólnotowej, a eliminacji czy też ograniczeniu zastosowania normy konstytucyjnej. Jednocześnie nie winno prowadzić to, do ograniczenia funkcji gwarancyjnych Konstytucji.¹⁵

Art. 8 ust. 2 Konstytucji z 1997 r. określa, iż przepisy Konstytucji mogą być stosowane bezpośrednio przez organy państwowe w postępowaniu (również w postępowaniu karnym) za wyjątkiem, kiedy to Konstytucja sama stanowi inaczej).¹⁶ Trybunał Konstytucyjny w postanowieniu z dnia 22 marca 2000 r. (P. 12/98) wypowiedział się odnośnie norm bezpośredniego stosowania Konstytucji. Z powyższego postanowienia wynika nakaz jej bezpośredniego stosowania w szczególności przez m.in. organy władzy

14 P. Wiliński, *Proces karny ...*, op. cit., s. 19, 47.

15 Tamże, s. 15.

16 Marszał, *Proces karny ...* op. cit., s. 34.

publicznej, jak i również określa założenie obejmujące możliwość jej bezpośredniego stosowania – zawiera wykluczenie wyłącznie wtedy, gdy sama konstytucja tak stanowi. Wskazuje więc, iż nie ma przeszkód bezpośredniego stosowania uregulowań prawnych Konstytucji przez organy sądu. Należy też przyjąć, że sądy powinny sięgać do bezpośredniego stosowania Konstytucji wówczas, gdy zaistnieje taka potrzeba i jest to możliwe.¹⁷

Bezpośrednie stosowanie Konstytucji przyjąć może różne formy. Według stanowiska Trybunału Konstytucyjnego może przejawiać się, jako traktowanie norm oraz zasad Konstytucji w postaci bezpośredniej podstawy stanowiącej rozstrzygnięcie w sprawach o charakterze indywidualnym. Przy wykorzystaniu tego stanowiska muszą być rozpatrzone dwie kwestie. Pierwsza z nich dotyczy możliwości bezpośredniego rozstrzygnięcia wyłącznie w oparciu o Konstytucję. Znajdzie ona zastosowanie wtedy, gdy przepis Konstytucji będzie dokładnie ujęty i można go będzie zaliczyć do norm samoezekwujących albo samowykonalnych (*praseif executing*). Druga kwestia jest warunkiem, iż bezpośrednio zastosowanie przepisów Konstytucji nie może doprowadzić do pomijania obowiązujących przepisów znajdujących się w ustawach.¹⁸

Przepis samowykonalny czyli stosowany bezpośrednio powinien zawierać dwie cechy:

- stanowić określone uprawnienia oraz obowiązki, których spełnienia może żądać osoba, której one dotyczą;
- posiadać odpowiedni stopień szczegółowości umożliwiający mu, by stać się podstawą dla orzeczenia.¹⁹

Obecnie niewiele jest materii w obrębie, których unormowania konstytucyjne nie zostałyby skonkretyzowane i rozwinięte w ustawodawstwie zwykłym. W konsekwencji najczęściej bezpośrednio zastosowanie Konstytucji polega na współstosowaniu norm

17 Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 marca 2000 r. P 12/98, Z. U. 2000 / 2 / 67.

18 K. Marszał, *Proces karny ...*, op. cit., s. 34.

19 S. Waltoś, *Proces karny*, Warszawa 2001, s. 138.

konstytucyjnych jednocześnie z odpowiednimi normami ustawowymi. W sytuacji, w której przedmiot regulacji obejmuje unormowania znajdujące się jednocześnie w Konstytucji oraz w ustawach zwykłych, niezbędne jest łączne rozpatrywanie obu aktów prawnych.²⁰ Na podstawie art. 193 Konstytucji sąd orzekający może rozważać kwestię, czy unormowania ustawowe są zgodne z postanowieniami konstytucyjnymi bądź też prawnomiędzynarodowymi. W przypadku wystąpienia wątpliwości sąd może skierować pytania prawne do Trybunału Konstytucyjnego. Jednakże dopóki nie podejmie takich działań w celu wyeliminowania norm ustawowych, nie może ich pominąć w procesie orzekania.²¹

Nie ulega wątpliwości, że obecnie Konstytucja bezpośrednio wywiera wpływ na proces karny, ponieważ zawiera normy prawne stanowiące wzorce określonych przepisów w kodeksie bezpośrednio kształtujących sytuację prawną jednostki i nakładają obowiązki na organy procesowe. W związku z tym postępowanie karne winno być traktowane jako (*sensu largo*) część prawa konstytucyjnego, ponieważ w Konstytucji wyznaczone są jego podstawowe reguły szczególnie w zakresie norm gwarancyjnych i pośrednio norm konstrukcyjnych. W związku z tym proces karny znajduje szerokie odzworowanie w Konstytucji, ponieważ przez pryzmat przepisów konstytucyjnych dokonywana jest interpretacja przepisów i instytucji procesowych. Tak więc, Konstytucja ma wpływ na:

- naczelną zasady procesowe, a szczególnie: zasadę domniemania niewinności, bezpośrednio, zasadę prawa do obrony, zasadę jawności, zasadę dwuinstancyjności postępowania sądowego;
- prawa i wolności uczestników postępowania, poprzez określenie granic ograniczeń poszczególnych praw procesowych i standardów zachowań oraz stosowanie środków zapobiegawczych;

20 K. Marszał, *Proces karny ...*, op. cit., s. 34, 35.

21 Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 marca 2000 r. P 12/98, Z. U. 2000 / 2 / 67.

- standardy rzetelności postępowania, tzn. prawa do środka odwoławczego, bezstronność sędziego, udział w rozpoznaniu sprawy, itd..

Dla uczestników postępowania karnego coraz większe znaczenie odgrywa prawo do skargi konstytucyjnej (na mocy art. 79 ust. 1 Konstytucji) stosowane jako środek ochrony praw i wolności. W przypadku eliminacji zaskarżonego przepisu prowadzi do wznowienia postępowania karnego (zgodnie z przepisem art. 540 § 2 k.p.k.).²²

Prawo karne w swej funkcji zasadniczej jest prawem publicznym i strzeże interesu publicznego, tzn. interesu wspólnoty, jak i też indywidualnego interesu każdego z jej członków. Z perspektywy procesu karnego Konstytucja pełni następujące funkcje:

- proklamującą; funkcja ta sprowadza się do utrwalenia i potwierdzenia w Konstytucji gwarancji karnoprosesowych, np.: prawo do obrony, prawo do sądu, ochrona wolności, itd.;
- gwarancyjną; funkcja ta ma dwa aspekty: pierwszy stabilności zewnętrznej, drugi zabezpieczenia praw i wolności jednostki;
- stymulacyjną; funkcja ta określa wpływ Konstytucji na kierunki zmian w procedurze karnej;
- hamującą; funkcja ta występuje wtedy, gdy przepisy Konstytucji nie dopuszczają do wprowadzenia zmian o takiej treści, która jest w kolizji ze wzorcami konstytucyjnymi i jest związana z funkcją gwarancyjną w tym zakresie;
- programową; funkcja ta wyznacza rolę postępowaniu karnemu w systemie prawa i określa warunki jej realizacji;
- obliigującą; funkcja ta uzupełnia funkcję gwarancyjną i od tego zależy znaczenie tej funkcji. B. Banaszak wskazuje również inne ogólne funkcje Konstytucji, t.j.: programową (dynamiczną), stabilizacyjną (petryfikującą), organizatorską, integracyjną oraz wychowawczą²³

22 P. Wiliński, *Proces karny...*, op. cit., s. 7.

23 Tamże, s. 8, 9.

Na Konstytucję można spojrzeć przez pryzmat jej wpływów wywieranych na kierunki zmian m. in. przepisów dotyczących postępowania karnego. Jej nadrzędność w systemie źródeł prawa i moc prawna wywołuje dwie konsekwencje:

I – obowiązek pozytywny, nakaz wydawania ustaw zwykłych w celu konkretyzacji Konstytucji;

II – obowiązek negatywny, zakaz wydawania ustaw, które są sprzeczne z Konstytucją.

W związku z tym można zauważyć jej dwie przeciwstawne tendencje: pierwszą – stymulującą ewolucję przepisów procesowych i drugą – ograniczającą (hamującą) ewentualną możliwość wprowadzenia zmian.

W ramach elementu stymulującego Konstytucja wręcz prowadzi do wprowadzania zmian, także nowych rozwiązań oraz dotychczas nieznanymi instytucji. W niektórych przypadkach niemalże wymusza ich wprowadzanie bądź też prowadzi do kolejnej ewolucji. Takie zjawisko wystąpiło w momencie wprowadzenia Konstytucji. Gwarancję zapewnienia zgodności nowych przepisów procesowych z obowiązującą Konstytucją ustawodawca przewidział poprzez w m.in.:

- pozbawienie prokuratora uprawnienia dotyczącego skierowania osoby oskarżonej do zamkniętego zakładu psychiatrycznego w celu jej obserwacji oraz przekazanie sądowi odwoławczemu kontroli odwoławczej;
- przekazanie wyłącznej kompetencji do zakładania podsłuchu tylko sądowi (z wyjątkiem w sytuacjach niecierpiących zwłoki przez prokuratora i z obowiązkiem zatwierdzenia przez sąd);
- wyłączną kontrolę sądową w przypadku stosowania środków zapobiegawczych, gdy ten środek przysługuje;
- pozbawienie prokuratora możliwości stosowania aresztu tymczasowego;
- przekazanie sądowi kompetencji umożliwiających mu stosowanie do 30 dni aresztu porządkowego;

- pozbawienie prokuratora kompetencji w zakresie orzekania o warunkowym umorzeniu postępowania;
- w przypadku doręczenia zastępczego wprowadzenie obowiązku jego ponownego doręczenia;
- zastąpienie wyrokiem nakazowym nakazu karnego (art. 500 k.p.k.).

Dalsze zmiany przepisów procesowych (o podobnym uzasadnieniu) związane są z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego. Niektóre z tych zmian wynikały wyłącznie z ogólnego przekonania dotyczącego konieczności wprowadzenia wyprzedzającej modyfikacji przed orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego, np.: rozszerzenie jawności posiedzeń czy też przekazanie sądowi kompetencji dotyczących rozpoznania zażaleń w toku postępowania przygotowawczego. Zatem rola stymulująca Konstytucji polega na:

1) gruntowej zmianie istniejących instytucji – np.: stosowanie obserwacji psychiatrycznej, przedłużenie tymczasowego aresztowania, stosowanie procedury obejmującej kontrolę prawidłowości zatrzymania czy też rozpoznania kasacji, itd.;

2) wprowadzeniu zupełnie nowych instytucji – np.: wymuszenie w danej sytuacji procesowej wprowadzenia środków czy też takich rozwiązań, które wcześniej nieznanne były w procedurze karnej, a więc przede wszystkim wprowadzenie wyroku warunkowo umarzającego postępowanie i wyroku nakazowego, rozszerzenie przysługującym środkom odwoławczym zakresu ich stosowania, itd.;

3) modyfikacji brzmienia istniejących przepisów, która nie prowadziłyby do istotnych zmian w procedurze – np.: wymuszenie zmian redakcyjnych dotyczących obowiązujących przepisów, np.: art. 5 § 1 k.p.k. dotyczący domniemania niewinności.²⁴

Konstytucja niekiedy pełni też rolę hamującą czyli ograniczającą rozwój przepisów dotyczących postępowania karnego, bowiem okazuje się, że kierunki planowanych

24 Tamże, s. 10.

albo wprowadzonych zmian nie mieszczą się w wytyczonych granicach w Konstytucji. Dotyczy to przede wszystkim zmian, które w konsekwencji miałyby prowadzić do przyspieszenia tego postępowania karnego bądź jego uproszczenia, zwiększenia swobody podejmowania działań organów procesowych czy też wykluczenia formalizmu procesowego. Wówczas w takiej sytuacji należałoby wycofać się bądź zrezygnować z planowanych zmian powołując się na kolizję, niezależnie od tego czy jest ona stwierdzona czy tylko prognozowana z wzorcami zawartymi w Konstytucji. Nie można pominąć również tego, iż Konstytucja może prowadzić do wyeliminowania z obowiązującego systemu procesowego tradycyjnie obowiązujących w niej rozwiązań i instytucji nawet tych w ocenie pozytywnej, np.: zasada wyłączności wymiaru sprawiedliwości sądów doprowadziła do likwidacji kolegiów do spraw wykroczeń.²⁵

USTAWY

Drugim w hierarchii mocy prawnej aktem jest ustawa zwykła czyli akt prawny, który jest ustanawiany przez Parlament. Reguluje ona wszystkie sprawy za wyjątkiem spraw, które zostały zastrzeżone dla Konstytucji.²⁶ Zakres spraw regulowanych wyłącznie w drodze ustawy obejmuje: wolności, prawa oraz obowiązki obywateli czyli sytuację prawną obywateli oraz niepaństwowych osób prawnych, kompetencje, tworzenie oraz tryb działania organów państwowych, całościowe i o szerokim zakresie regulowanie stosunków społecznych zachodzących w państwie oraz budżet państwa.²⁷

Ustawy są uchwalane zgodnie z trybem przewidzianym w art. 119–121 Konstytucji. Na podstawie art. 176 ust. 2 Konstytucji postępowanie toczące się przed sądem zostało określone ustawami. Wskazany przepis może budzić wątpliwość w kwestii: czy dokonując odesłania do ustaw Konstytucja zastrzega, iż postępowanie

25 Tamże, s. 11.

26 Z. Muras, *Podstawy ...*, op. cit., s. 37.

27 A. Redelbach, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2002, s. 194.

toczące się przed sądami stanowi „materię ustawą” albo czy dana ustawa może w powyższym przedmiocie przewidywać odesłanie do konkretnego aktu wykonawczego. Dokonując odesłania do ustaw w przepisie (art. 176 ust. 1 Konstytucji) nie znajdują się ograniczenia upoważniające do wydawania aktów wykonawczych. Oznacza to, iż takie upoważnienia, przepisy k.p.k. również mogą zawierać. Jednakże tego rodzaju ograniczenie wyznacza przedmiot regulacji karnoprosesowej. Według K. Marszała, z którego zdaniem się zgadzam, w tej sytuacji należy opowiedzieć się przeciwko możliwości przeprowadzania regulacji praw i obowiązków dotyczących uczestników procesu karnego przy zastosowaniu aktu wykonawczego.²⁸

Przepisy o charakterze wykonawczym nie mogą być podstawą regulacji stosowania środków karnoprosesowych. Jednakże niektóre z przepisów z zakresu prawa karnego procesowego (nie dotyczące stosowania środków o charakterze karnoprosesowym) mają odniesienie do bardzo rygorystycznych powinności procesowych, np.: obowiązek polegający na stawiennictwie, utrwalaniu przeprowadzonych czynności procesowych czy też pobraniu od osób materiału dowodowego i postępowaniu z osobami, które zostały zatrzymane, itd.. Powinno to być argumentem przemawiającym za stosowaniem reguły wyłączności z zakresu regulacji ustawowej dotyczącej materii karnoprosesowej.²⁹

W Polsce najważniejszymi źródłami obowiązującego prawa karnego procesowego są:

- ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.- Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997, Nr 89, poz. 555);
- ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.- Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997, Nr 89, poz. 556 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.- Kodeks karny (Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 553 z późn. zm.);

28 K. Marszał, *Proces karny ...*, op. cit., s. 32, 33.

29 Tamże, s.33.

- ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.- Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 554 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 10 września 1999 r.- Kodeks karny skarbowy (tekst jedn. Dz. U. 2007, Nr 111, poz. 765, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 10 września 1999 r.- Przepisy wprowadzające Kodeks karny skarbowy (Dz. U.1999, Nr 83, poz. 931 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r.- Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. 2001, Nr 106, poz. 1148 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.- Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. 1997, Nr 90, poz. 557 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r.- Prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz. U.1997, Nr 117, poz. 753 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 27 lipca 2001 r.- Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. 2001, Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. 2002, Nr 240, poz. 2052, z późn.zm.);
- ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jedn. Dz. U. z 2007, Nr 43, poz. 277 z późn. zm);
- ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze. (tekst jedn. Dz. U. z 2002, Nr 21, poz. 206 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. 2002, Nr 74, poz. 676 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 26 maja 1982 r.- Prawo o adwokaturze, (tekst jedn. Dz. U. z 2002, Nr 123, poz. 1058 z późn. zm).³⁰

30 T. Grzegorzczk, J. Tylman, Polskie postępowanie ..., op. cit., s. 67, 68.

Zmiany o charakterze merytorycznym w kodeksie postępowania karnego oraz w przepisach wprowadzających powyższy kodeks dokonane zostały przede wszystkim:

- ustawą z dnia 10 września 1999 r.- Przepisami wprowadzającymi Kodeks karny skarbowy (Dz. U. 1999, Nr 83, poz. 931);
- ustawą z dnia 20 lipca 2000 r. o zmianie ustawy- Kodeks postępowania karnego, ustawą.- Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz ustawą- Kodeks karny skarbowy (Dz. U. 2000, Nr 62, poz. 717);
- ustawą z dnia 24 sierpnia 2001 r.- Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. 2001, Nr 106, poz. 1148 z późn. zm.);
- ustawą z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym (Dz. U. 2007, Nr 36, poz.232 z późn. zm.);
- ustawą z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. 2010, Nr 182, poz. 1228);
- ustawą z dnia 18 marca 2004 r. o zmianie ustawy-Kodeks karny (Dz. U. 2004, Nr 69, poz. 626);
- ustawą z dnia 20 maja 1971 r.- Kodeks wykroczeń (Dz. U. 2013, Nr 0, poz. 482);
- oraz niektórymi innymi ustawami (Dz. U. Nr 93, poz. 889).³¹

Z powyższych zestawień widać, iż ważnym źródłem prawa karnego procesowego jest Kodeks postępowania karnego oraz inne wskazane wyżej ustawy normujące proces karny. Wszystkie te ustawy jednakże ustępują przed przepisami Konstytucji i w razie kolizji norm jej przepisy mają pierwszeństwo.³²

31 T. Grzegorzcyk, J. Tylman, Polskie postępowanie..., op. cit., s. 67.

32 A. Marek, S. Waltoś, Podstawy prawa i procesu karnego, Warszawa 1999, s. 30.

RATYFIKOWANE UMOWY MIĘDZYNARODOWE

Na mocy art. 91 oraz art. 87 ust. 7 Konstytucji oprócz ustaw krajowych źródłem prawa karnego są również ratyfikowane umowy międzynarodowe.³³ Ratyfikowane umowy międzynarodowe to umowy, które zostały podpisane przez Prezydenta po wcześniejszej zgodzie Parlamentu wyrażonej w formie ustawy bądź zgodzie społeczeństwa wyrażonej w referendum ogólnokrajowym.³⁴ Doktryna stanowi, że umowy międzynarodowe to zgodne oświadczenie woli złożone przez dwa (bądź więcej) podmioty prawa międzynarodowego, które powodują skutki prawne.³⁵ Umowy międzynarodowe, które dotyczą praw i obowiązków oraz wolności obywatelskich ujętych w Konstytucji, wymagają wcześniejszego zatwierdzenia w formie ustawy przez Sejm (art. 89 ust 1 Konstytucji). Uregulowania dotyczące procesu karnego również należą do tej kategorii. Po ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw RP, ratyfikowana umowa międzynarodowa, staje się częścią krajowego porządku prawnego. Od tego momentu jest bezpośrednio stosowana pod warunkiem, że zawiera samowymagalne przepisy. Wyjątek stanowi sytuacja, gdy stosowanie takiej umowy międzynarodowej wymaga wydania odpowiedniej ustawy (art. 91 ust. 1 Konstytucji). Umowa ta, za uprzednią zgodą znajdującą się w ustawie, stosowana jest przed ustawą (ma pierwszeństwo) w przypadku, gdy powyższej ustawy nie można pogodzić z umową międzynarodową (art. 91 ust. 2 Konstytucji). Prymat nadany umowie międzynarodowej w odniesieniu do przepisów Kodeksu postępowania karnego znajduje się również w art. 615 § 2 k.p.k.³⁶

33 Z. Muras, *Podstawy...*, op. cit., s. 172

34 Tamże, s. 37.

35 R. Szafarz, *Międzynarodowy porządek prawny i jego odbicie w polskim prawie konstytucyjnym*, [w:] *Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym*, (red. M. Kruk), Warszawa 1997, s. 26.

36 K. Marszał, *Proces karny ...*, op. cit., s. 33.

Ratyfikacja dotycząca umowy międzynarodowej oraz jej wypowiedzenie przez RP wymaga wcześniejszej zgody wyrażonej w ustawie, jeżeli dotyczy spraw i zagadnień określonych w art. 89 ust. 1 Konstytucji (np. sojuszy, pokoju, układów wojskowych czy też układów politycznych, wolności oraz praw i obowiązków obywatelskich, które zostały opisane w Konstytucji). Pozostałe umowy międzynarodowe przedstawiane są przez Prezesa Rady Ministrów do ratyfikacji bezpośrednio Prezydentowi RP. Równocześnie poinformowany zostaje Sejm o tym fakcie i takim zamiarze.(art. 89 ust. 1 i 2 Konstytucji).³⁷

Do najważniejszych umów międzynarodowych wprowadzonych do porządku prawnego RP można zaliczyć: Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka wraz z jej protokołami dodatkowymi z 4 listopada 1950 r. (ratyfikowana przez Polskę w 19 listopada 1992 r.), a także Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r. (ratyfikowany przez Polskę w 1977 r.).³⁸

Odmowa ratyfikacji oznacza, że umowa międzynarodowa nie została zawarta. Państwa nie są w obowiązku do realizowania ratyfikacji umowy. Z perspektywy politycznej odmowa ratyfikacji takiej umowy może być traktowana, jako „akt mało przyjazny” bądź nawet „niewłaściwy”, jednakże pod względem prawnym jest to akt dozwolony.³⁹

Ratyfikowane umowy międzynarodowe zawierają w swej treści postanowienia odnoszące się do prawa karnego o charakterze normatywnym, które można bezpośrednio stosować (tzw. *self-executing*). Od czasów Oświecenia zasada: „*nie ma przestępstwa bez ustawy*” (*nullum crimen sine lege*) zaliczana jest do kanonów państwa prawnego i tym samym wyraża stosunek danego państwa do podstawowych praw i wolności przysługującej każdej jednostce.⁴⁰ We wskazanej powyżej zasadzie *nullum*

37 T. Grzegorzcyk, J. Tylman, Polskie postępowanie ..., op. cit., s. 65.

38 A. Marek, S. Waltoś, Podstawy prawa..., op. cit., s. 29, 30.

39 R. Bierzanek, J. Simonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2004, s. 87.

40 Z. Muras, Podstawy..., op. cit., s. 172.

crimen sine lege zostaje ukazana rola prawa międzynarodowego, ponieważ artykuł 7 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności stanowi, iż nikt nie może zostać uznany za osobę winną popełnienia danego czynu, który polega na zaniechaniu albo na działaniu i na mocy prawa wewnętrznego bądź międzynarodowego nie jest czynem zagrożonym karą w momencie jego popełnienia. Nie zostanie także wymierzona kara wyższa niż ta, którą sąd mógłby wymierzyć za ten czyn w tym czasie.⁴¹

W oparciu o porządek prawny (moralny) jednostka może czynić wszystko, co nie jest zabronione w wyraźny sposób przez prawo karne, dlatego też zakaz musi być wyrażony w formie normy abstrakcyjnej czy też generalnej. Umożliwia to zabezpieczenie dystansu zachodzącego między władzą stanowiącą prawo do rozstrzygnięcia konkretnego przypadku, a jednostką, której pewne prawa są gwarantowane. W oparciu o *zasadę: nie ma przestępstwa bez „zasad spisanych” (nullum crimen sine lege scripta)* można wnioskować, że zwyczaj nie może być podstawą do tworzenia danego typu czynu zabronionego.⁴²

ROZPORZĄDZENIA

Kolejnym źródłem prawa karnego procesowego są rozporządzenia wykonawcze czyli akty wykonawcze, wydawane na podstawie upoważnienia znajdującego się w ustawie, w celu wykonania tej ustawy. Powyższe upoważnienie powinno wskazywać właściwy organ do wydania danego rozporządzenia, określać uregulowany rozporządzeniem zakres spraw i wyznaczyć wytyczne odnośnie treści aktu. Organ uprawniony do wydania tego rozporządzenia nie może wskazywanych powyżej kompetencji polecić innemu podmiotowi (art. 92 Konstytucji).⁴³

41 M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004, s. 46, 47.

42 Z. Muras, *Podstawy...*, op. cit., s. 172.

43 K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 33.

Na mocy przepisów Konstytucji organami uprawnionymi do wydawania rozporządzeń są:

- Prezydent RP (art. 142 ust. 1 Konstytucji);
- Rada Ministrów (art. 146 ust. 4 pkt 2 Konstytucji);
- Prezes Rady Ministrów (art. 148 pkt 3 Konstytucji);
- ministrowie kierujący poszczególnymi działami w administracji rządowej (art. 149 ust. 2 Konstytucji);
- przewodniczący określonych w ustawie komitetów, którzy zostali powołani w skład Rady Ministrów (art. 149 ust. 3 Konstytucji);
- Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (art. 213 ust. 2 Konstytucji).⁴⁴

Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego posiadają na podstawie art. 190 ust. 1 Konstytucji moc powszechnie obowiązującą. Uchwały Rady Ministrów, jak również zarządzenia wydawane przez Prezesa Rady Ministrów i ministrów, nie są źródłem prawa karnego procesowego i materialnego, ponieważ na mocy art. 93 ust. 1 i 2 Konstytucji mają charakter normatywny wewnętrzny i zobowiązują tylko te jednostki organizacyjne, które podlegają organowi wydającemu te akty prawne. Źródłem tym nie jest także zwyczaj, ani też wykładnia sądowa (również Sądu Najwyższego).⁴⁵ Jednakże zwyczaj odgrywa szczególną rolę w powiązaniu z wykładnią prawa, ponieważ umożliwia określenie czy dany czyn wyczerpuje wszystkie znamiona typu czynu zabronionego i odwołuje się m.in. do ocen środowiskowych..⁴⁶

Tak więc, rozporządzenia nie są źródłem materialnego prawa karnego, ponieważ odpowiedzialność karną tylko ustawa może określić (arg. ex art. 42.ust.1 oraz art. 41 ust.1 Konstytucji). Jednak w prawie karnym procesowym rozporządzenie czasami

44 E. Gdulewicz, *Konstytucyjny system źródeł prawa*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, (red. W. Skrzydło), Lublin 2004, s.181.

45 K. Marszał, *Proces karny ...*, op. cit., s. 34.

46 K. Buchała, *Polskie prawo ...*, op. cit., s. 47,48.

odgrywa dużą rolę.⁴⁷ W systemie opartym na prawie kontynentalnym, a także nauce, która jest ściśle związana z powyższym prawem obowiązuje pogląd, iż sądy nie mogą stanowić prawa, ale sądy stosują to prawo. Stąd wynika, że orzeczenia sądowe nie stanowią źródeł prawa. Wyjątek od tej reguły na podstawie art. 190 ust. 1 Konstytucji stanowią orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego powszechnie obowiązujące i są one ostateczne. Obligatoryjnie podlegają one niezwłocznemu ogłoszeniu w odpowiednim organie urzędowym tam, gdzie akt normatywny był ogłoszony. W sytuacji, gdy akt nie został ogłoszony wówczas orzeczenie zostaje ogłoszone w „Monitorze Polskim” (art. 190 ust. 2 Konstytucji).⁴⁸

Zarządzenia są wydawane wyłącznie na podstawie ustawy. W żadnym wypadku nie mogą one stanowić podstawy do wydania decyzji w stosunku do obywateli, osób prawnych czy też innych podmiotów.⁴⁹

PODSUMOWANIE

Reasumując, powyższe rozważania można wnioskować, że do źródeł prawa karnego procesowego zaliczamy: Konstytucję RP, ustawy w ścisłym znaczeniu, jak również ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia wykonawcze. Natomiast tego źródła nie stanowią: orzeczenia sądów i ich wykładnia, zwyczaj (obyczaj) występujący w praktyce sądowej i prokuratorskiej, doktryna czyli nauka procesu karnego, pisma ogólne, wydawane przez ministrów wytyczne i zalecenia, jak również akty prawa miejscowego czyli np. uchwały rad samorządu terytorialnego.

W prawie karnym procesowym źródło prawa w ujęciu normatywnym określane jest, jako sformalizowany akt władzy państwowej, który ustanawia przepis obowiązującego prawa. W związku z tym tryb oraz kompetencje dotyczące stanowienia prawa

47 S. Waltoś, *Proces karny ...*, op. cit., s. 139

48 Tamże, s. 139, 141.

49 T. Grzegorzczk, J. Tylman, *Polskie postępowanie ...*, op. cit., s. 66.

powinny zostać odpowiednio sformalizowane, by mieściły się w granicach legalności. W tym zakresie pozytywną rolę odgrywa przeprowadzana kontrola Trybunału Konstytucyjnego, którego obowiązki należałoby poszerzyć i umożliwić mu pełną wykonalność orzeczeń.⁵⁰

Dokonując oceny orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego procesu karnego należałoby zwrócić uwagę na dbałość w zakresie utrzymania stałości prowadzonej linii orzeczniczej, jako elementu konstytucyjnej zasady dotyczącej zaufania do państwa oraz stanowionego przez to państwo prawa.⁵¹

Dla postępowania karnego nadal podstawowe znaczenie ma orzecznictwo Sądu Najwyższego sprawującego nadzór orzeczniczy nad sądami powszechnymi. Obecnie orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego ma coraz większe znaczenie. Dowodem tego są nowelizacje kodeksu postępowania karnego będące bezpośrednim skutkiem tych orzeczeń, bowiem Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie dokonuje zmian przepisów prawnokarnych, Często jednak odwołuje się do wykładni Sądu Najwyższego dotyczącej obowiązujących przepisów i na nich opiera swoje ustalenia dotyczące zakresu norm wynikających z zaskarżonego przepisu. Natomiast przeprowadzając ocenę przepisów karnoprosocych w stosunku do Konstytucji Trybunał Konstytucyjny odwołuje się do standardów, które zostały wytyczone w orzecznictwie ETPC.⁵²

Wynika zatem, iż przepisy Konstytucji współcześnie dla postępowania karnego mają ogromne znaczenie i powodują, że możemy określić proces karny jako konstytucjonalny. Jednak w związku z tym pojawiają się problemy związane ze stosowaniem jego przepisów, np.: bezpośrednie stosowania przez sąd karny Konstytucji, który można

50 K. Marszał, *Proces karny...*, op. cit., s. 32.

51 W. Grzeszczyk, Omówienie książki P. Wilińskiego, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Wydawnictwo a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 316, Warszawa 2011, *Prokuratura i Prawo*, 10, 2012, str. 180.

52 W. Grzeszczyk, Omówienie książki P. Wilińskiego, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Wydawnictwo a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 316, Warszawa 2011, *Prokuratura i Prawo*, 10, 2012, str. 177, 178.

by było rozwiązać poprzez uznanie niedopuszczalności przeprowadzania przez ten sąd negatywnej kontroli konstytucyjności przepisów. W świetle procesu karnego relacja Konstytucji z przepisami prawa unijnego budzi też wiele wątpliwości. W tej kwestii uznać należy nadrzędność Konstytucji w odniesieniu do aktów stanowionych przez odpowiednie organy Unii Europejskiej co powoduje, iż wyznacza ona granice integracji mimo przekazania Unii organom władzy państwowej części kompetencji.⁵³

Tak więc stymulująca i hamująca rola Konstytucji w rozwoju procesu karnego jest w istocie pozorna, ponieważ oba te zjawiska mimo, iż występują jednocześnie nie są sobie przeciwstawne w tym znaczeniu, że dotyczą innych instytucji procesowych, a nie tych samych. W związku z tym stymulując i czasami wymuszając zmiany w jednym zakresie, a hamując w drugim w istocie Konstytucja spełnia te same funkcje i strzeże tych samych wartości.⁵⁴ W związku z powyższymi rozważaniami można postawić wniosek: nie ma możliwości tworzenia, stosowania czy też uczenia się przepisów procedury karnej bez powiązania ich w sposób bezpośredni z Konstytucją i gwarancjami, które zostały w niej zawarte.⁵⁵

Literatura:

- BIERZANEK, R., SIMONIDES, J., Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2004.
- BOJARSKI, M., GIEZEK, J., SIENKIEWICZ, Z., Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna, Warszawa 2004.
- BUCHAŁA, K., Polskie prawo karne, Warszawa 1997.
- DĄBEK, D., Prawo miejscowe, Warszawa 2007.
- GDULEWICZ, E., Konstytucyjny system źródeł prawa, [w:] Polskie prawo konstytucyjne, (red. Skrzydło W.), Lublin 2004.

53 Tamże, str. 180.

54 P. Wiliński, Proces karny..., op. cit., s. 11.

55 P. Wiliński, Proces karny..., op. cit., s. 7, 8.

- GRZEGORCZYK, T., TYLMAN, J., Polskie postępowanie karne, Warszawa 2005.
- GRZESZCZYK, W., Omówienie książki P. Wilińskiego, Proces karny w świetle Konstytucji, Wydawnictwo a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 316, Warszawa 2011, Prokuratura i Prawo, 10, 2012, str. 177, 178
- HOFMAŃSKI, P., Ochrona praw człowieka, Białystok 1994, s. 111–120.
- MAREK, A., WALTOŚ, S., Podstawy prawa i procesu karnego, Warszawa 1999.
- MARSZAŁ, K., Proces karny. Zagadnienia ogólne, Katowice 2008.
- MURAS, Z., Podstawy prawa, Warszawa 2008.
- REDELBACH, A., Wstęp do prawoznawstwa, Toruń 2002.
- SZAFARZ, R., Międzynarodowy porządek prawny i jego odbicie w polskim prawie konstytucyjnym, [w:] Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym, (red. Kruk M.), Warszawa 1997.
- WALTOŚ, S., Proces karny, Warszawa 2001.
- WILIŃSKI, P., Proces karny w świetle Konstytucji, LEX, s. 7.
- WILIŃSKI, P., Rzetelny proces karny w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, [w:] Rzetelny proces karny, (red. P. Wiliński), Warszawa 2009, s. 313
- Kodeks postępowania karnego, ustawa z 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.).
- Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483).
- Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 marca 2000 r. P 12/98, Z. U. 2000 / 2 / 67.

Kontakt:

budnik@vp.pl

SUBJEKTY SPRÁVY DANÍ V ČESKÉ REPUBLICE

SUBJECTS OF THE TAX LAW IN THE CZECH REPUBLIC

Mgr. Damian Czudek

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava,
Česká republika

Abstract in original language:

Tento příspěvek si klade za cíl představit subjekty daňového práva dle platné české právní úpravy, neboť ta prošla v posledních třech letech zásadní proměnou. Nejdříve bude vysvětlen pojem správy daní v České republice. V dalším sledu bude představena základní právní úprava obsažena subjektů vyskytujících se při správě daní, kterou najdeme zejména v zákoně č. 280/2009 Sb., daňový řád ve znění pozdějších právních předpisů, případně v dalších daňových zákonech. V neposlední řadě budou analyzovány změny v organizaci správy daní v České republice, jaké byly provedeny zcela novým zákonem č. 456/2011 Sb., o Finanční správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Opomenuta nebude ani úprava organizace celní správy, neboť tato v rámci své činnosti vykonává správu daní, jak *sensu stricto*, tak hlavně *sensu largo*, tj. *cl.*

Key words in original language:

daňové právo; daňový subjekt; poplatník; plátce; správa daní; orgány správy daní;

Abstract:

The article is mainly targeting on the introduction of the subject of Tax law under the valid Czech legal regulation because the current Tax law has passed thought essential changes.

At first will be described the aim of tax administration in the Czech republic. Then, the basic legal regulation, the Act No. 280/2009 Coll., Tax Code, as amended, and the attached legal regulation, will be introduced.

Also the changes in the organization of the Tax Administration in the Czech Republic, implemented by the new Act No. 456/2011 Coll., on Financial Administration in the Czech Republic, as amended, will be analyzed, and also the regulation of the Customs Administration will be mentioned as an execution of the Tax Administration sensu stricto and sensu largo with duties administration, as well.

Key words:

Tax law; tax subject; tax payer; tax administration; tax administration body;

JEL classification:

K34

ÚVOD

Správu daní definuje Mrkývka jako jeden z dílů veřejné správy, kterou se ve společnosti zorganizované ve stát obecně rozumí správa veřejných záležitostí, realizovaná jako projev výkonné moci ve státě¹. Dále dodává, že od jiných dílů veřejné správy ji zejména odlišuje její předmět, což je daň ve smyslu legislativní zkratky². Daňový řád správu daní chápe jako postup, jehož cílem je správné zjištění a stanovení daní a zajištění jejich úhrady³. Správou daní tedy budou postupy subjektů dle daňového řádu, samozřejmě se specifiky typickými pro toto odvětví. Pojem správy daní tak bude podmnožinou pojmu daňový proces, ale bude pojmem širším než je daňové řízení.⁴

Pojem správy daní můžeme chápat ve dvojitým smyslu, a to organizačním nebo funkčním. Správou daní ve funkčním smyslu rozumíme soubor činností a oprávnění, tj. postupy, které vedou ke správnému zjištění a stanovení daní a zabezpečení jejich úhrady.⁵ Pod pojmem organizační pojetí správy daní si je třeba představit jako instituci ve smyslu úřadu či orgánu, který zajišťuje výkon správy daní ve funkčním smyslu.

SUBJEKTY SPRÁVY DANÍ DLE DAŇOVÉHO ŘÁDU

Právní úpravu najdeme v části druhé hlavě první daňového řádu nazvané „Správce daně a osoby zúčastněné na správě daní“ v § 10 a následujících. Již z názvu je patrné, že zákonodárce rozdělil subjekty na „**správce daně**“⁶ a „**osoby zúčastněné na správě**

1 MRKÝVKA, P., *Finanční právo a finanční správa 2. díl*, Masarykova univerzita v Brně, 2004, str. 27

2 § 2 odst. 3 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů: „*Daní se pro účely tohoto zákona rozumí (i) peněžité plnění, které zákon označuje jako daň, clo nebo poplatek; (ii) peněžité plnění, pokud zákon stanoví, že při jeho správě se postupuje podle tohoto zákona; (iii) peněžité plnění v rámci dělené správy.*“

3 § 1 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů,

4 CZUDEK, D., CHALUPECKÁ, K., *Změny ve správě daní v České republice*, In.: *Zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*, Univerzita Komenského v Bratislavě, 2011, s. 223- 230

5 Viz § 1 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů,

6 Díl 1 Hlavy I části druhé daňového řádu

daní⁷, tj. zejména **daňový subjekt** jakožto adresáta správy daní a následně tzv. **třetí osoby** či **odborný konzultant**. Nesmíme zapomenout na úpravu zastoupení, která je zde obsažena také.

V souladu s ustanovením § 10 daňového řádu *je správcem daně správní orgán nebo jiný státní orgán (dále jen orgán veřejné moci) v rozsahu, v jakém mu je zákonem nebo na základě zákona svěřena působnost v oblasti správy daní*. Dále tuto legální definici rozvádí v odstavci druhém, resp. dle mého názoru se jedná o legislativní zkratku s demonstrativním výčtem, kde definuje pojem správní orgán a pro účely daňového řádu stanoví, že *správním orgánem se rozumí orgán moci výkonné, orgán územního samosprávného celku, jiný orgán, a právnická nebo fyzická osoba, pokud vykonává působnost v oblasti veřejné správy*. Jelikož správce daně nemá právní subjektivitu, přiznává mu zákon alespoň způsobilost být účastníkem občanského soudního řízení ve věcech správy daní a v tomto rozsahu mu přiznává také procesní způsobilost⁸. Jedná se o výjimku z vrchnostenského postavení správce daně.⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že správcem daně nebude pouze finanční úřad, jakožto asi nejnámější instituce, ale také delší úřady.

Správa daní v organizačním smyslu zahrnuje:

- **Ministerstvo financí**¹⁰, jakožto ústřední orgán státní správy;
- **Finanční správu sensu strictissimo**¹¹ - správa převážné části daní sensu stricte;
- **Celní správu** - správa cel a vybraných daní ve smyslu legislativní zkratky daň;
- **Jiné úřady a jim naroven postavené složky nebo osoby** – správa správních poplatků;

7 Díl 2 Hlavy I části druhé daňového řádu

8 Ustanovení § 10 odst. 3 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů,

9 Srovnej: BAXA, J., *Daňový řád – Komentář*, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, str. 75

10 Zákon č.2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy, ve znění pozdějších předpisů,

11 Ve smyslu zákona č. 456/2011 Sb., o Finanční správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

- **Obce a orgány obcí** – správa správních a místních poplatků, správa pokut v rámci dělené správy;
- **Soudy** – správa soudních poplatků a tzv. justičních pohledávek v rámci dělené správy.

Na tomto místě bych rád ještě osvětlil pojem **finanční správa**, resp. různé možnosti chápání tohoto pojmu, což je nezbytné pro správné pochopení této materie. Nový zákon o Finanční správě České republiky definuje *finanční správu jako soustavu správních orgánů pro výkon správy daní*, a zavádí pro ně „orgány finanční správy“, což je také v souladu s finančněprávní teorií, která již dříve tento pojem používala a zdůrazňovala, že pojem „orgán finanční správy“ nelze ztotožňovat s pojmem „finančního orgánu“.¹²

Pod pojmem **finanční správa sensu largo** je nutno rozumět veškerou činnost, která metodami a formami VS působí na materiální základ veřejného sektoru včetně dopadů na soukromý sektor.

Finanční správu sensu stricte můžeme definovat jako činnost dekoncentrovaných orgánů, do jejichž působnosti patří realizace výkonné moci při nakládání s veřejnými peněžními prostředky. Jedná se de facto pouze o správu veřejných financí, tj. i správu daní ve smyslu legislativní zkratky – daně, cla, poplatky, pokuty, atd.

A v neposlední řadě nově zavedený pojem **finanční správy sensu strictissimo**, kde pod tímto pojmem od 1. 1. 2013 chápeme Finanční správu České republiky¹³ jakožto nástupce územních finančních orgánů¹⁴.

12 Srovnej: BAKEŠ, M., *Finanční právo*, 5. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 34; a MRKÝVKA, P., *Finanční právo a finanční správa 1. díl*, Masarykova univerzita v Brně, 2004, str. 90.

13 Dle zákona č. 456/2011 Sb., o Finanční správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

14 Dle zákona č. 531/1990 Sb., o územních finančních orgánech, ve znění pozdějších předpisů.

Dále zákonodárce v porovnání s předchozí úpravou vymezil nově subjekty správy daní. V chápání daňového řádu je daňový subjekt¹⁵ a třetí osoba¹⁶ **osobou zúčastněnou na správě daní**.

Daňovým subjektem je v souladu s ustanovením § 20 daňového řádu *osoba, kterou za daňový subjekt označuje zákon, jakož i osoba, kterou zákon označuje jako poplatníka nebo jako plátce daně*. Chybí však, tak jako tomu bylo v zákoně o správě daní a poplatků, definice plátce a poplatníka.

Zákon o správě daní a poplatků definoval daňový subjekt následovně. Za daňový subjekt byl považován¹⁷:

- **poplatníka** - osoba, jejíž příjmy majetek nebo úkony jsou přímo podrobeny dani;
- **plátce** - osoba, která pod vlastní majetkovou odpovědností odvádí správci daně daň vybranou od poplatníků nebo sraženou poplatníkům;
- **právního nástupce fyzické či právnické osoby**, který je jako daňový subjekt zákonem vymezena.

V současné době si musíme vystačit s vydefinováním těchto pojmů ve finančně-právní teorii.

Rozlišování mezi poplatníkem a plátcem je způsobeno existencí *daní přímých a nepřímých*, i když toto dělení je „produktem“ teorie a zákon jej nezná. U přímých daní se vyskytují jak poplatníci, tak plátcí. Poplatník se vypořádává bez prostředníka přímo se správcem daně. U nepřímých jsou jen plátcí. V případě daně z přidané hodnoty se vybírají daně zahrnuté v ceně zboží nebo služeb a odvádějí správci. Konečnými poplatníky jsou však samotní spotřebitelé, kteří zboží nebo služby nakupují. U daně z příjmu fyzických osob ze závislé činnosti a funkčních požitků je poplatníkem zaměstnanec,

15 Ustanovení § 20 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů.

16 Ustanovení § 22 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů.

17 Ustanovení § 6 zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů.

který vypořádává svou daňovou povinnost se správcem daně prostřednictvím zaměstnavatele, tedy plátce této daně.¹⁸

Zmizely také pojmy jako osoba zúčastněná na řízení a osoba předzvědná. Nenajdeme zde také definici osoby blízké. Pro tento účel se použije úprava v občanskoprávních předpisech. Za třetí osobu¹⁹ bude považován ten, kdo není daňovým subjektem, ale má práva a povinnosti při správě daní, nebo jehož práva a povinnosti jsou správou daní dotčena. Třetími osobami tak může být svědek, auditor, znalec, odborný konzultant, tlumočnick...²⁰

Co se týče subjektů, objevuje se nový pojem „**odborného konzultanta**“²¹. Toho si může daňový subjekt nebo jeho zástupce přibrat k jednání. Tento institut byl zaveden zejména s ohledem na složitost řešených problému v rámci správy daní, kdy je mnohdy zapotřebí i odborníka úzce specializovaného.

Je nutno doplnit, že výše uvedené je pouze obecnou úpravou, která je dále specifikována, rozváděna či doplněna ve zvláštních daňových zákonech. Zvláštní daňové zákony nám dále konkretizují, kdo bude tedy daňovým subjektem např. v případě daně z přidané hodnoty²².

FINANČNÍ SPRÁVA DLE ZÁKONA O FINANČNÍ SPRÁVĚ ČR

S účinností od 1. 1. 2013 byl přijat nový zákon o Finanční správě České republiky, jenž zcela změnil organizační strukturu stěžejní části správy daní.

Cílem nové právní úpravy bylo zejména:

- Vytvoření Finanční správy České republiky jako jednotné centrálně řízené soustavy orgánů podřízené Ministerstvu financí v čele s ředitelstvím s celostátní

18 KOBÍK, J. *Správa daní a poplatků s komentářem*. Praha: Nakladatelství ANAG, 2001, s. 48

19 Ustanovení § 22 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů,

20 CZUDEK, D., CHALUPECKÁ, K., *Změny ve správě daní v České republice*, In.: *Zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*, Univerzita Komenského v Bratislavě, 2011, s. 223- 230

21 § 31 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů.

22 Viz např. ustanovení § 5 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů.

působností – tato soustava nahradí současnou soustavu územních finančních orgánů;

- Zachování koncepce jediné účetní jednotky pro celou integrovanou soustavu daňové správy (Generální finanční ředitelství);
- Reorganizace orgánů daňové správy na regionální a lokální úrovni v podobě transformace současných 8 Finančních ředitelství a 199 Finančních úřadů na Odvolací finanční ředitelství a 14 finančních úřadů se sídly totožnými se sídly současných samosprávných krajů a na jejich 199 územních pracovištích. Tímto krokem došlo k vytvoření třístupňové soustavy orgánů pro výkon správy daní;
- Zavedení principu výkonu práva daňového subjektu nahlížet do spisu tam, kde je spis umístěn;
- Vytvoření Specializovaného finančního úřadu pro velké a specifické daňové subjekty na obdobném principu jako aktuálně upravený, avšak dosud nerealizovaný Specializovaný finanční úřad;
- Institucionální kompatibilita s projektem Jednotného inkasního místa, kdy navržená soustava Finanční správy ČR bude schopna k 1. lednu 2014 převzít správu pojistného na veřejnoprávní pojištění.

Do soustavy orgánů finanční správy tak nyní patří:

- **Generální finanční ředitelství²³** - je organizační složkou státu s celostátní působností podřízenou Ministerstvu financí a samostatnou účetní jednotkou se sídlem v Praze. Mezi jeho hlavní úlohy patří zejména oblast řízení o správních deliktech, vedení centrální evidence a registrů nezbytných pro orgány finanční správy; podílí se na přípravě návrhů právních předpisů; plní analytické a koncepční úkoly; vykonává také mezinárodní agendu.

23 Ustanovení § 2 a násl. zákona č. 456/2011 Sb., o Finanční správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

- **Odvolací finanční ředitelství**²⁴ - Je také orgánem s celostátní působností avšak se sídlem v Brně. Je podřízeno Generálnímu finančnímu ředitelství a je nejbližší nadřízeným orgánem finančním úřadům.
- **Finanční úřady**²⁵ (pro každý) – Jejich působnost je omezena na území vyššího územně samosprávného celku, a podle toho je vždy i pojmenován. Kromě Specializovaného finančního úřadu existuje 14 finančních úřadů, která mají dále svá územní pracoviště, které stanoví vyhláška²⁶. Územními pracovišti jsou v podstatě dřívější finanční úřady. Do jejich působnosti patří zejména výkon správy daní, vedení řízení o správních deliktech, převádí výnosy daní, vykonává dozor nad loteriemi a jinými podobnými hrami, vybírá a vymáhá peněžitá plnění uložená orgány finanční správy...

Dále vedle Finančních úřadů působí navíc **Specializovaný finanční úřad**, který je příslušným pro vybrané subjekty²⁷. Jeho příslušnost je také vymezena negativně, a to tak, že tento úřad nevykonává správu daně z nemovitostí, daně dědické, darovací a z převodu nemovitostí.

CELNÍ SPRÁVA

Celní správa České republiky je od 1. 1. 2013 upravena zákonem č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Nahrazuje tak původní úpravu dle zákona č. 185/2004 Sb., o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Název zůstal zachován, avšak soustava orgánů se změ-

24 Ustanovení § 5 a násl. zákona č. 456/2011 Sb., o Finanční správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

25 Ustanovení § 8 a násl. zákona č. 456/2011 Sb., o Finanční správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

26 Vyhláška č. 48/2012 Sb., o územních pracovištích finančních úřadů, která se nenacházejí v jejich sídlech.

27 Viz ustanovení § 11 odst. 2 zákona č. 456/2011 Sb., o Finanční správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů – *např. pro podnikatelské subjekty s obratem nad 2 mld. korun, bankovní a pojišťný sektor...*

nila. Kromě toho že je celní správa soustavou správních úřadů, je také ozbrojeným bezpečnostním sborem²⁸.

Soustava celních orgánů tak vypadá následovně:

- **Generální ředitelství cel**²⁹ – je nejvyšším orgánem celní správy v České republice a organizační složkou státu přímo podřízenou Ministerstvu financí a je také vlastní účetní jednotkou. Je druhou instancí k Celním úřadům. K jeho úkolům patří zejména převod cel podle Nařízení Rady (ES,Euratom) č. 1150/2000 ze dne 22.5.2000, kterým se provádí rozhodnutí 94/728/ES Euroatom o systému vlastních zdrojů Společenství; plní funkci centrální analytické jednotky pro účely analýzy rizik; připravuje předpisy a plní další analytické a koncepční úkoly.
- **Celní úřad pro...**³⁰ - vykonávají působnost na území vyššího územního samosprávného celku, tak jako finanční úřady. Vykonávají obecnou působnost celního orgánu podle práva EU, spravují cla, určené daně a jsou také pověřenými celní orgány v případech celostátního nebo mezinárodního významu. Je také generálním inkasentem – „obecným správcem daně podle správního řádu³¹“. Dále vykonává inkasní správu v rámci dělené správy v případě státního rozpočtu, státních fondů, rozpočtů územních samosprávných celků.
- Kromě toho v souladu se zákonem působí také **Celní úřad Praha Ruzyně**.

ZÁVĚR

Správa daní v České republice, jak z organizačního, tak funkčního hlediska, prošla v poslední době značným vývojem. Zejména z funkčního hlediska a přijetí zcela no-

28 Viz ustanovení § 1 zákona č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

29 Ustanovení § 2 a násl. zákona č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

30 Ustanovení § 5 a násl. zákona č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

31 Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů,

vého zákona – daňového řádu, který nahradil dříve platný, avšak dnešní době a podmínkám již nevyhovující a mnohokrát novelizovaný zákon o správě daní a poplatků za přínos daňovému právu.

Z organizačního hlediska došlo možná na první pohled ještě k výraznějším změnám. V první fázi reformy, která nabyla účinnosti k 1. 1. 2011, bylo zřízeno Generální finanční ředitelství a došlo tak k centralizaci daňové soustavy, když jedinou účetní jednotkou se stalo Generální finanční ředitelství namísto dřívějších osmi finančních ředitelství.

Druhá fáze proběhla s účinností od 1. 1. 2013 a vznikla tak zcela nová soustava orgánů.³² Z provedených změn je patrné, že cílem reformy byla větší centralizace rozhodovacích pravomocí a tím i jednotnost při rozhodování. Doufejme, že se tento cíl reformy naplní a jednotnost v rozhodování se projeví a tím i zvýší právní jistota daňových subjektů a předvídatelnost v rozhodování daňové správy. Na rozdíl od zavedení některých institutů, jako např. závazného posouzení správcem daně, kde tohoto cíle zjevně dosaženo nebylo.

Literatura:

BAKEŠ, Milan. *Finanční právo*. 5. upr. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 548 s. ISBN 9788074008016.

BAXA, Josef. *Daňový řád: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. 1793 s. ISBN 9788073575649.

BOGUSZAK, Jiří a Jiří ČAPEK. *Teorie práva*. Vyd. 1. Praha: CODEX Bohemia, 1997. 257 s. ISBN 8085963388.

CZUDEK, Damian. Vymezení správy daní z hlediska organizačního a funkčního. In: NECKÁŘ, Jan, RADVAN, Michal, SEHNÁLEK, David, VALDHANS, Jiří. *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno : Tribun EU s.r.o., 2008. s. 54-61. ISBN 9788021047334.

32 Viz výše.

- CZUDEK, Damian a Kristýna CHALUPECKÁ. Změny ve správě daní v České republice. In.: *Zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislavě, 2011. s. 223- 230. ISBN 9788071603085.
- GŁUCHOWSKI, Jan. *Wstęp do skarbowości*. Poznań: Wydawnictwo wyższej szkoły bankowej, 1997. 66 s. ISBN 8386808810.
- CHOJNA-DUCH, Elżbieta, *Polskie prawo finansowe – finanse publiczne*. 3. Vyd. Warszawa : Lexis Nexis, 2004. 402 s. ISBN 8373345280.
- KOBÍK, Jaroslav. *Správa daní a poplatků s komentářem*. Praha : Nakladatelství ANAG, 2001. 526 s. ISBN 8072630911.
- MRKÝVKA, Petr, Ivana PAŘÍZKOVÁ a Michal RADVAN. *Finanční právo a finanční správa*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 404 s. ISBN 8021035781.
- MRKÝVKA, Petr, Ivana PAŘÍZKOVÁ a Michal RADVAN. *Finanční právo a finanční správa*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 381 s. ISBN 802103579x.
- MRKÝVKA, Petr. *Determinace a diverzifikace finančního práva*, Brno: Masarykova univerzita, 2012. 221 s. ISBN 9788021060418.
- MRKÝVKA, Petr. *Finanční správa*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 192 s. ISBN 802101685x.
- MRKÝVKA, Petr. Urzędowe interpretacje prawa podatkowego w Republice Czeskiej In RUŚKOWSKI, Eugeniusz. „*Urzędowe interpretacje prawa podatkowego w Polsce i innych wybranych krajach Europy Środkowej i Wschodniej*”, Białystok : Temida 2, 2006. 202 s. ISBN 9788389620200.

Kontakt:

damian@czudek.cz

KOLEKTIVNÍ INVESTOVÁNÍ / COLLECTIVE INVESTMENT¹

JUDr. Michal Janovec

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language:

Tento příspěvek se zabývá kolektivním investováním jakožto jednou z forem investování na finančních trzích. Tato podoba investování je stále populárnější a zajímavější z hlediska globálního pohledu na finanční trhy jak pro instituce působící na finančních trzích, tak pro jednotlivé investory, kteří mají zájem zhodnocovat své volné finanční prostředky prostřednictvím finančních trhů. Druhým pilířem tohoto příspěvku je také zhodnocení stávajícího stavu právní úpravy této oblasti v České republice vzhledem k nové právní úpravě účinné od srpna roku 2013.

Key words in original language:

kolektivní investování; finanční trhy; investor; instituce finančních trhů; volné peněžní prostředky; možnosti investování;

1 Příspěvek vznikl při řešení grantového projektu č. MUNI/A/0823/2012 „Systémová soudržnost norem finančního (a daňového) práva“ financovaného z prostředků specifického výzkumu Masarykovy univerzity.

Abstract:

This article deals with collective investment as a form of investment in financial markets. This form of investing is becoming more popular and more interesting with regard to a global perspective on financial markets as for institutions operating in the financial markets and for individual investors who wish to capitalize on their available funds through financial markets. The second pillar of this article is a description of the current situation of legislation in this area in Czech Republic, respect to new legislation effective from August 2013.

Key words:

Collective investment; financial markets; investors; financial markets institutions; available funds; investment opportunities;

JEL classification:

K39

ÚVOD

Cílem tohoto příspěvku je definovat a zhodnotit kolektivní investování z pohledu obecného a současně také z pohledu stávající situace v České republice poté, co začala platit nová právní úprava v tomto odvětví. Z pohledu obecného je nejprve potřeba vymezit si subjekty a předmět kolektivního investování, důvody jeho existence a způsoby využití této formy investování. Co se týče stávající situace v České republice tak ke zhodnocení nové právní úpravy účinné od srpna 2013 je třeba také zasadit kolektivní investování do kontextu vývoje právní úpravy v této oblasti, tedy jistý historický exkurz kolektivního investování.

Investováním obecně rozumíme použití ušetřených prostředků za účelem dosažení výnosu, kdy investorem je osoba s dosaženými volnými finančními prostředky. Oblastí investování, na kterou se zaměřím v tomto příspěvku, je investice prostřednictvím institucí kolektivního investování.

Kolektivní investování je systémem investování na kolektivním a nepřímém principu a v sobě velmi účinně snoubí prvek diversifikace rizika investora s profesionalitou obhospodařování jeho investice ze strany instituce kolektivního investování.

Investor nemusí disponovat zvláštními znalostmi o investování, neboť tento požadavek zůstává na bedrech instituce kolektivního investování. Na investorovi zůstává zásadně startovní úvaha o jeho investiční strategii, jinými slovy musí zvážit, do jakého investičního fondu s jakou investiční strategií peněžní prostředky vloží. Další rozhodnutí ohledně vložených peněžních prostředků a realizovaných investic provádí obhospodařovatel (správce) investičního fondu, od nějž právní úprava za tím účelem vyžaduje patřičné odborné a technické zázemí.

Současně má instituce kolektivního investování ve svém majetku rozmanité druhy cenných papírů a jiných majetkových hodnot a může tak dosahovat požadované úrovně rozložení investorského rizika.

Mezi hlavní výhody kolektivního investování patří jednoduchost a pohodlnost investování a zásadní je značné rozložení – rozptýlení rizika. Nemalou váhu má i výhoda nižších transakčních nákladů a zdanění výnosů v této oblasti. Co se nevýhod týče, tak i zde samozřejmě nevýhody jsou a je tím např. možný konflikt zájmů instituce kolektivního investování mezi možnými výnosy instituce samotné a možnostmi výnosy pro investora, kdy se může stát, že instituce nebude hájit na prvním místě zájmy investora, ale zájmy své za účelem dosažení zisku z poplatků investora za investování. Nemalou nevýhodou je také jistá ztráta investiční volnosti, kterou s sebou přináší již hotové investiční portfolio instituce kolektivního investování.

PRÁVNÍ ÚPRAVA V ČESKÉ REPUBLICCE

Kolektivní investování u nás dlouho nebylo upraveno. Základním důvodem, který na tomto místě není třeba rozebírat, byly politicko-spoločenské poměry před r. 1990. Zákonná úprava kolektivního investování vznikala až v letech 1991–1992. Její přípravy vyvrcholily přijetím zákona č. 248/1992 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech, který nabyl účinnosti dnem 29. května 1992. Důvodová zpráva k zákonu č. 248/1992 Sb. shrnovala, že investiční společnosti a investiční fondy představují velmi významnou složku finančního trhu a jsou ve vyspělých tržních ekonomikách velmi rozšířené a v návaznosti na to také zdůrazňovala potřebu úpravy jejich vzniku, činnosti a hospodaření a státního dozoru nad nimi.²

Zákon č. 248/1992 Sb. přispěl k nastartování rozvoje sektoru kolektivního investování v České republice. Po celou dobu své existence nicméně zůstávala jeho úprava kusá a neplně kompatibilní s požadavky evropského práva.

Poté co, Česká republika vstoupila do Evropské unie a byla nutná aproximace právního řádu ve všech oblastech, nevyjímaje oblast kolektivního investování

2 Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2013 Sb. o investičních společnostech a investičních fondech

byl původní zákon o investičních společnostech a investičních fondech zrušen a s účinností k 1. květnu 2004 nahrazen novým předpisem – zákonem č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování a byl vyjádřením zejména tehdy platné směrnice upravující správní a právní předpisy kolektivního investování³

Za dobu existence zákona o kolektivním investování proběhlo nespočet novelizací, které měli za cíl sblížení českého práva se směrnicemi EU, tedy jinými slovy to byly reakce na měnící se situaci v této oblasti a také praktické zkušenosti a požadavky, které s sebou nesly nároky na změny. Shodně by se dalo konstatovat, že nejdůležitější změnou v této oblasti byla novela⁴, která zavedla rozlišování speciálních fondů určených pro veřejnost a pro kvalifikované investory, kdy byl zaveden do právní úpravy také speciální fond kvalifikovaných investorů a zakotvení úpravy speciálního fondu nemovitostí. Problémem veškerých novel a změn v tomto zákoně byla jistá „úzkoprsost“, tedy pouze dílčí změny bez zásadního ohledu v širších souvislostech.

Novelizacemi však byla kostra tohoto zákona vzhledem ke své původní koncepci do značné míry nalomena a oproti roku 2004, kdy byla koncepce zákona nějak nastavena, došlo k tomu, že některé ustanovení byly kompletně přepsány nebo byly stanoveny některé specifika a speciality v jistých oblastech a takovýto poslepaný zákon již nebylo možné dále držet pohromadě. Zákon č. 189/2004 Sb. o kolektivním investování byl tedy nahrazen 19.8.2013 zákonem č. 240/2013 Sb. o investičních společnostech a investičních fondech⁵ (dále také jen jako „ZISIF“)

3 Směrnice Rady 85/611/EHS ze dne 20. prosince 1985 o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se subjektů kolektivního investování do převoditelných cenných papírů.

4 Zákonem č. 224/2006 Sb.

5 Vychází zejména ze směrnic:

UCITS (Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2009/65/ES, o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se subjektů kolektivního investování do převoditelných cenných papírů)

a AIFMD (Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2011/61/EU, o správcích alternativních investičních fondů)

SUBJEKTY KOLEKTIVNÍHO INVESTOVÁNÍ

Subjekty kolektivního investování si můžeme zjednodušeně zařadit následujícím způsobem:

- Investoři,
- Investiční společnosti / obhospodařovatelé,
- Investiční fondy
 - fondy kolektivního investování,
 - a) podílový fond,
 - b) akciová společnost,
 - fondy kvalifikovaných investorů,
 - a) podílový fond,
 - b) svěřenský fond,
 - c) komanditní společnost,
 - d) společnost s ručením omezeným,
 - e) akciová společnost,
 - f) evropská společnost,
 - g) družstvo,
- Promotér,
- Hlavní podpůrce – prime broker,
- Depozitář,
- Administrátor,

a zohledňuje také nařízení

EuVECA – Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 345/2013 ze dne 17. dubna 2013 o evropských fondech rizikového kapitálu.

a EuSEF – Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 346/2013 ze dne 17. dubna 2013 o evropských fondech sociálního podnikání.

1) *Investiční společnost*⁶

Investiční společností je⁷ právnická osoba se sídlem v České republice, která je na základě povolení uděleného Českou národní bankou oprávněna obhospodařovat investiční fond nebo zahraniční investiční fond, popřípadě provádět administraci investičního fondu nebo zahraničního investičního fondu nebo vykonávat další činnosti⁸.

Na investiční společnost klade zákon specifické kapitálové (počáteční kapitál⁹ ve výši 125.000 EUR) a personální požadavky (vedoucí osoby musejí splňovat podmínky důvěryhodnosti, odborné způsobilosti, zkušenosti atp.) propojené s jistou vnitřní organizací.

Co se obhospodařovatele týče, tak je to faktický správce majetku a investic investičního fondu, přičemž je nutné, aby k této činnosti disponoval povolením od ČNB. Obhospodařovatelem může být pouze investiční společnost, zahraniční investiční společnost nebo samosprávný investiční fond (může obhospodařovat jen sám sebe). U speciálních fondů může být obhospodařovatelem pouze osoba, která má licenci obhospodařovatele podle AIFMD.

6 Investiční společnost bývá někdy zaměňována nesprávným anglickým překladem za investiční fond neboť investiční fond je investment company, kdyžto investiční společnost jakožto správcovská společnost (obhospodařovatel) je management company.

7 Srovnej § 7 ZISIF.

8 Obhospodařovat majetek zákazníka, jehož součástí je investiční nástroj, na základě volné úvahy v rámci smluvního ujednání (portfolio management), provádět úschovu a správu investičních nástrojů včetně souvisejících služeb, avšak pouze ve vztahu k cenným papírům a zaknihovaným cenným papírům vydávaným investičním fondem nebo zahraničním investičním fondem přijímat a předávat pokyny týkající se investičních nástrojů a poskytovat investiční poradenství týkající se investičních nástrojů.

9 Počátečním kapitálem se rozumí součet

a) splaceného základního kapitálu (zapisovaného základního kapitálu),

b) splaceného emisního ážia,

c) povinných rezervních fondů,

d) ostatních rezervních fondů vytvořených ze zisku po zdanění, s výjimkou rezervních fondů účelově vytvořených, a

e) rozdílu nerozděleného zisku z předchozích období, uvedeného v účetní závěrce ověřené auditorem a schválené valnou hromadou, o jehož rozdělení valná hromada nerozhodla, a neuhrazené ztráty z předchozích období včetně ztráty za minulá účetní období.

2) *Investiční fond*

Pojem investičního fondu je podle ZISIF používán pro všechny druhy fondů, bez ohledu na jejich právní formu. Investiční fondy jsou dále rozděleny na fondy kolektivního investování a fondy kvalifikovaných investorů, podle toho zda mohou být nabízeny veřejnosti či nikoliv. Toto nenápadné určení má význam pro stanovení některých povinností dohledu ČNB, a také pro úpravu některých specifických požadavků v případě fondů kolektivního investování. Hlavním důvodem tohoto dělení jsou rozdílné regulatorní požadavky s ohledem na ochranu nekvalifikovaných investorů.¹⁰

ZISIF rozděluje investiční fondy na samosprávné a nesamosprávné, kdy obě tyto formy potřebují povolení ČNB. Samosprávný investiční fond může sám sebe obhospodařovat oproti tomu obhospodařovatelem u nesamosprávného investičního fondu je právnická osoba, která je současně statutárním orgánem tohoto fondu. Z toho víceméně vyplývá, že ty nesamosprávné investiční fondy budou většími fondy, u nichž je kladem vyšší důraz na odbornost obhospodařovatele, kterým bude samostatná právnická osoba se zkušenostmi v daném oboru

3) *Podílový fond*

Jedná se o účelové sdružení majetku bez právní subjektivity, na které se nepoužijí ustanovení o spoluvlastnictví dle občanského zákoníku. Vydává podílové listy. Podílový fond je tvořen jměním a vlastnické právo k majetku v podílovém fondu náleží společně všem podílníkům. Je obhospodařovaný investiční společností, samosprávným investičním fond s právní osobností (subjektivitou) jejím jménem na účet podílníků (z právních úkonů je oprávněn a zavázán obhospodařovatel, který také vykonává vlastnická práva). Podílový fond může být otevřený (právo podílníka

10 Základní přehled nového režimu pro fondový byznys. Bulletin BBH srpen 2013. S. 3.

na jeho odkoupení jeho podílu na účet tohoto fondu) i uzavřený (není spojeno právo podílníka na jeho odkoupení na účet fondu). Účetnictví podílového fondu je vedeno samostatně od účetnictví investiční společnosti (obhospodařovatele)

4) *Promotér*

Promotérem je osoba, která dává podnět k založení investičního fondu a nabízí možnost investování do něj libovolnému, avšak vytipovanému spektru investorů. Nejčastějším příkladem promotéra bude zřejmě investiční společnost, která bude obhospodařovatelem takového fondu. Pokud se bude jednat o svěřenecký fond nebo podílový fond, tak promotér bude muset podstoupit specifické schvalování ze strany ČNB jakožto osoba s povolením pro účely označení podílového fondu a svěřenského fondu

5) *Hlavní podpůrce – Prime broker*

Jedná se o osobu, která je oprávněna na základě smluvního vztahu provádět některé finanční služby. Smluvní vztah musí mít uzavřen prime broker s obhospodařovatelem fondu nebo s obhospodařovatelem a depozitářem fondu. Jednotlivé služby jsou zaměřeny směrem na obchodování a vypořádávání obchodů, finanční podporu fondu, či jinou technologickou nebo informační podporu v rámci uzavíraných obchodů fondu.

6) *Administrátor*

Podle nové právní úpravy je možnost mít svého administrátora na smluvním základě. Jedná se zejména o služby vedení účetnictví, právní služby, plnění daňových povinností, komunikace s investory, vedení evidence cenných papírů a další povinné evidenci, dále pak uveřejňování informací a plnění informačních povinností vůči ČNB. Administrátorem u standardních fondů je přímo obhospodařovatel a u speciálních fondů, či fondů kvalifikovaných investorů může administraci provádět osoba odlišná.

7) Depozitář

Jedná se o osobu, která tvoří tzv. první linii dohledu a může jím být banka, či obchodník s cennými papíry pokud mají povolení k činnosti depozitáře. V případě některých fondů kvalifikovaných investorů (typicky fondů private equity a venture kapitálu), může být depozitářem také notář. Depozitář vykonává dohled na základě smlouvy s fondem a zejména eviduje majetek a kontroluje, zda fond kolektivního investování nakládá s majetkem v souladu se zákonem a statutem fondu, případné porušení oznamuje ČNB. Fondy bez depozitáře nemohou vůbec fungovat, takže pokud by smlouva zanikla, nebo by zaniklo oprávnění depozitáře, není možné do doby nové smlouvy s depozitářem provádět jakoukoliv činnost fondu.

NOVÉ ROZŠÍŘENÍ SPEKTRA PRÁVNÍCH FOREM INVESTIČNÍCH FONDŮ

V současné právní úpravě mohou existovat podílový fond, svěřenský fond, komanditní společnost, společnost s ručením omezeným, akciová společnost s variabilním kapitálem, evropská společnost nebo družstvo.

Akciová společnost s proměnlivým kapitálem – SICAV

Jedná se o novou právní formu, která již v zahraničí působila a je do jisté míry oblíbenou možností pro společnosti působící na poli finančních trhů. Tím základním specifikem pro tuto právní formu je vydávání dvou druhů akcií a to jednak akcií zakladatelských a dále akcií speciálních investičních, se kterými je spojeno právo vlastníka na odkoupení těchto akcií od společnosti, tedy jedná se o likvidní cenné papíry a k proměnám základního kapitálu dochází automaticky při vydávání a odkupování investičních akcií. V momentě kdy budou investiční akcie odkoupeny, zanikají.

Další zajímavostí je možnost vytvářet podfondy, což jsou účetně oddělené soubory majetku, v jejichž rámci je možné realizovat rozdílné investiční strategie. Vyčlenění

majetku do těchto podfondů je důležité například u insolvence fondu vzhledem k oddělenému účetnictví. Možnost vytvářet podfondy je nutno zapsat do obchodního rejstříku. Výhodou pro investory je jednoduchost přesouvání svých jednotlivých investic mezi podfondy v rámci jedné společnosti, což s sebou evidentně nese nižší náklady na poplatky pro a současně operativnější změnu investorské strategie investování.

DAŇOVÝ REŽIM FONDŮ

Daňový režim fondů je velmi výhodný, neboť fondy podléhají dani z příjmů ve výši 5%. Původně bylo plánováno, že výplata podílů na zisku investorům bude osvobozena od daně, avšak tento vládní návrh přijat nebyl. Zůstává tedy úprava, že pokud doba mezi nákupem a zpětným prodejem podílových listů nebo akcií přesáhne 6 měsíců, pak výnos (kapitálový zisk) z tohoto prodeje nepodléhá zdanění. Je-li tato doba kratší než 6 měsíců, je nutné výnos uvést v daňovém prohlášení a zdanit jako standardní příjem tedy 19% sazba daně. Avšak toto pouze v případě fondů kolektivního investování. Dividendy vyplácené z fondů kvalifikovaných investorů s menším počtem investorů jsou v mnoha případech na základě¹¹ evropské směrnice¹² od daně osvobozeny už nyní. Toto osvobození se vztahuje na všechny investory právnické osoby, které vlastní minimálně 10% podíl na fondu po dobu více než jednoho roku, což je většina právnických osob investujících ve fondech kvalifikovaných investorů.

Zůstává tak s otazníkem, která právní úprava se jeví jako vhodnější. Jedním z pozměňovacích návrhů bylo navrženo, že by daň z příjmů byla nulová, avšak srážková daň z dividendy zůstala na 19%, čímž bude vyloučena možnost výjimek

11 Pozměňovací návrh Poslankyně Heleny Langšádlové k vládnímu návrhu zákona o změně daňových zákonů v souvislosti s rekodifikací soukromého práva a o změně některých zákonů (sněmovní tisk 1004).

12 Směrnice Rady 2011/96/EU ze dne 30.11.2011 o společném zdanění mateřských a dceřiných společností z různých členských států.

pro některé fondy kvalifikovaných investorů na nulovou sazbu za výplatu podílu na zisku – dividendy oproti zvýhodnění daně z příjmu pro fond obecně. Pokud úprava zůstane stejná jako doposud, velká část investorů bude mít své příjmy od srážkové daně z dividendy osvobozeny a veškeré jejich investice budou zdaňovány pouze 5% sazbou daně z příjmů.

ZÁVĚR

Cílem tohoto článku byl úvod do kolektivního investování se zaměřením na novou právní úpravu v České republice v této oblasti. Domnívám se, že současné právní úprava je daleko přehlednější, i když výrazně obsáhlejší právní úpravou pro kolektivní investování. Jedním z problémů, který je potřeba se zbavit co nejdříve je současné právní vakuum vzhledem k blížící se účinnosti občanského zákoníku, avšak některé daňové předpisy se kterými nová právní úprava počítá, zatím schváleny nejsou tak aby došlo k jisté harmonii mezi novým občanským zákoníkem a instituty, které přináší společně se speciálními předpisy jako je ZISIF.

Nejzajímavější oblastí pro investory i pro institucionální subjekty kolektivního investování podnikající v této oblasti je samozřejmě daňová úspora daně z příjmů a následně možné úspory u výplaty podílu na zisku. Domnívám se, že zcela určitě není možná původně navrhovaná úprava nulového zatížení pro výplatu dividend s 5% daní z příjmu pro investiční fond. Takto by se Česká republika mohla zařadit mezi daňové ráje a míra efektivního zdanění by byla opravdu minimální a vzhledem k trendům v EU rozhodně nežádaná. Sám o sobě se mi jeví zajímavá možnost snížit daň z příjmu investičních fondů na nulu, avšak efektivní a důsledné setrvání na srážkové dani za výplatu dividendy ve výši 19%, což dle mého názoru přinese do státního rozpočtu více peněz za současného zachování daňových výhod pro kolektivní investování.

Literatura:*Právní předpisy:*

- Zákon č. 240/2013 Sb. o investičních společnostech a investičních fondech „ZISIF“.
- Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2009/65/ES, o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se subjektů kolektivního investování do převoditelných cenných papírů).
- Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2011/61/EU, o správcích alternativních investičních fondů.
- Směrnice Rady 2011/96/EU ze dne 30.11.2011 o společném zdanění mateřských a dceřiných společností z různých členských států.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 345/2013 ze dne 17. dubna 2013 o evropských fondech rizikového kapitálu.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 346/2013 ze dne 17. dubna 2013 o evropských fondech sociálního podnikání.
- Nařízení vlády č. 243/2013 Sb., o investování investičních fondů a o technikách k jejich obhospodařování.
- Nařízení vlády č. 242/2013 Sb., o sdělení klíčových informací speciálního fondu a o způsobu poskytování sdělení a statutu speciálního fondu v jiné než listinné podobě.
- Vyhláška č. 244/2013 Sb., o bližší úpravě některých pravidel zákona o investičních společnostech a investičních fondech.
- Vyhláška č. 245/2013 Sb., o kontrolních povinnostech depozitáře standardního fondu.
- Vyhláška č. 246/2013 Sb., o statutu fondu kolektivního investování a odůvodnění k této vyhlášce.
- Vyhláška č. 247/2013 Sb. o žádostech podle zákona o investičních společnostech a investičních fondech.
- Vyhláška č. 249/2013 Sb., o oznamování údajů obhospodařovatelem a administrátorem investičního fondu a zahraničního investičního fondu České národní bance.

Odborné články a texty:

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2013 Sb. o investičních společnostech a investičních
fondech.

Základní přehled nového režimu pro fondový byznys. Bulletin BBH, srpen 2013, 9 s.

Kontakt:

greenbob@mail.muni.cz

HARMONIZACE DANĚ Z PŘÍJMŮ PRÁVNICKÝCH OSOB

HARMONISATION OF CORPORATE INCOME TAX¹

Mgr. Jana Kranecová

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language:

Cílem příspěvku je přiblížit problematické okruhy spojené s harmonizačními snahami v oblasti daně z příjmů právnických osob. Na jedné straně stojí snaha o odstranění překážek volného obchodu, a na straně druhé snaha států ponechat si co největší suverenitu při rozhodování o daních vybíraných na jejich území. Příspěvek se zabývá vybranými aspekty Návrhu směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB) a jejich možným promítnutím do právního řádu České republiky.

Key words in original language:

daň z příjmů právnických osob; harmonizace; Evropská unie; CCCTB; konsolidovaný základ daně; odpisy;

1 Tento příspěvek byl zpracován v rámci projektu Masarykovy univerzity č. MU-NI/A/0823/2012 Systémová soudržnost norem finančního (a daňového) práva.

Abstract:

The aim of this paper is to approach problematic areas associated with the harmonization efforts of corporation income tax. On the one hand, there is an effort to remove barriers of free market, and on the other hand, the effort to retain as much state sovereignty as it is possible to decide on taxes levied on their territory. The paper deals with some aspects of the draft of Council Directive on a Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB) and their possible projecting into the legislation of the Czech Republic.

Key words:

corporation income tax; harmonization; European Union; CCCTB; consolidated tax base; amortization;

JEL classification:

K34

ÚVOD

Daň z příjmů právnických osob je významným příjmem státního rozpočtu. V roce 2012 tvořila v České republice 8,5 % všech příjmů státního rozpočtu a 9,8 % všech daňových příjmů ČR.² Není tomu jinak, ani v jiných státech Evropské unie (viz Tabulka č. 1: Podíl korporátních daní v % z HDP a z celkových daňových příjmů za rok 2010). V souvislosti s globalizací, „otevřením hranic“ obchodu uvnitř Evropské unie a nutností přilákat zahraniční mimoevropské investory, se stále víc v odborných kruzích diskutuje o odstranění překážek v oblasti zdanění příjmu právnických osob. V mezinárodním obchodu již smlouvy o zamezení dvojího zdanění nejsou dostatečným nástrojem pro odstranění bariér, se kterými se musí nadnárodní korporace vyrovnat. Tyto smlouvy jen vyloučí, aby stejný příjem (zisk) byl zdaněn dvakrát. Ale neřeší potíže, se kterými se musí zejména nadnárodní korporace vypořádávat. A to je různorodost a složitost jednotlivých daňových systémů. Rozvoj EU je nutně spjat právě s přílivem zahraničních investorů a zahraničního kapitálu. Odstranění překážek v rámci obchodování uvnitř EU umožňuje mimoevropským společnostem po zavedení se v jednom unijním státě, poměrně lehce expandovat i na trhy v ostatních zemích EU. Poté, ale narazí na úplně jiný daňový systém. V případech obezřetných investorů, jsou ještě před rozšířením, zpracovány studie, které tyto rizika zohledňují a vyjadřují je, jako související náklady.

Evropská unie vidí cestu usnadnění přílivu mimounijních investorů v úpravě základu daně. Cílem příspěvku je ověřit hypotézu, že připravovaná směrnice o konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob neřeší problémy související s existencí 28 různých základů daně. Největší problémy jsou nepřehlednost a složitost daňových systémů, které se projevují jak u daňových poplatníků, tak u správců

2 Data zpracována z „Státní rozpočet České republiky v roce 2012“. [cit. 29/07/2013] Dostupné z: <http://monitor.statnipokladna.cz/2012/>

daní v jednotlivých zemích. Na obou stranách tak dochází k navyšování nákladů souvisejících se správným stanovením a výběrem daně. Příspěvek se tak pokusí přiblížit tyto snahy EU a srovnat je se stávající právní úpravou daně z příjmů právnických osob v České republice. Orgány EU totiž předpokládají, že větší výhodnost nového systému pro společnosti bude mít za následek snížení nákladů na doměření a následné vymáhání daně z příjmů právnických osob, v důsledku snížení snah o daňovou optimalizaci nebo úniky. Pro daňovou správu to, ale v první řadě bude znamenat vyšší náklady na zajištění správy dvou paralelních daňových systémů – vnitrostátní daň z příjmů právnických osob a celoevropská daň dle CCCTB. V příspěvku budou použity zejména metody analýzy a komparace.

Tabulka č. 1: Podíl korporátních daní v % z HDP a celkového zdanění 2010³

	% HDP	% celkového zdanění
Belgie	2,7	6,2
Bulharsko	1,9	7,0
Česká republika	3,4	10,0
Dánsko	2,7	5,8
Německo	2,2	5,8
Estonsko	1,4	4,0
Irsko	2,6	9,1
Řecko	2,4	7,7
Španělsko	,8	5,8
Francie	1,9	4,4
Itálie	2,3	5,5
Kypr	6,2	17,4

3 *Korporátní daně v Evropské unii.* [cit. 29/07/2013] Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/korporatni-dane-v-evropske-unii-29589.html>

Lotyšsko	1,0	3,5
Litva	1,0	3,7
Lucembursko	5,7	15,5
Maďarsko	1,2	3,1
Malta	6,5	19,6
Nizozemsko	2,3	6,0
Rakousko	2,0	4,8
Polsko	2,0	6,3
Portugalsko	2,8	9,0
Rumunsko	2,3	8,5
Slovinsko	1,9	5,0
Slovensko	2,5	8,9
Finsko	2,5	6,0
Švédsko	3,4	7,5
Spojené království	3,1	8,7
EU-27 (vážený Ø)	2,4	6,2

Zdroj: Taxation trends in the European Union, Eurostat

ZÁKLAD DANĚ Z PŘÍJMŮ PRÁVNICKÝCH OSOB

Základ daně je jedním ze základních konstrukčních prvků, který se významně podílí na stanovení celkové výše odvedené daně. Základ daně z příjmů právnických osob je ve své podstatě stejný v mnohých zemích. Od hrubého příjmu se odečtou daňově uznatelné výdaje. Problém nastává, když se upravují účetní data na základ daně. Právě do tohoto procesu vstupují různé přístupy legislativců v jednotlivých zemích. Jde o rozdílnou definici účetních a daňových nákladů, účetních a daňových odpisů a různých položek snižujících základ daně (např. zahrnování ztráty).⁴

⁴ ŠIROKÝ, Jan. *Daňová teorie : (pro inženýrské studium)*. Ostrava: Vysoká škola báňská

Odpisy

Problematika odpisů je rozsáhlá a vydala by na samostatný článek, když ne na celou kvalifikační práci. Pro účely tohoto příspěvku proto budou zmíněny jen základní aspekty, které dokreslí složitost harmonizace, sjednocení nebo konsolidace základů daně z příjmů právnických osob. Odpis z daňového hlediska vyjadřuje opotřebením dlouhodobého majetku (dlouhodobých aktiv). U dlouhodobého majetku se předpokládá delší životnost a do nákladů se pořizovací cena nedostává hned celá, ale postupně, tak jak se majetek opotřebovává. Tím dochází ke snižování výsledku hospodaření (zisku) účetní jednotky, a tím i základu daně a daňové povinnosti. Právní předpis stanoví, který majetek se odepisuje a také jak dlouho a v jaké míře se do nákladů promítá. V jednotlivých právních úpravách může docházet k tomu, že se účetní a daňové odpisy liší (i v České republice viz kapitolu 2). Proto výsledek hospodaření vyžaduje před výpočtem daně výraznou úpravu.

Významným argumentem pro to, aby problematika odpisů zůstala v plné kompetenci státu, do jehož rozpočtu daň z příjmů právnických osob plyne, je skutečnost, že odpisy mohou být stimulačním nástrojem, který může zásadně ovlivnit míru investování, rekonstrukce nebo modernizace.⁵ Příkladem mohou být mimořádné odpisy, které byly součástí protikrizových opatření v České republice v roce 2010.⁶

ZÁKLAD DANĚ Z PŘÍJMŮ PRÁVNICKÝCH OSOB V ČESKÉ REPUBLICE

Základ daně z příjmů právnických osob dle českého práva se stanoví jako rozdíl příjmů a výdajů, s tím, že do příjmů se nezahrnují příjmy od daně osvobozené a příjmy,

– Technická univerzita Ostrava, 2008, s. 137.

5 ŠIROKÝ, Jan. *Daňová teorie : (pro inženýrské studium)*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, 2008, s. 139.

6 *Jestě měsíc lze využít zrychlených odpisů – je až překvapivé, kolik firem o této možnosti neví.* [cit. 29/07/2013] Dostupné z: <http://www.amsp.cz/modules/marwel/index.php?rewrite=jeste-mesic-lze-vyuzit-zrychlenych-odpisu-je-az-prekvapive&str=3>

kteřé nejsou předmětem daně. Dále se uplatňují i v českém právu tzv. odčitatelné položky, které snižují základ daně. Jsou to výdaje na vědu a výzkum, dary a daňová ztráta (obdobně jako u CCCTB).⁷ Dary jsou obdobně jako u CCCTB omezeny maximální výši, ve které je lze uplatnit.

U právnických osob, které vedou účetnictví, se při stanovení základu daně vychází z hospodářského výsledku (tzn. rozdíl mezi výnosy a náklady). U osob, které nevedou účetnictví, se vychází z rozdílu mezi příjmy a výdaji.⁸ Toto ustanovení považují za nadbytečné, vzhledem na § 1 odst. 2 zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, který stanoví, že všechny právnické osoby, které mají na území České republiky sídlo a také zahraniční právnické osoby, pokud na území ČR podnikají nebo provozují jinou činnost podle zvláštních předpisů, mají povinnost vést účetnictví.

Rozsah příjmů, které se do základu daně nezahrnují je daleko širší než u základu daně dle CCCTB. I když toto nastavení na jedné straně zvyšuje administrativní náročnost daňového subjektu, na druhé straně představuje příležitost pro snížení základu daně.

Odpisy dle zákona o daních z příjmů

České společnosti se ve své činnosti v rámci výkaznictví setkávají s dvěma typy odpisů. Účetními odpisy, které jim slouží k zobrazení skutečného stavu majetku společnosti a daňovými odpisy. Podmínky uplatnění daňových odpisů jsou stanoveny zákonem, a od těchto ustanovení se nelze odchýlit. Ekonomická funkce odpisů je potlačena, smyslem daňových odpisů je stanovení základu daně, ne skutečné a věrné zobrazení majetku společnosti. Obdobně jako CCCTB, zákon o daních z příjmů

7 Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.
Srov. RADVAN, Michal; PAŘÍZKOVÁ, Ivana. *Daň z příjmů právnických osob*. In Finanční právo a finanční správa – berní právo. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 249–254.

8 § 23 odst. 2 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

stanoví dobu odepisování. Opět je česká právní úprava složitější, protože existuje 6 odpisových skupin, přičemž příloha k zákonu stanoví podrobný výčet majetkových položek a dobu jejich odepisování.

KONSOLIDOVANÝ ZÁKLAD DANĚ

Cíle konsolidovaného základu daně jako připravovaného legislativního nástroje EU jsou:

- odstranit nadměrné nebo dvojí zdanění,
- snížit administrativní zátěž,
- snížit náklady,
- zachovat spravedlivou daňovou soutěž,⁹
- podpořit podniky, které investují do vědy a výzkumu,
- přilákat zahraniční investory k podnikání na území EU.¹⁰

Orgány EU při svých úvahách vycházejí zejména z praxe nadnárodních korporací, pro které, stávající systém dvoustranných smluv o zamezení dvojího zdanění a principy dodržování tržního odstupu a převodních cen, není nejhodnějším řešením, resp. u nich dochází k neodůvodněnému nadměrnému zdanění.¹¹

Stěžejní problém s účinností konsolidovaného základu daně z příjmů právnických osob spatřuji v jeho závaznosti. Subjekty, na které směrnice CCCTB dopadá, se můžou pro tento systém dobrovolně rozhodnout, jeho využití není závazné. Tzn. daňový subjekt si ho zvolí, jen, pokud pro ně bude výhodnější. Jelikož systém vychází z diskuze

9 Ta má být zachována tím, že sazby daně z příjmů právnických osob zůstanou mimo harmonizaci. Členskými státy tak zůstane dostatečný prostor pro uplatňování svých daňových politik, a dle mínění tvůrců směrnice se přitom budou v důsledku sjednoceného základu daně pohybovat jen ve vymezeném prostoru.

10 Návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

11 Návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

a kompromisů představitelů členských států, nelze předpokládat, že bude výhodný pro všechny daňové subjekty na území EU. Spíše některé daňové systémy členských států budou z pohledu daňových subjektů příznivější, čím dojde k prohloubení nežádoucí daňové soutěže, na úkor států, které oproti konsolidovanému základu daně z příjmů právnických osob stanoví tvrdší podmínky.

Výpočet základu daně dle CCCTB

Konsolidovaný základ daně tvoří příjem společnosti po odečtení

- osvobozených příjmů,
- odečitatelných výdajů,
- odečitatelných položek.¹²

Osvobozenými příjmy jsou:

- dotace přímo související s pořízením, výstavbou nebo zhodnocením dlouhodobých aktiv, kterých se týká odpisování;¹³
- výnosy ze zcizení aktiv, která jsou součástí souboru aktiv uvedeného v čl. 39 odst. 2, včetně tržní hodnoty nepeněžních darů;
- přijaté rozdělované zisky;
- výnosy ze zcizení akcií;
- příjmy stálé provozovny v třetí zemi.¹⁴

Osvobozené příjmy mají za úkol zejména odstranit několika násobné nebo nadměrné zdanění, které se projevuje zejména u nadnárodních korporací, tzn. u skupin daňových subjektů, přičemž každý z těchto subjektů samostatně podléhá

12 Čl. 10 návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

13 Čl. 33 odst. 3 CCCTB stanoví, že hodnota odepisovaného aktiva se pro účely odepisování o výši této dotace sníží.

14 Čl. 11 návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

zdanění. Osvobození se použije jak u zdanění v rámci EU, tak u příjmů stálých provozoven v třetích zemích. Jde o mechanismus, který má odstranit nedostatky tržního odstupu, převodních cen a smluv o zamezení dvojího zdanění.

Odečitatelné výdaje zahrnují všechny náklady na prodej a výdaje, očištěné o odpočitatelnou daň z přidané hodnoty, které daňový poplatník vynaložil za účelem dosažení nebo zajištění příjmů, včetně

- nákladů na výzkum a vývoj,
- nákladů vynaložených při získávání vlastního nebo dluhového kapitálu pro účely podnikání,
- darů dobročinným organizacím za podmínek stanovených směrnicí, max. ve výši 0,5 % příjmů ve zdaňovacím období.¹⁵

I když v rámci směrnice dochází ke vzniku terminologických nedostatků, v důsledku aplikace čl. 19 CCCTB, je nutné odečitatelné výdaje chápat ve smyslu nákladu, tzn. pro jeho uplatnění, stačí, aby vznikl závazek provést platbu, skutečné snížení peněžních prostředků daňového subjektu není nutné.¹⁶ Stejně tak příjmem se rozumí výnos.¹⁷

Odpisy dle CCCTB

Směrnice CCCTB stanoví dobu odepisování v závislosti od druhu dlouhodobého majetku.¹⁸ Dále stejně jako ČR stanoví, že neodepisuje se majetek, které nepodléhá opotřebení nebo zastarání (jeho hodnota v čase neklesá), tj. neodepisují se pozemky

15 Čl. 11 návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

16 Čl. 19 návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

17 Čl. 4 návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

18 Návrh směrnice rozlišuje mezi dlouhodobými aktivy a dlouhodobými hmotnými aktivy s dlouhou dobou životnosti.

(dle překladu směrnice půda), umělecké předměty, starožitnosti a klenoty, finanční majetek.¹⁹

Na rozdíl od české právní úpravy, je doba odepisování závislá od skutečné doby předpokládané životnosti. CCCTB zvolila koncepci, že platí stanovená doba odepisování, pokud daňový subjekt neprokáže, že odhadovaná zbývající doba životnosti je kratší. V tomto případě se doba odepisování zkrátí a výše ročních odpisů se zvýší, čím se sníží základ daně. Tento způsob nelze uplatnit u všech druhů majetku, ale jen tam, kde to CCCTB výslovně stanoví.²⁰ Tato koncepce přibližuje daňové odpisy jejich ekonomické podstatě (vyjádření skutečné hodnoty majetku).

Odpisy dle CCCTB uplatňuje ekonomický vlastník, právní vlastnictví je v tomto případě irelevantní.²¹ Tento přístup je v souladu s Mezinárodními účetními standardy, ale odlišný od přístupu uplatňovaného v České republice. V České republice se uplatňuje jen v omezené míře a to jen v případě účetních odpisů. Například u příspěvkových organizací územních samosprávných celků, kterým je svěřen majetek, který zůstává ve vlastnictví zřizovatele. Tyto odpisy nejsou však u příspěvkových organizací daňově uznatelné. To vede k různým snahám o nápravu, která není v souladu se zamýšlenými zájmy státu a pro příspěvkové organizace a jejich zřizovatele představuje zbytečnou administrativní zátěž. I když směrnice CCCTB nedopadá na veřejnoprávní organizace, může být pro zákonodárce příkladem dobré praxe, kterou by stálo za to rozšířit i na jiné subjekty, než se kterými počítá CCCTB.

19 Čl. 40 návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

20 Čl. 36 návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

21 Čl. 34 návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

Osobní působnost CCCTB

Příloha č. 1 vymezuje osobní působnost ve vztahu k právním formám zakládaným na území ČR takto: evropská společnost, evropská družstevní společnost, akciová společnost, společnost s ručením omezeným, komanditní společnost, veřejná obchodní společnost, družstvo.²² S ohledem na stávající způsob zdanění veřejné obchodní společnosti v České republice (a z části tedy i komanditní společnosti), nelze předpokládat u těchto společností využití konsolidovaného základu daně z příjmů právnických osob, vzhledem k tomu, že veřejná obchodní společnost je zdaňována na úrovni příjmů společníků, tj. fyzických osob, které je velmi výhodně nastaveno a to jako kompenzace za ručení společníků celým svým majetkem za závazky společnosti.²³

Program Fiscalis

Zvýšení efektivnosti výběru a vymáhání daní, má přispět i program Fiscalis, který v současnosti již ve státech EU běží. Od roku 2014 se připravuje jeho aktualizace. Jeho cíle jsou:

- *„Podpora spolupráce mezi daňovými orgány v EU, s cílem maximalizovat jejich účinnost a vyhnout se nesouladu v jejich práci, které by mohly bránit fungování vnitřního trhu,*
- *Vytváření sítí, společných akcí a školení mezi pracovníky daňových správ personálu, a zároveň financování IT systémů na podporu výměny informací mezi daňovými správami.“²⁴*

22 Příloha č. 1 k návrhu směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

23 Srov. RADVAN, Michal; PAŘÍZKOVÁ, Ivana. *Daň z příjmů právnických osob*. In Finanční právo a finanční správa – berní právo. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 249–254.

24 The Fiscalis 2020 programme proposal for 2014–2020. [cit. 29/07/2013] Site: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/tax_cooperation/fiscalis_programme/fiscus/index_en.htm

Tento program má získat větší účinnost právě v důsledku vytvoření jednotného základu daně zejména pro nadnárodní podniky, které dosahují značných obrátů, zisků a tím i vysoké daňové povinnosti. Problém je, že EU vychází přitom z předpokladu, že navržený konsolidovaný systém základu daně z příjmů právnických osob je natolik výhodný, že většina daňových subjektů si jej zvolí. S ohledem na již výše uvedené, jsem k této premise značně skeptická.

ZÁVĚR

Základ daně z příjmů právnických osob dle českého práva a stejně tak, dle CCCTB se obecně stanoví jako rozdíl výnosů a nákladů, popř. příjmů a výdajů, s tím, že oba předpisy stanoví příjmy, které se do základu daně nezahrnou a také systém odčitatelných položek, které snižují základ daně. Kým odčitatelné položky jsou u obou právních úprav srovnatelné, u položek příjmů, které se do základu daně nezahrnují, obsahuje české právo širší výčet. Odpisy v obou systémech jsou založeny na stejné základním principu, nicméně CCCTB se víc přibližuje ekonomické podstatě odpisů a mezinárodním účetním standardům (odepisuje ekonomický vlastník, doba odepisování za určitých podmínek může odrážet skutečnou dobu životnosti majetku).

Tím, že české právo obsahuje širší výčet položek, které nejsou zahrnuty do základu daně (příjmy osvobozené a příjmy, které nejsou předmětem daně), poskytuje daňovým subjektům širší prostor pro snížení daňové povinnosti a tím představuje pro daňový subjekt zajímavou příležitost. Navíc způsob zdanění veřejné obchodní společnosti dle české právní úpravy již ze své podstaty vylučuje u těchto daňových subjektů výběr možnosti určit základ daně dle CCCTB. Tím, že režim dle směrnice CCCTB bude dobrovolný, bude záviset na rozhodnutí daňového subjektu, zda se mu podřídí. Je zřejmé, že daňový subjekt ho bude volit jen v případech, kdy bude pro něho výhodnější. Je vysoce pravděpodobné, že tak konsolidovaný základ daně

přinese jen vyšší náklady členských států na jeho zavedení a přitom nepřinese žádoucí odstranění překážek.

Hypotéza vyslovena v úvodu, že připravovaná směrnice o konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob neřeší problémy související s existencí 28 různými základy daně, byla potvrzena. Systém konsolidovaného základu daně by totiž musel být značně výhodnější, aby se daňovým subjektům oplátilo ho využít. Otázkou zůstává, jestli je vůbec tak výhodný systém nastavit, pokud sazby daně zůstanou mimo harmonizaci. Mám za to, že odstraňování překážek investorům pocházejícím ze zemí mimo EU, prostřednictvím snížení administrativní zátěže je krok správným směrem. Věřím, že může v případě vhodného nastavení opravdu snížit míru nežádoucí daňové optimalizace ze strany daňových subjektů, nicméně jsem toho názoru, že je EU zatím ještě na začátku této cesty, a pro vytvoření vhodného systému konsolidovaného základu daně, bude potřeba provést ještě mnoho právních a také ekonomických analýz možných dopadů.

Literatura:

Ještě měsíc lze využít zrychlených odpisů – je až překvapivé, kolik firem o této možnosti neví. [cit. 29/07/2013] Dostupné z: <http://www.amsp.cz/modules/marwel/index.php?rewrite=jeste-mesic-lze-vyuzit-zrychlenych-odpisu-je-az-prekvapive&str=3>.

Korporátní daně v Evropské unii. [cit. 29/07/2013] Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/korporatni-dane-v-evropske-unii-29589.html>.

Návrh směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), v konečném znění (2011) 315 a (2011) 316.

RADVAN, Michal; PAŘÍZKOVÁ, Ivana. Daň z příjmů právnických osob. In *Finanční právo a finanční správa – berní právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 509 s.

„Státní rozpočet České republiky v roce 2012“. [cit. 29/07/2013] Dostupné z: <http://monitor.statnipokladna.cz/2012/>.

ŠIROKÝ, Jan. *Daňová teorie : (pro inženýrské studium)*. Ostrava: Vysoká škola báňská –
Technická univerzita Ostrava, 2008, 263 s.

Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Kontakt:

kranecova@mail.muni.cz

FISKALNE INSTRUMENTY WSPIERANIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W RZECZY- POSPOLITEJ POLSKIEJ

THE FISCAL INSTRUMENTS OF SUPPORTING THE ECONOMIC
ACTIVITIES IN POLAND

Mateusz Langer

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska

Abstract in original language:

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie kompleksowego zarysu najistotniejszych fiskalnych instrumentów wspierania rozwoju działalności gospodarczej w Rzeczypospolitej Polskiej, przewidzianych w obowiązujących aktach normatywnych. W szczególności analizie i ocenie zostały poddane instrumenty fiskalne o charakterze stymulacyjnym przyczyniające się do pobudzenia aktywności gospodarczej wśród podatników w Polsce.

Key words in original language:

działalność gospodarcza; stymulacja fiskalna; preferencje podatkowe;

Abstract:

The aim of this paper is to present a comprehensive survey of the most important fiscal instruments of supporting the economic activities within obligatory normative

acts in the Republic of Poland. Particularly the stimulus fiscal instruments have been subjected detailed analysis and evaluation as a development factor of economic activities among taxpayers in Poland

Key words:

economic activity; fiscal stimulation; tax preferences;

JEL classification:

K22

WPROWADZENIE

Działalność gospodarcza jako namacalny przejaw aktywności przedsiębiorców uważana jest za czynnik przyczyniający się do rozwoju ekonomicznego¹ poszczególnych krajów. Stąd też przedsiębiorca jako podmiot, który zawodowo i na własny rachunek podejmuje się prowadzenia działalności gospodarczej, zmierzając przy tym do realizacji różnego rodzaju celów – wśród których za najbardziej zasadniczy należy uznać maksymalizację posiadanego majątku² – uznawany jest przez ekonomistów za niezwykle istotny czynnik oddziałujący na wzrost gospodarczy na poziomie makro w każdym państwie. W obliczu wskazanego powyżej zjawiska warto uzmysłowić sobie wpływ szeregu działań podejmowanych przez władze publiczne na stymulowanie bieżącej aktywności gospodarczej, w tym np. poprzez przeciwdziałanie wahaniom cyklu koniunkturalnego³, ażeby zasygnalizowany *ut supra* trend utrzymać. O ile bowiem efektywność działań podejmowanych przez przedsiębiorcę zależy od dostrzeżenia i zinterpretowania przezeń aktualnych mechanizmów rynkowych jako sfery dogodnej dla osiągnięcia zysku, to nie mniejsze znaczenie dlań odgrywa również otoczenie nierynkowe czyli sfera *dominium* państwa. Od zakresu i formy podejmowanych przez władzę publiczną inicjatyw na rzecz rozwoju przedsiębiorczości zależy bowiem większe tempo wzrostu i większa efektywność rozwoju gospodarczego, co z kolei stwarza większą i lepszą bazę ekonomiczną⁴, chociażby do poboru danin publicznych. Państwo dysponując szeregiem instrumentów o charakterze instytucjonalno-prawnym może skutecznie kształtować zachowania gospodarcze i społeczne podatników. W tym

1 COVIN, J. G.; SLEVIN; D. P. A Conceptual Model of Entrepreneurship as Firm Behavior, „Entrepreneurship Theory and Practice” 16, 1991, s. 7–25.

2 JUJA, T. (red.) Opodatkowanie przedsiębiorców podatkami dochodowymi i pośrednimi. Zagadnienia wybrane, Poznań 2006, s. 9.

3 WNOROWSKI, H. Polityka fiskalna jako instrument poprawy efektywności gospodarczej w krajach OECD, Białystok 2008, s. 46.

4 Ibidem, s. 47.

celu władza publiczna posługuje się polityką fiskalną, zaliczaną do tych kategorii ekonomicznych, których wymierny wpływ na rzeczywistość gospodarczą jest nie do przecenienia. Gdyż polityka fiskalna w swej istocie polega na doborze źródeł i metod gromadzenia dochodów publicznych, jak też kierunków i sposobów realizacji wydatków publicznych dla osiągnięcia celów społecznych i gospodarczych ustalonych przez właściwe organy publiczne⁵. Za pośrednictwem zestawu instrumentów polityki fiskalnej do których zaliczamy przede wszystkim podatki i inne obciążenia o charakterze daninowym państwo oddziałuje na gospodarkę – co jest zjawiskiem powszechnym we współczesnym świecie.

Z wpływów podatkowych są finansowane transfery i wydatki państwowe, przez co następuje alokacja dochodu majątku narodowego między podatnikiem a związkiem publicznoprawnym jakim jest państwo czy jednostka samorządu terytorialnego⁶. Opodatkowanie poza oczywiście spełnianiem roli narzędzia funkcji fiskalnej mającej zabezpieczyć potrzeby finansowe kraju w odpowiedni poziom dopływów strumieni pieniężnych do budżetu państwa, wykorzystywane bywa również w ramach funkcji pozafiskalnej. W tym znaczeniu za pomocą podatków czy też innych danin publicznych wpływa się na kształtowanie określonych reakcji podatników, ich zachowań, działań i procesów społeczno-gospodarczych⁷. Warto w tym miejscu uzmysłowić sobie fakt, iż zasadność posłużenia się tego rodzaju instrumentarium przez niektórych przedstawicieli doktryny poddawana jest obszernej krytyce. Zwłaszcza teoretycy ekonomii dobrobytu oraz ogólnej teorii podatków dowodzą powszechnej szkodliwości wykorzystywania podatków w realizacji funkcji pozafiskalnej. Praktyka

5 FEDEROWICZ, Z. *Polityka fiskalna*, Poznań 1998, s. 7.

6 JAMROŻY, M. *Podatkowe instrumenty wspierania rozwoju przedsiębiorstw* [w:] GOŁĘBIEWSKI, G.; ZYGIEREWICZ, A. (red.) *Wybrane problemy wspierania przedsiębiorstw w Polsce*, Warszawa 2008, s. 89.

7 SOKÓŁ, P. *Możliwość wykorzystania podatków w oddziaływaniu na procesy społeczne i gospodarcze*, „Problemy zarządzania” 2005, nr 4(10), s. 175–186.

jednak wskazuje, iż wszystkie państwa operują tym potężnym narzędziem finansowym w celu stymulowania procesów gospodarczych⁸.

INSTRUMENTY FISKALNE O CHARAKTERZE STYMULACYJNYM

Ulgi i zwolnienia w spłacie zobowiązań podatkowych na gruncie przepisów ordynacji podatkowej

W zakresie działań podejmowanych przez władzę publiczną stymulacja fiskalna może dotyczyć struktury i formy prowadzenia działalności gospodarczej, lokalizacji czy wdrożenia przez podmioty gospodarcze innowacyjności, kształtowania decyzji inwestycyjnych nastawionych na realizację przyszłych przedsięwzięć, pozyskiwania dodatkowych źródeł finansowych czy wydatkowania posiadanych zasobów na określone cele konsumpcyjne podatników, przyciągania inwestycji zagranicznych itp. Jednym z podstawowych instrumentów fiskalnych stwarzającym dogodne warunki wspierania działalności gospodarczej w Polsce są ulgi w spłacie zobowiązań podatkowych. Zgodnie z art. 3 pkt 6 Ordynacji podatkowej⁹ (dalej: OrdPU) przez ulgi podatkowe należy rozumieć przewidziane w przepisach prawa podatkowego zwolnienia, odliczenia, obniżki lub zmniejszenia, których zastosowanie powoduje obniżenie podstawy opodatkowania lub wysokości podatku. Tego rodzaju forma uprzywilejowanego potraktowania podatników znajduje swe rozwinięcie w dalszych przepisach analizowanego aktu prawnego. W świetle bowiem art. 22 i 67a OrdPU ulgi w spłacie zobowiązań podatkowych można podzielić na dwie grupy w zakresie których da się wyszczególnić ściśle zarysowane wiązki przywilejów: do pierwszej z nich należy zaniechanie w całości lub w części poboru podatków¹⁰. Zaniechanie

8 ŻYŻYŃSKI, J. Budżet i polityka podatkowa. Wybrane zagadnienia, Warszawa 2009, s. 262.

9 Ustawa z dnia 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (tj. Dz. U. z 2012 r. Nr 8, poz. 749 ze zm.).

10 Tj. art. 22 OrdPU.

to dokonywane jest na podstawie rozporządzenia czyli aktu normatywnego o mocy prawnej powszechnie obowiązującej, wydawanego przez Ministra Finansów w przypadkach uzasadnionych interesem publicznym lub ważnym interesem podatnika. W rozporządzeniu tym określa się rodzaj podatku, okres, w którym następuje zaniechanie i grupę podatników, których dotyczy zaniechanie¹¹. Do drugiej zaś grupy ulg podatkowych należy zaliczyć preferencje co do terminu bądź sposobu płatności. W obrębie tej kategorii można wykazać szczegółowo:

- odroczenie terminu płatności podatku lub rozłożenie zapłaty podatku na raty;
- odroczenie lub rozłożenie na raty zapłaty zaległości podatkowej wraz z odsetkami za zwłokę lub odsetki określone w decyzji wydanej na podstawie art. 53a;
- umorzenie w całości lub w części zaległości podatkowych, odsetek za zwłokę lub opłaty prolongacyjnej. W razie umorzenia zaległości podatkowej umarza się również odsetki za zwłokę w całości lub w takiej części, w jakiej została umorzona zaległość podatkowa¹². Oba wskazane powyżej instrumenty podatkowe – będąc w istocie narzędziami redukcji obciążeń fiskalnych – mają uznaniowy charakter. Stąd też każdorazowo dla wydania rozporządzenia w sprawie zaniechania poboru podatku lub decyzji w sprawie przyznania preferencji co do terminu bądź sposobu płatności wymagane jest aby organ podatkowy stwierdził, iż uzasadnione jest to ważnym interesem podatnika lub interesem publicznym. Są to wyrażenia nieostre (niedookreślone), które użyte przy opisie stanu faktycznego uzasadniają działanie organu tylko wówczas, gdy w drodze wykładni ustalą on, iż zaistniała sytuacja odpowiada w konkretnym przypadku treści znaczeniowej takiego pojęcia.

11 LITWIŃCZUK, H. (red.) Prawo podatkowe przedsiębiorstw, Warszawa 2013, s. 871.

12 Tj. art. 67a OrdPU.

Ulgi i zwolnienia w spłacie zobowiązań podatkowych na gruncie ustawy o podatkach i opłatach lokalnych

Warto w tym miejscu donieść się także do innej kategorii ulg i zwolnień podatkowych udostępnionych polskiemu podatnikowi na gruncie ustawy o podatkach i opłatach lokalnych¹³. W ustawie tej zostało przewidzianych wiele rozwiązań o charakterze stymulacyjnym, które pozwalają w preferencyjny sposób opodatkować niektóre rodzaje działalności gospodarczej. Przepisy te w swym pierwotnym założeniu stanowią w istocie przejaw władztwa podatkowego jednostek samorządu terytorialnego¹⁴. Umożliwiają bowiem w granicach określonych w ustawie organowi stanowiącemu (tj. radzie gminy) ustalanie zróżnicowanych stawek w podatkach i opłatach lokalnych oraz wprowadzanie zwolnień przedmiotowych. Wskazane powyżej uprawnienia podejmowane są w drodze uchwał, czyli aktów prawa miejscowego wyposażonych w przymiot prawa powszechnie obowiązującego na terenie organu, które go wydał. Regulacje te można podzielić na dwie grupy. W ramach pierwszej grupy rada gminy może różnicować wysokość stawek podatku od nieruchomości, tudzież podatku od środków transportowych w odniesieniu do poszczególnych przedmiotów opodatkowania, z zastrzeżeniem, że nie mogą one przekroczyć stawek maksymalnych corocznie waloryzowanych przez Ministra Finansów i ogłaszanych w drodze obwieszczenia¹⁵. W sposób analogiczny ustawodawca określił także zasady ustalania wysokości stawek w odniesieniu do opłat lokalnych (np. opłaty targowej). Natomiast do drugiej grupy analizowanych unormowań należy zaliczyć możliwość ustanowienia przez radę gminy w drodze uchwały innych kategorii zwolnień przedmiotowych z podatku od nieruchomości, podatku od środków transportowych oraz opłat

13 Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tj. Dz. U. z 2010 r. Nr 95, poz. 613 z późn. zm.).

14 Zgodnie z art. 168 Konstytucji RP jednostki samorządu terytorialnego mają prawo ustalania wysokości podatków i opłat lokalnych w zakresie określonym w ustawie.

15 LITWIŃCZUK, H. op. cit., s. 878.

lokalnych niż określone w przepisach ustawy o podatkach i opłatach lokalnych. Co prawda sam efekt zróżnicowanych obciążeń podatkami i opłatami lokalnymi w poszczególnych gminach jest relatywnie niewielki z uwagi na ustawowe określenie maksymalnych stawek¹⁶, tym niemniej tego rodzaju konstrukcja normatywna w sposób motywujący może oddziaływać na przedsiębiorców zachęcając ich do podejmowania inwestycji oraz rozwoju działalności gospodarczej na preferencyjnych warunkach w obrębie danej gminy.

Preferencje podatkowe w specjalnych strefach ekonomicznych

Niewątpliwie ulgą o silnym działaniu stymulacyjnym, adresowaną do osób fizycznych i prawnych prowadzących działalność gospodarczą jest zwolnienie z opodatkowania dochodów uzyskanych w specjalnej strefie ekonomicznej (dalej: strefy lub SSE)¹⁷. Strefy zostały powołane na początku lat 90 ubiegłego wieku na podstawie ustawy¹⁸. Obecnie na terytorium Polski znajduje się 14 SSE. Okres na jaki zostały ustanowione upływa z końcem 2020 r. Zasadniczym celem przyświecającym ustanowieniu SSE było stworzenie sprzyjających warunków dla zagranicznych przedsiębiorców, by lokowali swe inwestycje w słabo rozwiniętych obszarach Polski. SSE stały się niezwykle poręcznym instrumentem przyspieszenia rozwoju wybranych części kraju, w szczególności poprzez:

- rozwój określonych dziedzin działalności gospodarczej;
- rozwój nowych rozwiązań technicznych i technologicznych oraz ich wykorzystanie w gospodarce narodowej;
- rozwój eksportu;

16 JAMROŻY, M. op. cit., s. 93.

17 ZBROIŃSKA, B. Instrumenty fiskalne wspierania inwestycji, Przegląd Prawa Publicznego, nr 7–8/2010, s. 105.

18 Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (tj. Dz. U. z 2007 r. Nr 42, poz. 274 ze zm.).

- zwiększenie konkurencyjności wytwarzanych wyrobów i świadczonych usług;
- zagospodarowanie istniejącego majątku przemysłowego i infrastruktury gospodarczej;
- tworzenie nowych miejsc pracy;
- zagospodarowanie niewykorzystanych zasobów naturalnych z zachowaniem zasad równowagi ekologicznej¹⁹.

Wśród najistotniejszych korzyści wynikających z orientacji działalności gospodarczej na obszarze strefy wymienia się zwolnienie z podatku dochodowego dotyczące przychodów osiąganych z działalności w strefie, na którą uzyskano zezwolenie²⁰. W obliczu negocjacji akcesyjnych Polski z Unią Europejską oraz konieczności dokonania harmonizacji prawa w zakresie pomocy publicznej, z dniem 1 stycznia 2001 r. zmieniono pierwotne zasady funkcjonowania SSE. Przywileje, które na mocy zezwolenia uzyskali przedsiębiorcy w strefach po 1 stycznia 2001 r. odpowiadają w pełni wspólnotowym warunkom udzielania pomocy publicznej. Wysokość zezwoleń podatkowych w poszczególnych strefach zależy od maksymalnej intensywności pomocy publicznej dla danego regionu oraz wskaźnika stanowiącego podstawę dla jej ustalenia²¹. Warto w tym miejscu odnotować fakt, iż w Polsce w roku 2007 miała miejsce zmiana maksymalnych pułapów intensywności dla określonych regionów i wynosi w chwili obecnej:

- 50%, na obszarach należących do województw: lubelskiego, podkarpackiego, warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, świętokrzyskiego, opolskiego, małopolskiego, lubuskiego, łódzkiego, a także kujawsko-pomorskiego;

19 Tj. art. 3 Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o SSE.

20 ZBROIŃSKA, B., op. cit., s. 106.

21 Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (tj. Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712 ze zm.).

- 40%, na obszarach należących do województw: śląskiego, pomorskiego, zachodnio-pomorskiego, dolnośląskiego, wielkopolskiego, mazowieckiego (z wyłączeniem Warszawy);
- 30%, na obszarze należącym do miasta stołecznego Warszawy.

Wskazane powyżej progi intensywności podwyższone są o 20% w odniesieniu do wsparcia udzielonego małym przedsiębiorcom, a dla średnich przedsiębiorców o 10%²². Za podstawę zaś ustalenia pomocy przyjmują się dwie kategorie wskaźników: koszty nowych inwestycji (tj. wydatków przeznaczonych na nabycie środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych) lub koszty utworzenia nowych miejsc pracy (tj. wydatków przeznaczonych na zwiększenie zatrudnienia). Przy ubieganiu się o pomoc na realizację nowej inwestycji przedsiębiorca musi zagwarantować określony udział środków własnych wynoszący co najmniej 25% całkowitych kosztów inwestycji. Jednocześnie musi utrzymać działalność gospodarczą w regionie przez okres nie krótszy niż 5 lat, zaś mali i średni przedsiębiorcy przez 3 lata. Natomiast dla podmiotów starających się uzyskać pomoc na utworzenie nowych miejsc pracy nałożony został warunek utrzymania ich przez okres co najmniej 5 lat, zaś dla małych i średnich przedsiębiorców został on skrócony do 3, licząc od dnia utworzenia.

Instrumenty finansowe redukcji podstawy opodatkowania

Przechodząc z kolei na płaszczyznę unormowań podatków dochodowych służących wspieraniu rozwoju przedsiębiorczości należy w pierwszym rzędzie wskazać na instrumenty zmniejszające podstawę opodatkowania. Przyjęcie przez polskie ustawodawstwo wskazanego powyżej mechanizmu redukcji obciążeń fiskalnych nakładanych na przedsiębiorców stanowi w istocie niezmiernie ważki bodziec proinwestycyjny motywujący do podejmowania

22 Litwińczuk H., op. cit., s. 866.

i rozwoju aktualnych rozmiarów działalności gospodarczej. Tego rodzaju model normatywny wspiera się na trzech instrumentach finansowych: leasingu operacyjnym, amortyzacji podatkowej, oraz uldze na nowe technologie.

Leasing operacyjny

Pierwsza z wyszczególnionych powyżej instytucji określana jest mianem leasingu operacyjnego. Zasadniczym celem skłaniającym przedsiębiorców do posłużenia się tym narzędziem zwrotnego finansowania rozmaitych inwestycji jest w istocie wymierna korzyść podatkowa decydująca o atrakcyjności umowy leasingu i stanowiąca podstawową przyczynę jej stałego miejsca w życiu gospodarczym²³. Sama zaś konstrukcja normatywna leasingu operacyjnego jest pochodną gospodarczą jej celu. Przede wszystkim warunkiem *sine qua non* analizowanego instrumentu jest umowa zawarta na ściśle oznaczony czas, stanowiący co najmniej:

- 40% normatywnego okresu amortyzacji, jeżeli przedmiotem leasingu są rzeczy ruchome lub wartości niematerialne i prawne;
- 10 lat, jeżeli przedmiotem leasingu są nieruchomości.

Ponadto z umowy tej musi wynikać, iż suma ustalonych opłat odpowiada co najmniej wartości początkowej środków trwałych lub wartości niematerialnych i prawnych²⁴. Przy spełnieniu powyższego warunku korzystający (leasingobiorca) przez okres obowiązywania umowy może w poczet kosztów podatkowych zaliczyć całą ratę leasingową. Natomiast finansujący (leasingodawca) uprawniony jest

23 Por. KOWALSKA, A.; BARAN, B.; RASTAWICKI, P.; KOWALSKI, A. Leasing – skutki prawne, podatkowe i rachunkowe w 2009 r., Warszawa 2009, s. 51–88; Funkcje gospodarcze umowy leasingu oraz refleksje na tle regulacji podatkowych w sprawach towarów i usług, R. Pr. 1995, nr 3, s. 15–30.

24 Tj. art. 17b Ustawy z dnia 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tj. Dz. U. z 2012 r. Nr 74, poz. 397 ze zm.) dalej: PDOPrU, oraz art. 23b Ustawy z dnia 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tj. Dz. U. z 2012 r. Nr 80, poz. 350 ze zm.) dalej: PDOFizU.

do dokonywania podatkowych odpisów amortyzujących. O korzyściach podatkowych wynikających z leasingu można mówić w kontekście szybszego zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów wydatków poniesionych na nabycie środka trwałego lub wartości niematerialnych i prawnych. Tego rodzaju okoliczność przy uwzględnieniu odmiennego okresu trwania umowy leasingu i normatywnego okresu amortyzacji z reguły prowadzi do powstania korzystnego efektu odsetkowego²⁵.

Amortyzacja podatkowa

Następnym poddanym analizie instrumentem zmniejszającym podstawę opodatkowania jest amortyzacja podatkowa, która w literaturze przedmiotu ujmowana jest jako dokonywanie odpisów amortyzacyjnych od wartości początkowej środka trwałego według zasad określonych przez prawo podatkowe, wyznaczających zakres swobody ustalania kosztów amortyzacji i granice zaliczenia ich do kosztów uzyskania przychodu²⁶. Amortyzacja ta umożliwia nie tylko w dogodny sposób przesunąć w czasie płatność podatku dochodowego i środki pieniężne pozostające w dyspozycji przedsiębiorstwa²⁷, ale również zwiększyć w ostatecznym rozrachunku samofinansowanie przedsiębiorstwa.

Przepisy podatkowe określają w sposób wyczerpujący zasady zaliczania amortyzacji do kosztów uzyskania przychodów²⁸. Podatnicy dokonując odpisów amortyzacyjnych w oparciu o stawki amortyzacji zamieszczone w wykazie, mają możliwość ich podwyższenia lub obniżenia. W razie posłużenia się opcją przyspieszonej amortyzacji dochodzi do szybszego zaliczenia poniesionych nakładów inwestycyjnych w poczet kosztów podatkowych. Korzystanie zaś z prezentowanego instrumentu polega na zastosowaniu jednego z czterech zawartych w ustawie wariantów:

25 JAMROŻY, M. op. cit., s. 97.

26 OLCHOWICZ, I. Rachunkowość podatkowa, Warszawa 2003, s. 275, 334.

27 IWIN, J.; NIEDZIELSKI, Z. Rzeczowy majątek trwały. Amortyzacja i inwestycje rzeczowe w finansach przedsiębiorstw, Warszawa 2002, s. 105.

28 Tj. art. 16a-16m PDOPrU, oraz art. 22a-22m PDOFizU.

- *metody degresywnej*: polegającej na podwyższeniu stawki amortyzacyjnej z ustawowego wykazu o współczynnik nie wyższy niż 2,0 w odniesieniu do środków trwałych. W następnych latach podatkowych stosuje się stawkę podwyższoną od ich (tj. środków trwałych) wartości początkowej pomniejszonej o dotychczasowe odpisy amortyzacyjne do momentu, w którym wartość odpisu staje się mniejsza od liczonej metodą liniową.
- *podwyższonych stawek amortyzacyjnych*: stosowane są do odpisów amortyzacyjnych od środków trwałych używanych w warunków ich wzmożonej eksploatacji, wskutek czego dochodzi do bardziej intensywnego ich wykorzystania lub też środków trwałych poddanych szybkiemu postępowi technicznemu. Podatnicy decydujący się na skorzystanie z tej metody mogą – po udowodnieniu, że używane przez nich środki trwałe spełniają zastrzeżone w ustawie kryteria – podwyższyć wskazane w wykazie stawki amortyzacyjne o współczynnik 1,2; 1,4 lub 2,0 w odniesieniu do określonych w ustawie środków trwałych.
- *jednorazowej amortyzacji*: ta metoda znajduje zastosowanie w przypadku małych podatników tj. których przychody z działalności nie przekroczyły 1,2 mln euro, oraz podmiotów, które dopiero rozpoczynają działalność. Łączna kwota jednorazowych odpisów amortyzacyjnych od wartości początkowej środków trwałych w roku podatkowym, w którym te środki zostały wprowadzone do ewidencji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych nie może przekroczyć kwoty 50 tys. euro. W przypadku zaś, gdy jednorazowy odpis nie zamortyzował w całości środka trwałego podatnicy w roku następnym mogą dokonywać amortyzacji metodą degresywną od wartości początkowej niepomniejszonej o początkowy odpis w pierwszym roku podatkowym²⁹.

29 ZBROIŃSKA, B. op. cit., s. 109.

- *ustalenie indywidualnych stawek amortyzacji*: stosuje się dla używanych lub ulepszonych środków trwałych, po raz pierwszy wprowadzonych do ewidencji podatnika z uwzględnieniem minimalnych okresów amortyzacji dla poszczególnych grup środków wskazanych w przepisach.

Zastosowanie przyspieszonej amortyzacji umożliwia przedsiębiorcy uzyskanie w relatywnie krótkim czasie zwrotu zainwestowanego kapitału. Podatnik preferując bowiem przyspieszone metody amortyzacji posiadanego majątku z reguły zmniejszy swój dochód, wskutek czego od niższego dochodu odprowadzany zostanie kwotowo niższy podatek. Następstwem tego zjawiska są zwyki finansowe w przedsiębiorstwie, które stanowią różnice w obciążeniu podatkowym umożliwiają dokonywanie okresowych oszczędności podatkowych. Co więcej oszczędność podatkowa może zostać ulokowana na rynku kapitałowym np. w formie oprocentowanej lokaty bankowej powodując powstanie przynoszącego korzyść tzw. podatkowego efektu odsetkowego³⁰.

Ulga na nowe technologie

Ulga na nowe technologie wprowadzona do polskiego porządku prawnego jako instrument finansowej stymulacji pobudzenia innowacyjności wśród przedsiębiorców umożliwia dokonywanie odliczeń od podstawy opodatkowania kwoty 50% wydatków poniesionych na nabycie nowych technologii³¹. W świetle ustawy za nowe technologie należy uznać wiedzę technologiczną w postaci wartości niematerialnych i prawnych, wyniki badań i prac rozwojowych, które umożliwiają wytwarzanie nowych lub udoskonalanie istniejących wyrobów lub usług i która nie jest stosowana w świecie przez okres dłuższy niż 5 lat. Potwierdzeniem powyższego stanu rzeczy jest

30 JAMROŻY, M. op. cit., s. 96.

31 Tj. art. 18b PDOPrU, oraz art. 26c PDOFizU.

dokument wydawany przez niezależne od podatnika jednostki naukowe³². Podstawą zaś ustalenia wielkości odliczenia stanowi kwota wydatków poniesionych przez podatnika na nabycie nowej technologii, uwzględnionych w wartości początkowej, w części, w jakiej została zapłacona podmiotowi uprawnionemu w roku podatkowym, w którym nową technologię wprowadzono do ewidencji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych lub w roku następującym po tym roku, oraz w której nie została zwrócona podatnikowi w jakiegokolwiek formie. Należy dodać, iż odliczeń z tego tytułu nie uznaje się za koszty uzyskania przychodu³³, tak więc skorzystanie z tej ulgi w istocie oznacza trwałe, a nie jedynie przejściowe, zmniejszenie zobowiązania podatkowego³⁴.

PODSUMOWANIE

Reasumując, aktualne warunki podejmowania oraz rozwoju działalności gospodarczej w Polsce odznaczają się wysokim stopniem instytucjonalizacji. Inicjatywa władz publicznych nakierowana na pobudzanie aktywności gospodarczej skupia się wokół zbioru instrumentów o charakterze instytucjonalno-prawnym, wśród których miejsce szczególne należy przyznać instrumentom fiskalnym. Instrumenty te rzutują nie tylko na poziom obciążeń dochodów osiąganych z działalności gospodarczej, ale także na stopę ich późniejszej redystrybucji kreując w ten sposób szerokie spektrum ekonomicznych uwarunkowań reakcji na bodźce inwestycyjne pochodzące od państwa. Rozwiązania te podporządkowane w głównej mierze celom stymulacyjnym stanowią nie tylko niezwykle ważny czynnik wpływający na kształtowanie się rozwoju przedsiębiorczości w Polsce, ale co istotniejsze w rzeczywistości warunkują kierunki i sposoby przełożenia tego ogólnego twierdzenia – jakim jest wspieranie działalności

32 Tzn. jednostki naukowe w rozumieniu ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki (tj. Dz. U. z 2011 r. Nr 185, poz. 1092 ze zm.).

33 Tj. art. 16 ust. 1 pkt 48 PDOPrU, oraz art. 23 ust. 1 pkt 45 PDOFizU.

34 JAMROŻY, M. op. cit., s. 101.

gospodarczej – na bezpośrednie, operacyjne cele polityki fiskalnej w konkretnym miejscu (kraju) i czasie³⁵.

Literatura:

- COWIN, J. G.; SLEVIN, D. P. *A Conceptual Model of Entrepreneurship as Firm Behavior*, „Entrepreneurship Theory and Practice” 16, 1991.
- FEDEROWICZ, Z. *Polityka fiskalna*, Poznań 1998.
- IWIN, J.; NIEDZIELSKI, Z. *Rzeczowy majątek trwały. Amortyzacja i inwestycje rzeczowe w finansach przedsiębiorstw*, Warszawa 2002.
- JAMROŻY, M. *Podatkowe instrumenty wspierania rozwoju przedsiębiorstw* [w:] Gołębiowski G., Zygierewicz A. (red.), *Wybrane problemy wspierania przedsiębiorstw w Polsce*, Warszawa 2008.
- JUJA, T. (red.) *Opodatkowanie przedsiębiorców podatkami dochodowymi i pośrednimi. Zagadnienia wybrane*, Poznań 2006.
- KOWALSKA, A.; BARAN, B.; RASTAWICKI, P.; KOWALSKI, A. *Funkcje gospodarcze umowy leasingu oraz refleksje na tle regulacji podatkowych w sprawach towarów i usług*, R. Pr. 1995, nr 3.
- KOWALSKA, A.; BARAN, B.; RASTAWICKI, P.; KOWALSKI, A. *Leasing – skutki prawne, podatkowe i rachunkowe w 2009 r.*, Warszawa 2009.
- LITWIŃCZUK, H. (red.) *Prawo podatkowe przedsiębiorstw*, Warszawa 2013.
- OLCHOWICZ, I. *Rachunkowość podatkowa*, Warszawa 2003.
- SOKÓŁ, P. *Możliwość wykorzystania podatków w oddziaływaniu na procesy społeczne i gospodarcze*, „Problemy zarządzania” 2005, nr 4(10).
- WERNIK, A. *Cele polityki fiskalnej a rozwój Polski*, z. 15, VII Kongres Ekonomistów Polskich, PTE, Warszawa 2001.

35 Por. WERNIK, A. *Cele polityki fiskalnej a rozwój Polski*, z. 15, VII Kongres Ekonomistów Polskich, PTE, Warszawa 2001, s. 3.

WNOROWSKI, H. *Polityka fiskalna jako instrument poprawy efektywności gospodarczej w krajach OECD*, Białystok 2008.

ZBROIŃSKA, B. *Instrumenty fiskalne wspierania inwestycji*, Przegląd Prawa Publicznego, nr 7-8/2010.

ŻYŻYŃSKI, J. *Budżet i polityka podatkowa. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2009.

Kontakt:

langer.mateuszm@gmail.com

II. ČÁST / CZĘŚĆ II / PART II

***Hledání řešení problémů prostřednictvím
metody komparace***

/

Szukanie rozwiązań za pomocą komparatyki

/

***Finding solutions of challenges through
comparison***

KOMPARACE KONVENČNÍHO A ISLÁMSKÉHO POJETÍ POJIŠTĚNÍ

COMPARISON BETWEEN CONVENTIONAL AND ISLAMIC CONCEPT OF INSURANCE¹

Ing. Petra Dvořáková

Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Česká republika

Abstract in original language:

Článek pojednává o rozdílném pojetí konvenčního pojištění, jež je typické pro evropské země, Českou republiku a Polsko nevyjímaje, a pojištění v islámských zemích, které se opírá o islámské právo a jeho principy. Důraz je kladen na vysvětlení jejich základních principů, účelu a charakteristických rysů, u islámského pojištění, kterému je věnována převážná část příspěvku, jsou také uvedeny dva hlavní modely pojištění používané v praxi. Na závěr je islámské pojištění (Takaful) komparováno s konvenčním pojištěním a jsou shrnuty základní rozdíly v jejich pojetí.

Key words in original language:

pojištění; principy pojištění; konvenční pojištění; islámské pojištění; Takaful;

1 Tento článek vznikl za finanční podpory Studentské grantové soutěže Ekonomické fakulty, VŠB-TU Ostrava v rámci projektu SP2013/100 "Regulace a ekonomické aspekty islámského bankovního systému a jeho uplatnění v podmínkách České republiky".

Abstract:

The article discusses the different concepts of conventional insurance, which is typical for European countries, included Czech Republic and Poland, and insurance in Islamic countries, which is based on Islamic law and its principles. The emphasis is placed on explanation of the basic principles, purpose and characteristics, and also two main models of the Islamic insurance used in practise. Finally, the Islamic insurance (Takaful) is compared with conventional insurance and the final part summarizes also the basic differences in their concepts.

Key words:

insurance; principles of insurance ; conventional insurance; islamic insurance; Takaful;

JEL classification:

K30

ÚVOD

V posledních čtyřech dekádách, markantněji od 90. let minulého století, islámské země povzbudily poskytování finančních služeb včetně pojištění dle islámských principů. Toto konstatování dokládá skutečnost vzniku množství islámských pojišťoven, které byly zřízeny za účelem poskytování pojištění nejen muslimským jednotlivcům, ale i podnikům v oblasti životního i neživotního odvětví. Z logického pohledu, kdy poptávku po tomto pojištění tvoří zejména vyznavači islámského náboženství, se tito pojistitelé (pojišťovny) nacházejí především v islámských zemích, avšak také v ostatních zemích s významným počtem muslimské populace včetně některých zemí Evropské unie. Rozdílnost islámského a konvenčního pojištění spočívá mimo jiné v elementech nejistoty, hazardu a úroku, které jsou neakceptovatelné v rámci islámského práva a principů, na kterých je postaveno. Pokud jde o nesoulad konvenčního bankovníctví a pojišťovnictví s islámským právem, nejen obavy muslimské komunity umožnily vznik nového odvětví, islámského pojištění – Takaful. Tento článek se snaží přiblížit ono rozdílné pojetí pojištění v islámských zemích, respektive islámského pojištění s pojištěním konvenčním, tedy pojištěním uplatňovaným jak například v České republice, tak i v Polsku.

KONVENČNÍ POJIŠTĚNÍ A JEHO PRINCIPY

Pojištění jako takové patří k nejvýznamnějším nástrojům řešení negativních dopadů nahodilých událostí, které jsou s pojištěním a pojišťovnictvím velmi úzce provázány. Jakákoliv činnost, ať už lidská, podnikatelská či společností jako celku, byla a je ohrožována různými nebezpečími, působením přírodních sil či nežádoucími chování lidí, jež negativně působí na její vývoj. Byť je možno v některých případech vzniku nahodilých událostí předcházet či eliminovat rozsah škodlivých následků, nelze

jim zcela zabránit. Jelikož je málo takových rizik, které není možné pojistit, zasahuje pojišťovací činnost do všech oblastí hospodářského a sociálního života společnosti.²

Základním účelem pojištění je zmírnění či odstranění nepříznivých důsledků způsobených nahodilými událostmi, z ekonomického pohledu pak taktéž vytváření z příspěvků účastníků pojištění rezervy sloužící k úhradě potřeb či náhradám škod.³ Původní myšlenky o pojištění vznikly na zásadě vzájemnosti s cílem pomáhat v situacích, kdy se jednotlivec nemůže ubránit vzniku škody a krýt její následky. Základní filosofií tedy byla pomoc v nouzi, nicméně tento humánní obsah pojištění se v průběhu svého vývoje často opomíná a vytrácí.

Pojištění představuje v tržní ekonomice také peněžní vztahy, prostřednictvím kterých dochází k tvorbě a rozdělování peněžních pojistných rezerv tzv. pojišťovacím způsobem rozdělování. Tento způsob rozdělování je charakteristický určitými typickými principy pojištění, a to principem solidárnosti, podmíněně návratnosti a neekvivalentnosti. Solidárnost v kontextu pojištění znamená, že pojistníci společně přispívají pojistnými příspěvky, respektive pojistným do pojistných rezerv, a zároveň respektují, že pojistné náhrady jsou poskytovány pouze těm členům společenství, u kterých došlo k pojistné události. Podmíněná návratnost vložených prostředků znamená, že k poskytnutí pojistné náhrady pojištěnému dojde pouze v případě, nastane-li pojistná událost předem dohodnutá v pojistné smlouvě a v pojistných podmínkách. Vznik pojistné události však není omezen frekvencí výskytu. Princip neekvivalentnosti tkví v tom, že pojistné plnění není závislé na výši zaplaceného pojistného (zcela platí pouze v neživotním pojištění). Naopak z hlediska pojistitele charakteristickým rysem pojistných vztahů je jejich ekvivalentnost, kdy pro daného pojistitele musí být přijaté pojistné vyrovnané vyplacenému pojistnému plnění. Dalším rysem je vlastnictví

2 DUCHÁČKOVÁ, Eva. *Principy pojištění a pojišťovnictví*. 3. vyd. Praha: Ekopress, 2009. ISBN 978-80-86929-51-4..

3 ČEJKOVÁ, Viktória a Svatopluk NEČAS. *Pojišťovnictví*. Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. 2. vydání. Brno 2006.

prostředků pojistných rezerv, kdy se individuální vlastnictví v rámci procesu realizace pojistných vztahů směrem od pojistníka k pojistiteli dočasně mění na vlastnictví kolektivní. Toto individuální vlastnictví však i nadále setrvává ve své latentní podobě, neboť stále existuje reálná možnost jeho obnovení na základě vzniku pojistné události a realizace peněžně-pojistného vztahu ve sféře pojistitel – pojištěný.

Pojištění může být tedy definováno i jako efektivní způsob tvorby a přerozdělování peněžních (pojistných) rezerv, jež vykonává specializovaná instituce (pojišťovna) a z nichž vyplácí pojistná plnění a též hradí vlastní náklady a vytváří zisk. Z právního hlediska je pojištění závazkovým právním vztahem, v němž mají účastníci rovné postavení, pojistitel na sebe přebírá závazek, že pojištěnému uhradí újmu, jež mu vznikla ve smyslu pojistných podmínek. Cenou za poskytovanou pojistnou ochranu, která je obsahem pojistného vztahu, či pojištění je pojistné. Za právní principy pojištění lze označit princip pojistného zájmu, princip odškodnění, princip dobré víry tkvící v tom, že na účastníky pojistného vztahu jsou kladeny vyšší a etické nároky, a princip smluvního společenství zájmů. O pojištění se tedy hovoří jako o kategorii ekonomické i právní.

ISLÁMSKÉ POJIŠTĚNÍ (TAKAFUL)

Dle islámského náboženství vše, co se děje v tomto světě, je z vůle Boha a všechny aktivity muslimů musí být v souladu s Koránem, muslimskou svatou knihou. Korán nabádá muslimy, aby přijímali všechny rány osudu jako předurčené, avšak ne ve smyslu pasivně snášených.⁴ Musí přijmout nezbytná opatření k minimalizaci ztrát z nešťastných událostí. V islámu je samozřejmostí, že ani jednotlivci ani stát netěží z neštěstí druhých.

4 MAYSAMI, Ramin Cooper a Jean KWON. *An Analysis of Islamic Takaful Insurance – A Cooperative Insurance Mechanism*. [online]. [cit. 27. 9. 2013] Dostupné z: < <http://www.isu.ac.ir/Farsi/Academics/economics/edu/dlc/2rd/09/other/analysis%20of%20Islamic%20Takaful%20Insurance.pdf> >.

Myšlenka pojištění vyhovující islámskému právu, populárně známé jako Takaful a kooperativní pojištění, byla poprvé koncipována na mezinárodní konferenci v duchu tématu Islámská ekonomika konané roku 1976 v Mekce.⁵ Takaful však není novým konceptem v islámském obchodním právu, ba naopak, muslimskou komunitou byl využíván, a tedy i znám, po staletí.⁶ Současní muslimští právníci potvrzují, že základy společné či sdílené odpovědnosti nebo Takaful byly stanoveny v rámci systému Aaqilah, který odrážel dohodu vzájemné pomoci a odškodnění obvyklou u některých kmenů v době svatého Proroka. V případě přírodní pohromy tak každý v rámci kmene něčím přispěl, dokud tato ztráta nebyla odškodněna. Obdobně tedy myšlenka Aaqilah založena na konceptu Takaful, ať již ve vztahu k jakékoliv jiné katastrofě, znamenala skrze dílčí platby jeho členů distribuci finanční zátěže na celý kmen. Islám přijal tuto zásadu vzájemné kompenzace a společné odpovědnosti.

Takaful je označován za islámskou alternativu ke konvenčnímu pojištění a je založen na myšlence sociální solidarity, spolupráce a společného odškodnění ztrát členů. Je to dohoda mezi skupinou osob, kteří souhlasí s tím, aby společně nahradili ztrátu nebo poškození, které může být způsobeno kterémukoliv z nich, z fondu, do něhož kolektivně přispívají.⁷

Hlavním cílem Takaful je podle islámského systému přinést spravedlnost pro všechny zúčastněné strany a cílem smlouvy je pomoci pojistníkovi (pojištěnému) překonat špatné časy. Zisk není hlavním cílem, zatímco sdílení náhodně generovaným zisků je přijatelné.

5 QURESHI, Asif Ahmed. *Analyzing the sharia 'h compliant issues currently faced by Islamic Insurance*. Interdisciplinary Journal of contemporary Research Business. 2011. Vol 3, No. 5. [online] 2011. [cit. 30. 9. 2013]. Dostupné z: <<http://journal-archieves8.webs.com/279-295.pdf>>.

6 AYUB, Muhammad. *An Introduction to Takaful – An Alternative Insurance*. [online]. [cit. 30. 9. 2013]. Dostupné z : <<http://www.sbp.org.pk/departments/ibd/Takaful.pdf>>.

7 HUSSAIN, Mher Mushtaq a Ahmad Tisman PASHA. *Conceptual and operational differences between general takaful and conventional insurance*. Australian Journal of Business and Management Research. [online] 2011. [cit. 29. 9. 2013]. Dostupné z: <http://www.ajbmr.com/articlepdf/AJBMR_17_41i1n8a4.pdf>.

Bhatty 2010 definuje takaful jako participativní formu pojištění založené na sdílení rizik zákazníky na kooperativních principech namísto převodu rizika na třetí stranu (společnost).⁸ Zákazníci se podílejí na technickém a investičním přebytku fondů pojistitelů a zajišťoven. Risk pool je řízen společností a společnost je provozována na komerční bázi s odpovědností vůči zúčastněným stranám. Obchodní operace jsou striktně zaměřeny na aspekty sociálního dobra, se všemi peněžními prostředky a prostředky investovanými v souladu s některými zásadami šaría, pro dobro společnosti i životního prostředí přinášející velký prospěch každému bez ohledu na náboženské vyznání.

Jak již bylo výše zmíněno, islámské pojištění je alternativou ke konvenčnímu pojištění. Z pohledu práva šaría byly určité prvky konvenčního pojištění shledány jako odporující či neshodující se s islámskými principy a v roce 1985 Islámská Fiqh Akademie potvrdila dřívější závěry učenců zakazující Muslimům zapojení do konvenčního pojištění a zajištění.⁹ Po prostudování celkové koncepce konvenčního pojištění a souvisejících operací do podrobností pak muslimští učenci dospěli k závěru, že celková myšlenka pojištění je dobrá, nicméně právě ona přítomnost několika elementů stojí proti právu šaría. Těmito elementy jsou především ribá (úrok), gharar (nejistota) a maysir (spelukace či hazard).

Element nejistoty (gharar) je spatřován tehdy, kdy pojistník platí pojistiteli pojistné výměnou za náhradu škody proti rizikům, které mohou, avšak nemusejí nastat.¹⁰ Gharar

8 BHATTY, Ajmal. *The growing importance of Takaful insurance*. 2010. [online]. [cit. 30. 9. 2013] Dostupné z: < <http://www.oecd.org/daf/fin/46116115.pdf> >.

9 QURESHI, Asif Ahmed. *Analyzing the sharia compliant issues currently faced by Islamic Insurance*. Interdisciplinary Journal of contemporary Research Business. 2011. Vol 3, No. 5. [online] 2011. [cit. 30. 9. 2013]. Dostupné z: < <http://journal-archieves8.webs.com/279-295.pdf> >.

10 ERNST & YOUNG. *The World Takaful Report 2012. Industry Growth and Preparing for Regulatory Change*. [online] 2012. [cit. 28. 9. 2013]. Dostupné z: < [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_World_Takaful_Report_2012/\\$FILE/Ernst%20&%20Young's%20The%20World%20Takaful%20Report%202012.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_World_Takaful_Report_2012/$FILE/Ernst%20&%20Young's%20The%20World%20Takaful%20Report%202012.pdf) >.

znamená, že smlouva může být provedena takovým způsobem, kdy platba bude uskutečněna při výskytu nejisté události.¹¹ Ani muslimům však neuniká skutečnost, že nejistotě se v každém podnikání nelze zcela vyhnout, proto je v islámském právu zakázána nejistota nadměrná. Islámská literatura užívá termínu gharar při popisování rizika, které je obecně popisováno jako riziko ztráty či slib vyplacení peněz při vzniku určité události. Transakce by měla být podle islámského práva neplatná, pokud obsahuje prvek gharar. V kontrastu s tímto stojí konvenční systém pojištění, který je zcela založen na teorii rizika a nejistoty.

Proces očekávání obdobný elementu spekulace (maysir) je spatřován v tom, kdy pojistitel přijímá od pojistníků pojistné na úrovni, která předpokládá pokrytí nákladů a která vede k zisku. Maysir v rámci pojistných operací připomíná do jisté míry riskování, kdy si pojištěný může přijít na značné množství peněz kteréžto nemusí být ekvivalentní k množství vstupů, tedy zaplaceného pojistného. Jelikož maysir nebo hazard pochází z ghararu, kterému je se třeba vyhnout, souvztažně by měl být také maysir eliminován. Pojistitelé zainteresovaní do investování mohou dosahovat svých příjmů z úroků (element ribá) a/nebo pro muslimy zakázaných (haram) činností.

Nejenom výše vysvětlené problematické oblasti konvenčního pojištění zavdaly potřebu pro vytvoření životaschopného alternativního mechanismu pojištění přípustného dle principů islámského práva. Islámské pojištění tak bylo vytvořeno s cílem zajištění sociální a vzájemné ochrany primárně pro muslimskou populaci s důrazem na svobodu a odstranění obav z náboženských omezení z hlediska vyšších sociálních a ekonomických přínosů.

Na tomto místě je zajímavé uvést, že v kruzích muslimských učenců zůstává stále debatovanou otázkou, zdali je či není konvenční (non-Takaful) princip pojištění povolený.

11 HUSSAIN, Mher Mushtaq a Ahmad Tisman PASHA. *Conceptual and operational differences between general takaful and conventional insurance*. Australian Journal of Business and Management Research. [online] 2011. [cit. 29. 9. 2013]. Dostupné z: <http://www.ajbmr.com/articlepdf/AJBMR_17_41i1n8a4.pdf>.

KONCEPT ISLÁMSKÉHO POJIŠTĚNÍ

Takaful pojištění je ve shodě s prvky vzájemného pojištění a etického finančního řízení a je postaveno na dvou hlavních principech, tabarru a ta'awun. Termínem tabarru se rozumí dar či příspěvek, jenž je základem příspěvků účastníků do pojistného fondu, přičemž všichni účastníci souhlasí s tím, že budou vzájemně podporovat jeden druhého.

Ta'awun se váže k zavedenému islámskému pojetí vzájemné pomoci, na základě které účastníci dobrovolně souhlasí s použitím fondu pro vzájemný prospěch všech účastníků po splnění oprávněných nároků.

K dalším klíčovým elementům Takaful pojištění patří:

- vzájemná záruka – všichni pojistníci souhlasí k použití sdružených finančních prostředků pro pomoc při specifikovaných případech ztráty,
- vlastnictví fondu – účastníci jsou hlavními vlastníky Takaful pojistného fondu,
- správa Takaful pojistného fondu – správu fondu vykonává Takaful provozovatel ve shodě s osvědčenými mezinárodními postupy a zavedenou praxí,
- podmínky pro investování – každá investiční aktivita používající příspěvky účastníků musí být v souladu se zásadami, jimiž se řídí Takaful pojištění.¹²

Díky výše zmíněným zásadám, o něž se opírá islámské pojištění, pak toto pojištění není v rozporu s islámským právem a je určeno k ochraně účastníků před definovanými riziky. Takaful operací se účastní celkem čtyři zainteresované strany. Jsou jimi účastníci, kteří placeným pojistným přispívají do fondu, provozovatel - licencovaný subjekt,

12 NATIONAL INSURANCE COMMISSION. *Operational Guidelines 2013. Takaful – Insurance Operator*. [online] 2013. [cit. 27. 9. 2013] Dostupné z: <<http://naicom.gov.ng/load?id=79674a34-0fc8-4ad3-a8e5-86b38ffd39f1>>.

kteřý spravuje fond dle zásad šaría, pojištění čelící riziku a příjemci, kteří profitují z fondu.

TAKAFUL MODELY

V rámci islámského pojišřovnictví v praxi dominují dva modely Takaful pojištění, jež determinuje podoba vztahu mezi účastníky a provozovatelem. Jsou jimi Mudarabah model a Wakalah model.¹³

Podstatou prvního zmíněného, mudarabah, modelu je sdílení zisku a ztráty Takaful provozovatelem a pojistníky. Účastníci mají nárok na podíl na zisku pouze v případě, že společnost je zisková, investiční výnosy a zisk z upisování jsou tedy sdíleny s operátorem. Poměr sdílení je stanoven vzájemnou dohodou mezi Takaful operátorem a pojistníky předem a taktěž musí být předem schválen Šaría výborem dané společnosti. Provozovatel řídí operace výměnou za podíl na přebytku upisování a zisku z investic, nemá platit provize, nýbrž dostávat plat hrazený z podílu na zisku dosaženého společností, přičemž stejné podmínky platí pro vedení.

Wakalah model nahrazuje sdílení přebytku společnosti předem definovaným poplatkem, sloužícím taktěž na pokrytí provozních nákladů fondu, pro provozovatele, který vystupuje jako zprostředkovatel či agent (wakeel) k účastníkům prostředků fondu, který řídí. Pokud tedy provozovatel dosáhne přebytku, respektive zisku, po odečtení poplatku se zisk rozdělí zpátky jeho účastníkům, což odráží předpoklad, že finanční prostředky ve fondu skutečně patří účastníkům, respektive jeho přispěvatelům.¹⁴

13 QURESHI, Asif Ahmed. *Analyzing the sharia 'h compliant issues currently faced by Islamic Insurance*. Interdisciplinary Journal of contemporary Research Business. 2011. Vol 3, No. 5. [online] 2011. [cit. 30. 9. 2013]. Dostupné z: <<http://journal-archieves8.webs.com/279-295.pdf>>.

14 HUSSAIN, Mher Mushtaq a Ahmad Tisman PASHA. *Conceptual and operational differences between general takaful and conventional insurance*. Australian Journal of Business and Management Research. [online] 2011. [cit. 29. 9. 2013]. Dostupné z: <http://www.ajbmr.com/articlepdf/AJBMR_17_41i1n8a4.pdf>.

Příspěvky přijaté pojistiteli z pojistného u obou modelů musí být investovány do výnosových investic, přičemž i zde musí být následováno principů islámského práva a finanční prostředky nesmí být umístěny do investičních projektů odporujících právu šaría. Vedle dvou zmíněných modelů existuje ještě Wakalah Waqf model, v rámci něhož je vytvořen Waqf fond jakožto samostatný právní subjekt s příspěvky účastníků a částka vložená do tohoto fondu je považována za dar (tabarru). Cílem tohoto fondu je poskytovat pomoc účastníkům na základě definovaných ztrát v souladu s podmínkami a stavem fondu.

ZÁVĚR

Komparace a shrnutí základních rozdílů v pojetí konvenčního a islámského pojištění je následující. Základ konvenčního pojištění spočívá v mechanismu převodu rizika z pojištěného na pojistitele (pojišťovnu), za což pojistník platí pojistné. Takaful pojištění je založeno na vzájemnosti, nedochází k převodu, nýbrž sdílení rizika účastníky, kteří vytváří společný fond. Takaful provozovatel tak vystupuje jen v roli správce tohoto fondu. Konvenční pojištění obsahuje prvek nejistoty, obsažen mj. v nejistotě vzniku ztráty a výše kompenzace. Dále také prvek hazardu ve smyslu – nedojde-li k pojistné události, pojistník ztrácí peněžní částky vyplacené jako pojistné, pokud je však náhrada škody vyplacena, pojistitel přichází o značnou část prostředků neúměrnou k přijatému pojistnému. Prvek nejistoty u takaful pojištění je snížen na přijatelnou úroveň z hlediska práva šaría tím, že příspěvky jsou podmíněné tabarru principem a zmírňují ztrátu utrpěnou jedním z účastníků. Přebytek či zisk u komerčních pojišťoven náleží akcionářům a jejich cílem je dosáhnout nejvyššího možného zisku. Přebytek u takaful provozovatelů patří účastníkům, a proto je v poměru k jejich podílu příspěvků rozdělen na konci účetního období. Primární cíl islámské pojišťovny je zajistit spolupráci a solidaritu mezi členy společnosti a její rozvoj.

V neposlední řadě lze rozdíl mezi konvenčním a islámským pojištěním vidět také ve vztahu k investování finančních prostředků. Zatímco konvenční pojišťovny mohou své prostředky investovat a úročit v rámci různých investičních cest bez ohledu na halal a haram koncepty, islámské pojišťovny mohou investiční operace realizovat v rámci islámskému právu neodporujícímu podnikání a případné následné zisky jsou rozdělovány dle předem dohodnutých a v dohodách stanovených poměrů. Stejně tak ztráta se sdílí kolektivně. Takaful systém pojištění má v sobě vestavěný mechanismus ochrany proti jakékoliv volné cenové politice pojistitelů, neboť ať by účtovali jakékoliv pojistné, dosažený přebytek by se rozdělil mezi účastníky úměrně k výši jejich příspěvků.

Literatura:

- AYUB, Muhammad. *An Introduction to Takaful – An Alternative Insurance*. [online]. [cit. 30. 9. 2013]. Dostupné z : <<http://www.sbp.org.pk/departments/ibd/Takaful.pdf>>.
- BHATTY, Ajmal. The growing importance of Takaful insurance. 2010. [online]. [cit. 30. 9. 2013] Dostupné z : <<http://www.oecd.org/daf/fin/46116115.pdf>>.
- ČEJKOVÁ, Viktória a Svatopluk NEČAS. *Pojišťovnictví*. Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. 2. vydání. Brno 2006.
- DUCHÁČKOVÁ, Eva. *Principy pojištění a pojišťovnictví*. 3. vyd. Praha: Ekopress, 2009. ISBN 978-80-86929-51-4.
- ERNST & YOUNG. The World Takaful Report 2012. Industry Growth and Preparing for Regulatory Change. [online] 2012. [cit. 28. 9. 2013]. Dostupné z : <[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_World_Takaful_Report_2012/\\$FILE/Ernst%20&%20Young's%20The%20World%20Takaful%20Report%202012.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_World_Takaful_Report_2012/$FILE/Ernst%20&%20Young's%20The%20World%20Takaful%20Report%202012.pdf)>.
- HUSSAIN, Mher Mushtaq a Ahmad Tisman PASHA. *Conceptual and operational differences between general takaful and conventional insurance*. Australian Journal of

- Business and Management Research. [online] 2011. [cit. 29. 9. 2013]. Dostupné z: <http://www.ajbmr.com/articlepdf/AJBMR_17_41i1n8a4.pdf>.
- MAYSAMI, Ramin Cooper a Jean KWON. *An Analysis of Islamic Takaful Insurance – A Cooperative Insurance Mechanism*. [online]. [cit. 27. 9. 2013] Dostupné z: <<http://www.isu.ac.ir/Farsi/Academics/economics/edu/dlc/2rd/09/other/analysis%20of%20Islamic%20Takaful%20Insurance.pdf>>.
- NATIONAL INSURANCE COMMISSION. *Operational Guidelines 2013. Takaful – Insurance Operator*. [online] 2013. [cit. 27. 9. 2013] Dostupné z: <<http://naicom.gov.ng/payload?id=79674a34-0fc8-4ad3-a8e5-86b38ffd39f1>>.
- QURESHI, Asif Ahmed. *Analyzing the sahira 'h compliant issues currently faced by Islamic Insurance*. Interdisciplinary Journal of contemporary Research Business. 2011. Vol 3, No. 5. [online] 2011. [cit. 30. 9. 2013]. Dostupné z: <<http://journal-archievs8.webs.com/279-295.pdf>>.
- SWARTZ, Nico a Pieter COETZER. *Takaful: An Islamic insurance instrument*. Journal of Development and agricultural Economics. Vol. 2(10). ISSN 2006-9774. [online] 2010. [cit. 29. 9. 2013]. Dostupné z: <<http://www.academicjournals.org/jdae/PDF/Pdf2010/Oct/Swartz%20and%20Coetzer.pdf>>.

Kontakt:

petra.dvorakova@vsb.cz

POSTAVENÍ PREZIDENTA V ČR A V POLSKU

THE STATUS OF THE PRESIDENT IN THE CZECH REPUBLIC AND POLAND¹

Mgr. Gabriel Kopec

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language:

Tento článek pojednává o postavení prezidentů dvou sousedících států, České republiky a Polska. Jeho aktuálnost je možné spatřovat především v tom faktu, že teprve před několika měsíci proběhla v České republice historicky první přímá volba hlavy státu všemi občany. Je tedy nasnadě klást si otázky, jak bude vypadat „české prezidentství“ a jak se bude první přímo volený prezident chovat ve vztahu k ostatním složkám státní moci. Některé náznaky jeho ústavního postupování již byly v průběhu posledních měsíců možné sledovat, nicméně stále nemůžeme srovnávat české zkušenosti s přímo voleným prezidentem se zkušenostmi polskými. V Polsku je totiž přímá volba prezidenta zakotvena v právním řádu již přes dvacet let. Je tedy velice přínosné vycházet z polských poznatků, a pokusit je aplikovat na „český model“.

Key words in original language:

prezident; ústava; zákonodárná moc; výkonná moc; soudní moc; pravomoc; kontrasignace; odpovědnost;

1 Článek je výňatkem z diplomové práce autora na téma *Úřad prezidenta v ČR a Polsku – ustanovení do funkce, postavení a kompetence*.

Abstract:

This article discusses the position of president of two neighboring states, the Czech Republic and Poland. Its topicality is based mainly on the fact that only a few months ago the president of Czech Republic was historically for the first time elected in direct election by the citizens. It is therefore obvious to ask questions about what „Czech presidency“ will look like and how first directly elected president will behave in relation to other components of state power. Some indications of its constitutional assignment can be followed over the past months, but still it is not possible to compare the Czech experience with polish experiences with directly elected president. In Poland the direct election of the president is enshrined in law for over twenty years. Therefore it is very beneficial to base on knowledge of Polish and try to apply them on the „Czech model“.

Key words:

president; constitution; legislative power; executive power; judicial power; competence; countersignature; responsibility;

JEL classification:

K40

POSTAVENÍ ČESKÉHO PREZIDENTA

Poměrně významné obtíže při posuzování postavení prezidenta v českém ústavně-politickém systému způsobuje fakt, že až do ledna roku 2013 byli prezidenti v České republice voleni parlamentem, na společné schůzi obou komor. Způsob volby hlavy státu může mít určitý vliv na její postavení a vztahy s ostatními orgány státní moci. Lze říci, že zatím příliš velké zkušenosti s přímo voleným prezidentem nemáme, a tak lze pouze předpokládat a předvídat, jakým způsobem bude v kontextu ústavou daných prezidentských pravomocí funkce prezidenta vykonávána. Samozřejmě lze vycházet i z dosavadních zkušeností, jelikož se zavedením přímé volby prezidenta nedošlo k nijak výrazné „revizi“ Ústavy ČR a pravomocí prezidenta ani jeho odpovědnost či odvolatelnost nebyly nijak dramatickým způsobem měněny.

Prezident je v ústavě systematicky zařazen do moci výkonné, je včleněn přímo do hlavy nazvané „výkonná moc“. To kritizuje Klíma K., který uvádí, že ačkoliv je prezident s vládou úzce spjat v souvislosti s jeho kontrasignovanými pravomocemi, nelze dovozovat, že by byl součástí moci výkonné.² Prezident je totiž vybaven nejen pravomocemi v rámci výkonné moci, ale má možnost plnit jako nejvyšší monokratický orgán ústavního systému určité periodické či mimořádné „formálně neutrální“ úkony, jako je rozpouštění Poslanecké sněmovny či jmenování vlády.³ Přes tuto určitou problematičnost českého zařazení prezidenta je zcela bez pochyb možné konstatovat, že v České republice sledujeme dualistické pojetí výkonné moci (vláda, hlava státu).⁴ Právě reálný vztah těchto dvou složek výkonné moci je pak

2 KLÍMA, Karel. Prezident republiky v komparativním pohledu (několik vybraných pohledů). In: *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. 1. vyd. Editor Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2008, 236 s. Sborníky (Mezinárodní politologický ústav), Sv. č. 34. ISBN 978-802-1045-200, s. 17.

3 Tamtéž, s. 18.

4 KLOKOČKA, Vladimír. *Ústavní systémy evropských států: (srovnávací studie)*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2006, 423 s. ISBN 80-720-1606-7, s. 169.

esenciální při posouzení faktického postavení hlavy státu. Klokočka V. např. míní, že v případech kontrasignovaných rozhodnutí prezidenta, kterých je většina, hraje hlavní roli vláda, jelikož prezident je zproštěn své odpovědnosti, a tu přebírá spolupodpisem vláda. Ta pak tedy musí trvat na tom, aby akt prezidenta, za který přebírá odpovědnost před sněmovnou, vyjadřoval také její vlastní stanovisko.⁵ S tím polemizuje Koudelka Z., když uvádí, že premiér není v oblasti kontrasignovaných pravomocí nadřazen prezidentovi, jelikož může prezidentovi určité jednání znemožnit, nemůže ale prezidenta k určitému jednání donutit.⁶ K problematice spolurozhodování prezidenta a ostatních složek státní moci uvádí Bartoň M., že v ústavním systému lze rozlišovat v zásadě čtyři modely spolurozhodování: rozhodnutí bez návrhu a bez kontrasignace (rozpuštění Poslanecké sněmovny, suspenzivní veto), rozhodnutí na návrh a bez kontrasignace (jmenování členů vlády na návrh předsedy vlády), rozhodnutí na návrh a s kontrasignací (povyšování generálů) a rozhodnutí bez návrhu s kontrasignací (vyhlašování voleb, vyhlášení amnestie).⁷

Při poněkud extenzivnějším výkladu ústavy a při akceptaci určité ústavní zvyklosti či praxe, může prezident rozhodnutí činěné „na návrh“ neučinít či pozdržet. S tím zásadně nesouhlasí Klokočka V., který tvrdí, že jakékoliv prohlášení prezidenta, že nejmenuje premiérem navrženého ministra, jelikož nesplňuje určitou prezidentovu podmínku, je protiústavní.⁸ Tento autor také poukazuje na to, že je chybou, když dochází k vnímání kontrasignace jako aktu, při němž vláda asistuje prezidentovi. Podle něj je potřeba, aby při kontrasignovaných rozhodnutích probíhala mezi

5 KLOKOČKA 2006 op. cit., s. 236.

6 KOUDELKA, Zdeněk. *Prezident republiky*. Praha: Leges, 2011, 223 s. ISBN 978-808-7212-950, s. 55.

7 BARTOŇ, Michal. Rozhodování Prezidenta republiky na návrh a rozhodování s kontrasignací – několik poznámek k rozhodnutí NSS ve věci justičních čekatelů. In: *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. 1. vyd. Editor Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2008, 236 s. Sborníky (Mezinárodní politologický ústav), Sv. č. 34. ISBN 978-802-1045-200, s. 121.

8 KLOKOČKA 2006 op. cit., s. 237

prezidentem a vládou určitá diskuse, nicméně pokud výsledkem takovéto diskuse není shoda, je prezident povinen podřídit se vládě.⁹ Tento názor je velice zajímavý ve světle rozvášněné debaty, která se strhla po vyhlášení novoroční amnestie prezidenta Václava Klause.

V této diskusi vznesl předseda vlády Petr Nečas tezi, která je v přímém rozporu s výše uvedeným „kontrasignčním postupem“. Jestli jsou totiž pravdivá tvrzení, že amnestie nebyla ve vládě projednávána, vláda nemohla k tomuto aktu vyjádřit své stanovisko, a ani s ním nemohla nesouhlasit. Premiér takovýto postup obhajoval s odkazem na ústavní zvyklost, kdy předchozí amnestie také nebyly na vládě projednávány, a kdy předseda vlády takový akt vždy podepsal.¹⁰ Toto v zásadě hájí i Koudelka Z., když upozorňuje na dvojí povahu kontrasignace, politickou a právní, kdy při vnímání politické úlohy kontrasignace je spolupodepisující subjekt oprávněn kontrasignaci odmítnout, pokud s ní z politických důvodů nesouhlasí. Při kontrasignaci právní pak kontrasignující subjekt pouze dbá o to, aby daný akt byl v souladu s platným právem, nikoliv v souladu s jeho politickým přesvědčením. Dále autor konstatuje, že na území České republiky je historicky zakotvena kontrasignace právní.¹¹

Dle mého názoru není možné vnímat kontrasignaci jako určitou premiérovu „povinnost“. Dle Ústavy ČR totiž vláda přebírá za kontrasignovaná rozhodnutí odpovědnost (čl. 63 odst. 4). Domnívám se, že nemůže být vyžadováno převzetí odpovědnosti (v případě vlády politické odpovědnosti) za akt, se kterým nemám právo projevit politický souhlas či nesouhlas. Přesto byla vláda za amnestii volána k odpovědnosti, jelikož bylo vyvoláno hlasování o vyslovení nedůvěry vládě.¹² Reálně

9 Tamtéž, s. 236–237.

10 Např. Nečas si vyslechl tvrdou kritiku za kontrasignaci amnestie, i z vlastních řad. In: *Novinky.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/290552-necas-si-vyslechl-tvrdou-kritiku-za-kontrasignaci-amnestie-i-z-vlastnich-rad.html>.

11 KOUDELKA 2011 op. cit., s. 55.

12 Např. Nečasova vláda ustála hlasování o nedůvěře. Opozici chybělo 9 hlasů. In: *Lidovky.cz*

tak hrozilo, že by za udělení „**právního** souhlasu s amnestií“ došlo k „**politickému** konci vlády“.

Dalším faktorem, který do značné míry určuje prezidentovo postavení je odpovědnost či neodpovědnost prezidenta. Podle Ústavy ČR není prezident ze své funkce odpovědný (čl. 54 odst. 3). Tato „neodpovědnost“ však není zcela absolutní. Ústava totiž konstruuje zvláštní ústavněprávní odpovědnost. Až do 8.3.2013 byla v platnosti konstrukce, že prezident byl ústavně odpovědný pouze za velezradu. Velezradou bylo na základě zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu rozuměno jednání prezidenta, které směřovalo proti svrchovanosti a celistvosti republiky, jakož i proti jejímu demokratickému řádu.¹³ Novela ústavy, která zavedla přímou volbu prezidenta, s účinností od 8.3.2013 mírně pozměnila tuto ústavněprávní prezidentovu odpovědnost, když stanovila, že kromě velezrady, kterou navíc tato novela konkretizuje již přímo v ústavě, je prezident odpovědný i za hrubé porušení ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku.¹⁴ Novela také pozměnila proces přijímání ústavní žaloby. Do účinnosti této části novely podával tuto žalobu Senát. Nová úprava však stanoví, že je zapotřebí i souhlasu Poslanecké sněmovny.

„K přijetí návrhu ústavní žaloby Senátem je třeba souhlasu třípětinové většiny přítomných senátorů. K přijetí souhlasu Poslanecké sněmovny s podáním ústavní žaloby je třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců; nevyslovi-li Poslanecká sněmovna souhlas do tří měsíců ode dne, kdy o něj Senát požádal, platí, že souhlas nebyl dán.“¹⁵

[online]. 2013 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/necasova-vlada-ustala-hlasovani-o-neduvere-f23-/zpravy-domov.aspx?c=A130117_202421_ln_domov_sk.

13 § 96 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

14 Bod 9. ústavního zákona č. 71/2012 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů, dále citováno jako Ústavní zákon č. 71/2012 Sb.

15 Bod 10. Ústavního zákona č. 71/2012 Sb.

Trestem může být pouze ztráta prezidentského úřadu a způsobilosti jej znovu nabýt.¹⁶ Na jednu stranu byla tedy rozšířena specializovaná ústavněprávní odpovědnost, kdy kromě striktně definované velezrady byla připuštěna i obecněji formulovaná odpovědnost za závažné porušování ústavního pořádku. Na straně druhé však byly do procesu podání ústavní žaloby zapojeny obě komory parlamentu, navíc prakticky v režimu přijímání ústavního zákona, což pochopitelně vede k mnohem větší politické bariéře, jelikož takovýto návrh ústavní žaloby by musel nalézt opravdu široký politický konsensus. Zmiňovaná novela také přinesla novinku v podobě zrušení ustanovení, které navždy vylučovalo prezidentovo stíhání pro trestné činy, přestupky či jiné správní delikty. Omezila tuto nestíhatelnost pouze na dobu výkonu funkce.¹⁷ Všechny tyto uvedené změny tak ještě více podporují tezi Šimíčka V., který uvádí, že již nemůže být uplatňována Ulpianova zásada, že vladař zákonům nepodléhá, a dodává, že z osobní nepostížitelnosti osoby za určitý typ rozhodování nelze dovozovat systémovou nemožnost toto rozhodování podrobit následné kontrole.¹⁸

Závěrem je pak potřeba dodat, že velice významným, ne-li nejvýznamnějším faktorem systémové pozice prezidenta, může být jeho reálné chování. Ústava totiž svými ustanoveními dává pouze jakési mantinely či pomyslné hranice hřiště, na kterém pak politici či ústavní hráči rozehrávají svou hru. Pokud bude tedy prezident své ústavou dané možnosti využívat spíše minimalisticky, dobrovolně se tak stane hráčem slabým. Domnívám se ale, že při plnohodnotném využití ústavně zaručených oprávnění může prezident hrát roli nikoliv nevýznamnou. Se zavedením přímé volby prezidenta se tak ještě zvyšuje pravděpodobnost jisté „kohabitace po česku“, na kterou

16 Bod 9. Ústavního zákona č. 71/2012 Sb.

17 Bod 8. Ústavního zákona č. 71/2012 Sb.

18 ŠIMÍČEK, Vojtěch. Neodpovědnost prezidenta a soudní přezkoumatelnost některých jeho aktů. In: *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. 1. vyd. Editor Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2008, 236 s. Sborníky (Mezinárodní politologický ústav), Sv. č. 34. ISBN 978-802-1045-200, s. 159–160.

již při „staré“ úpravě upozorňoval Klíma K.¹⁹ Již samotná existence určitého katalogu zcela samostatných prezidentských pravomocí, ke kterým není potřeba dohody či součinnosti s jiným orgánem, určitým způsobem povyšuje postavení prezidenta nad jeho vnímání jako „pouhé“ symbolické, formálně vnímané hlavy státu.²⁰ I při využívání pravomocí, které ke svému výkonu potřebují určitou spolupráci s jinými subjekty, může prezident svým jednáním i nejednáním účinně komplikovat vládnutí.²¹ U přímo voleného prezidenta se pak takovéto komplikace dají očekávat v ještě větší míře, pokud bude docházet k situacím, a první přímá volba toto jasně potvrdila, kdy bude prezident pocházet z jiného politicko-názorového tábora než vládní většina.

POSTAVENÍ POLSKÉHO PREZIDENTA

V polské ústavě je prezident charakterizován jako nejvyšší představitel republiky a jako garant státní kontinuity (čl. 126 odst. 1 Konstytucji RP). Dále je mu pak svěřena role ochránce ústavnosti, suverenity a bezpečnosti státu, a neporušitelnosti a nedělitelnosti jeho území (čl. 126 odst. 2 Konstytucji RP). Tato ústavou daná pozice by měla představovat určitý normativní charakter, prezident by tedy neměl být pouhým aktérem konkrétních politických, stranických či personálních dohod.²² I přes relativně samostatné vymezení postavení prezidenta ve vlastní kapitole polské

19 KLÍMA, Karel. Výkonná moc v parlamentním systému ČR (Aneb nakolik je forma vlády v ČR ještě parlamentní)?, In: *Výkonná moc v ústavním systému České republiky*. 1. vyd. Editor Vít Hloušek, Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2004, 285 s. ISBN 80-210-3611-7, s. 40.

20 BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2003, 479 s. ISBN 80-863-9589-8. s. 124.

21 KYSELA, Jan. Výkonná moc jako objekt změn Ústavy ČR, In: *Výkonná moc v ústavním systému České republiky*. 1. vyd. Editor Vít Hloušek, Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2004, 285 s. ISBN 80-210-3611-7, s. 56.

22 JAMRÓZ, Adam. W sprawie sporu kompetencyjnego w sferze władzy wykonawczej na gruncie Konstytucji RP z 1997 roku. In: *Konstytucja: ustrój polityczny : system organów państwowych : prace ofiarowane profesorowi Marianowi Grzybowskiemu*. Białystok: Temida 2, 2010, 550 s. ISBN 9788389620866, s. 203.

ústavy nelze říci, že by prezident nebyl nijak spojen s mocí výkonnou. V samotné ústavě je totiž výslovně výkonná moc svěřena prezidentu republiky a vládě (čl. 10 odst. 2 Konstytucji RP). Někteří polští autoři však připouští, že polský prezident by měl plnit funkci určitého arbitra, kterému bezprostřední vykonávání moci výkonné nepřísluší. Prezident by neměl stát řídit, měl by vystupovat vedle parlamentu a vlády, kterým přísluší zaobírat se každodenní politikou státu. Prezident by pak měl vstupovat v případech, kdy jsou ohroženy určité zájmy či hodnoty, především pak ústava, suverenita a integrita území.²³

Postavení polského prezidenta v systému ostatních státních orgánů však není zcela jednorodé. Jak uvádí Banaszak B., polský ústavní systém byl vytvořen jako určitý mix někdy až protichůdných systémů, prezidentského a kancléřského. Pro silné postavení prezidenta typické pro prezidentský model podle něj hovoří široká paleta prezidentových oprávnění, které nepodléhají kontrasignaci předsedy vlády nebo odpovědného ministra, kteří by tak za takové akty přebírali odpovědnost. Naopak polský model konstruktivního vyslovení nedůvěry vládě, kdy společně s vyslovením nedůvěry je opozice povinna zvolit nového premiéra, známý z kancléřského ústavního systému SRN, je obrazem spíše slabé pozice prezidenta.²⁴

Právě existence mnoha pravomocí, které jsou uplatňovány prezidentem samostatně, jsou podobně jako v případě České republiky znakem jistého odchýlení od tradičního pojetí parlamentarismu. Tento způsob vyčleňování určitých pravomocí z kontrasignační povinnosti je tak určitým trendem, směřujícím k samostatnění moci prezidentů. Čím větší a početnější je totiž výčet kontrasignačních výjimek, tím je hlava státu samostatnější a mocnější.²⁵ Samozřejmě i při některých nekontrasignovaných

23 CHORAŻEWSKA, Anna. Prezydent jako czynnik równowagi. Arbitraż prezydencki. In: *Przegląd Sejmowy*. 6 (71)/2005. s. 59–83. ISSN 1230-5502, s. 62.

24 BANASZAK, Bogusław. Egzekutywa w Polsce – stan obecny i uwagi de lege fundamentalis ferenda. In: *Przegląd Sejmowy*. 3 (74)/2006. s. 9–28. ISSN 1230-5502, s. 9.

25 FRANKIEWICZ, Anna. *Kontrasignata aktów urzędowych prezydenta RP*. Wyd. 1.

oprávněných je prezident omezen jednáním jiného subjektu (např. jmenování soudců na návrh Státní Soudní Rady). Ovšem i při kontrasignovaných pravomocích je prezident obdařen jistou vyjednávací pozicí. Polská doktrína se dlouhodobě zabývá otázkou, v jakém pořadí je nutné nebo spíše vhodné dodávat podpisy pod kontrasignovaný akt. Zda má prezident předložit již hotový akt předsedovi vlády k podpisu nebo zda má vláda určitou záležitost projednat a teprve pak předložit prezidentovi k podpisu. První varianta by totiž podle Frankiewicz A. určitým způsobem oslabovala pozici prezidenta na úkor vlády, jelikož premiér by mohl takovýto návrh odmítnout, akt by nepodepsal a zamezil by tak uvedení daného aktu v život. V druhém případě by pak vlastně prezident kontrasignoval určitá rozhodnutí vlády. Tato praktika byla uplatňována v dobách účinnosti Malé ústavy z roku 1992 a odpovídala posílené prezidentské pozici v ústavním systému. Právě snahou o určité odchýlení od praxe předchozí ústavní úpravy argumentuje Frankiewicz A. pro použití varianty, kdy prezident předkládá již sebou samým podepsaný akt premiérovi. Tento postup totiž lépe koreluje s textem ústavy a akcentuje též snahu o mírné oslabení pozice prezidenta, kterou měl polský ústavodárce při tvorbě současné ústavní úpravy. Nicméně tato praxe nemusí dle autorky být striktně dodržována u všech aktů prezidenta republiky.²⁶

Dalším faktorem ovlivňujícím prezidentovo postavení, jenž navíc úzce souvisí s problematikou kontrasignace, je prezidentova odpovědnost. V polské úpravě nenajdeme formulovanou „generální“ exempci z odpovědnosti, jako tomu je v případě českého prezidenta. Jak uvádí Ciapała J., pouze úzká korelace mezi mocí a odpovědností je jednou z podmínek pro demokratické spravování vlády.²⁷ Je nutné rozlišovat odpovědnost politickou a odpovědnost právní, případně ústavní či ústavněprávní. Podobně jako v případě České republiky je prezident politicky

Kraków: „Zakamycze“, 2004, 291 s., ISBN 83-733-3335-5, s. 145–147.

26 Blíže k tomu FRANKIEWICZ 2004 op. cit., s. 177–190.

27 CIAPAŁA, Jerzy. Zagadnienia odpowiedzialności prawnej prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. In: *Przegląd Sejmowy*, 6 (71)/2005. s. 101–120. ISSN 1230-5502, s. 101.

neodpovědným, za jeho rozhodnutí přejímá spolupodpisem politickou odpovědnost vláda (čl. 144 odst. 2 Konstytucji RP). Problematickou se tak může jevit odpovědnost za nekontrasignovaná rozhodnutí, tedy prezidentská prerogativa. Jelikož nejsou nikým spolupodepisována, nikdo za ně nemůže přebrat politickou odpovědnost. Takovýto způsob zakotvení samostatného rozhodování prezidenta je tak známkou určité racionalizace systému vládnutí v tom smyslu, že přiznání prezidentových osobních pravomocí sužuje dosah kontrolní činnosti zákonodárné moci, odebrá jí i nepřímou kontrolu prezidenta.²⁸ Prezidentova politická odpovědnost by se tedy dala vnímat toliko tak, že pokud by se některé jeho kroky nelíbily občanům, nebude jimi již podruhé zvolen prezidentem.

Obdobně lze prakticky hodnotit situaci v české úpravě. Pokud jde o právní odpovědnost prezidenta, je v Polsku možné, aby byl prezident odpovědný před Státním Tribunálem za porušení ústavy, zákona nebo za spáchání trestného činu (čl. 145 odst. 1 Konstytucji RP). V tomto smyslu je potřeba rozlišovat právě mezi činy, které určitým způsobem porušují ústavu či zákony, a trestnými činy. První skupinu deliktů lze souhrnně označit jako „ústavní delikty“. Prezident se jich může dopustit konáním i nekonáním a musí mít určitou spojitost s výkonem jeho funkce.²⁹ Naopak trestné činy je potřeba chápat v poněkud jiném odpovědnostním režimu. I kdyby se prezident svým „ústavním deliktem“ dopustil trestného činu, nelze tyto pojmy uznat za totožné. Pojem „ústavního deliktu“ taktéž nelze chápat jako pojem širší, konsumující pojem druhý. Tyto dva odpovědnostní režimy však mohou být uplatněny Státním Tribunálem v souvislosti se stejnými osobami.³⁰ Návrh „obžaloby“ prezidenta musí být podán alespoň 140 členy Národního Shromáždění.³¹ Tento návrh pak musí být schválen dvoutřetinovou většinou všech členů Národního Shromáždění (čl. 145

28 FRANKIEWICZ 2004 op. cit., s. 229.

29 CIAPAŁA 2005 op. cit., s. 107.

30 FRANKIEWICZ 2004 op. cit., s. 239.

31 Společná schůze obou komor, Sejm a Senátu. Viz čl. 114 odst. 1 Konstytucji RP.

odst. 2 Konstytucji RP). Státní Tribunál pak může rozhodnout několika způsoby. Může prezidenta zbavit úřadu (čl. 25 odst. 3), může jej zbavit aktivního i pasivního volebního práva v prezidentských volbách (čl. 25 odst. 1 bod 1) na období od dvou do deseti let (čl. 25 odst. 2). V případě nízké společenské škodlivosti činů nebo v případě specifických okolností může Státní Tribunál pouze uznat vinu obžalovaného, bez udělení trestu (čl. 25 odst. 4). V případech trestných činů Státní Tribunál udělí tresty na základě trestních zákonů (čl. 26).³²

Je ovšem potřeba dodat, že reálné postavení prezidenta je samozřejmě spjato s jeho reálným chováním. I v Polsku se vyskytuje fenomén určité kohabitanace, tedy problematika spolupráce prezidenta a vlády, případně vládní většiny v Sejmu a Senátu, pokud pocházejí z jiných politických či ideologických kruhů. Reálné prezidentství velice trefně popisuje Słomka T., když tvrdí, že podobu prezidentství ovlivňuje několik veličin. První je jakýsi právní rámec, tedy souhrn ústavních a ostatních právních norem, které určitým způsobem, spolu s ústavní praxí, determinují postavení, funkce a kompetence prezidenta. Druhou jsou schopnosti a osobní charakter držitele úřadu. Třetí pak složitost politické situace, kdy samozřejmě jiný charakter bude mít chování prezidenta v dobách politického a společenského klidu, kdy spolu harmonicky spolupracují všechny složky politického systému, jiný pak v situacích, kdy bude docházet k určitým politickým turbulencím, ještě odlišnější pak v situacích kohabitanace.³³ V souvislosti s existující politickou konstelací se tak může projevit prezidentství spíše pasivní, kdy prezident své ústavou dané postavení a pravomoci užívá velice střídavě nebo naopak prezidentství velice aktivní, kdy prezident využívá všech dostupných prostředků, aby prosadil své politické cíle a svůj názor.³⁴

32 POLSKÁ REPUBLIKA. Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o Trybunale Stanu (Dz.U. 1982 nr 11 poz. 84).

33 SŁOMKA, Tomasz. Style prezydentury. Analiza porównawcza. In: *Przegląd Sejmowy* 6 (71)/2005. s. 45–58. ISSN 1230-5502, s. 46.

34 SŁOMKA 2005 op. cit., s. 46.

SHRNUTÍ

Je evidentní, že ačkoliv se oba státy dají charakterizovat jako parlamentní republiky, při zkoumání pozice prezidenta musíme dojít k závěru, že tento parlamentarismus je do určitého stupně v obou zemích modifikován. Oba prezidenti disponují určitým výčtem osobních prerogativ, tedy pravomocí nepodléhajících kontrasignaci druhé složky výkonné moci. Oba prezidenti jsou ze své funkce prakticky politicky neodpovědní, když za spolupodepsaná rozhodnutí přejímá v režimech vyslovení nedůvěry odpovědnost vláda. Jejich politickou odpovědnost lze dovozovat pouze konstrukcí neobhájení své funkce v dalších volbách. V žádné z těchto zemí není zakotven institut odvolatelnosti z úřadu lidem. Dle mého názoru je chybou domnívat se, že v České republice je pozice prezidenta slabá. Ze srovnání lze jednoznačně vyčíst, že postavení české hlavy státu není o mnoho slabší než postavení jejího polského protějšku. Polský prezident je navíc „ohrožen“ širší paletou právní odpovědnosti, když i v době výkonu funkce může být hnán k odpovědnosti trestní. Z pouhého výčtu nekontrasignovaných pravomocí by zřejmě jako pomyslný vítěz vzešel polský prezident, nicméně ve zcela zásadních bodech jsou možnosti prezidentů v obou zemích velice podobné.

Literatura:

Monografie, články:

BANASZAK, Bogusław. Egzekutywa w Polsce – stan obecny i uwagi de lege fundamentalis ferenda. In: *Przegląd Sejmowy*. 3(74)/2006. s. 9–28. ISSN 1230-5502.

BARTOŇ, Michal. Rozhodování Prezidenta republiky na návrh a rozhodování s kontrasignací – několik poznámek k rozhodnutí NSS ve věci justičních čekatelů. In: *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. 1. vyd. Editor Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2008, s.

- 120–125. Sborníky (Mezinárodní politologický ústav), Sv. č. 34. ISBN 978-802-1045-200.
- BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2003, 479 s. ISBN 80-863-9589-8.
- CHORAŹEWSKA, Anna. Prezydent jako czynnik równowagi. Arbitraż prezydencki. In: *Przegląd Sejmowy*. 6 (71)/2005. s. 59–83. ISSN 1230-5502.
- CIAPAŁA, Jerzy. Zagadnienia odpowiedzialności prawnej prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. In: *Przegląd Sejmowy*. 6 (71)/2005. s. 101–120. ISSN 1230-5502.
- FRANKIEWICZ, Anna. *Kontrasygnata aktów urzędowych prezydenta RP*. Wyd. 1. Kraków: „Zakamycze“, 2004, 291 s. ISBN 83-733-3335-5.
- JAMRÓZ, Adam. W sprawie sporu kompetencyjnego w sferze władzy wykonawczej na gruncie Konstytucji RP z 1997 roku. In: *Konstytucja: ustrój polityczny: system organów państwowych: prace ofiarowane profesorowi Marianowi Grzybowskiemu*. Białystok: Temida 2, 2010, 550 s. ISBN 9788389620866, s. 195–207.
- KLÍMA, Karel. Prezident republiky v komparativním pohledu (několik vybraných pohledů). In: *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. 1. vyd. Editor Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2008, s. 16–23. Sborníky (Mezinárodní politologický ústav), Sv. č. 34. ISBN 978-802-1045-200.
- KLOKOČKA, Vladimír. *Ústavní systémy evropských států: (srovnávací studie)*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2006, 423 s. ISBN 80-720-1606-7.
- KOUDELKA, Zdeněk. *Prezident republiky*. Praha: Leges, 2011, 223 s. ISBN 978-808-7212-950.
- KYSELA, Jan. Výkonná moc jako objekt změn Ústavy ČR. In: *Výkonná moc v ústavním systému České republiky*. 1. vyd. Editor Vít Hloušek, Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2004, s. 47–67. ISBN 80-210-3611-7.

SŁOMKA, Tomasz. Style prezydentury. Analiza porównawcza. In: *Przegląd Sejmowy*. 6 (71)/2005, s. 45–58. ISSN 1230-5502.

ŠIMÍČEK, Vojtěch. Neodpovědnost prezidenta a soudní přezkoumatelnost některých jeho aktů. In: *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. 1. vyd. Editor Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2008, s. 158–168. Sborníky (Mezinárodní politologický ústav), Sv. č. 34. ISBN 978-802-1045-200.

Právní předpisy:

POLSKÁ REPUBLIKA. Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o Trybunale Stanu (Dz.U. 1982 nr 11 poz. 84).

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ze dne 16. prosince 1992, Ústava České republiky.

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

POLSKÁ REPUBLIKA. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

Ústavní zákon č. 71/2012, kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

Elektronické zdroje:

Nečas si vyslechl tvrdou kritiku za kontrassegnaci amnestie, i z vlastních řad. In: *Novinky.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/290552-necas-si-vyslechl-tvrdou-kritiku-za-kontrassegnaci-amnestie-i-z-vlastnich-rad.html>.

Nečasova vláda ustála hlasování o nedůvěře. Opozici chybělo 9 hlasů. In: *Lidovky.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/necasova-vlada-ustala-hlasovani-o-neduvere-f23-/zpravy-domov.aspx?c=A130117_202421_In_domov_sk.

Kontakt:

Briell@seznam.cz

SROVNÁNÍ SPRÁVY DANĚ Z PŘIDANÉ HODNOTY V PRÁVNÍCH ŘÁDECH ČESKÉ REPUBLIKY A POLSKA NA VYBRANÉM KONSTRUKČNÍM PRVKU

COMPARISON OF SELECTED ISSUES OF VALUE ADDED TAX IN
CZECH REPUBLIC AND POLAND ON THE CHOSEN COMPONENT

Mgr. Michal Koziel

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Česká republika

Abstract in original language:

Tento článek se zabývá srovnáním vybraných otázek z oblasti daně z přidané hodnoty v České republice a v Polsku. První část je věnována obecné charakteristice této nejrozšířenější daně, dále se autor věnuje stručně historickému vývoji nepřímého zdanění ve světě a následně v obou zkoumaných zemích. Stěžejní část je obsažena v kapitole věnované správci daně, tedy jednomu z konstrukčních prvků daně z přidané hodnoty, a to nejprve v českém právním řádu a poté v polském právním řádu. Následuje stručné srovnání s vymezením základních rozdílů.

Key words in original language:

daň z přidané hodnoty; správce daně; správa daně; ordynacja podatkowa; daňový

řád;

Abstract:

This article deals with a comparison of selected issues in the field of value added tax in the Czech Republic and Poland. The first part is devoted to general characteristics of the most common tax, as well as the author deals briefly with the historical development of indirect taxation in the world and subsequently in both countries surveyed. The main part of the article is contained in the chapter on tax administrator, which is one of the components of value added tax. Firstly it is discussed in the Czech legislation and then in the Polish legal system. A brief comparison with the definition of fundamental differences follows.

Key words:

value added tax; tax administrator; tax administration; ordynacja podatkowa; tax procedure code;

JEL classification:

K34

ÚVOD

Tématem tohoto článku je srovnání dílčích otázek v souvislosti s nejrozšířenější nepřímou daní, tedy daní z přidané hodnoty. Státy, jejichž právní úpravu daně z přidané hodnoty budu srovnávat – tedy Česká republika a Polsko, prošly během uplynulých několika desetiletí podobným historickým, politickým i společenským vývojem, a proto bude na příkladu vybraného konstrukčního prvků dozajista zajímavé zkoumat, jak si obě země poradily s jednotlivými problémy. Jedná se zejména o problematiku související s přijetím a členstvím obou zemí v Evropské unii, a s tím spojenou implementací tzv. Šesté směrnice, tedy Směrnice Rady č. 77/388/EHS ze dne 17. května 1977 o harmonizaci právních předpisů členských států týkajících se daní z obratu – Společný systém daně z přidané hodnoty, kterou v roce 2006 zcela nahradila nová směrnice týkající se daně z přidané hodnoty, Směrnice Rady č. 2006/112/ES ze dne 28. listopadu 2006 o společném systému daně z přidané hodnoty. Pro lepší pochopení zkoumané problematiky následuje po obecném úvodu týkajícím se charakteristice daně z přidané hodnoty stručné nastínění historického vývoje.

Na rozdíly v systému daně z přidané hodnoty v České republice a v Polsku se pokusím, s ohledem na rozsah tohoto článku, poukázat především na organizaci správců daně z přidané hodnoty v obou zkoumaných zemích. Zejména v České republice došlo v posledních několika letech k významným změnám, které by neměly uniknout případnému zkoumání v kontextu srovnání s vývojem v Polsku. Za zamyšlení také stojí samotné postavení, fungování a odpovědnost správců daně. To se totiž v obou zkoumaných zemích zásadně liší.

OBECNĚ O DANI Z PŘIDANÉ HODNOTY

Daň z přidané hodnoty je sice jednou z nejmladších daní na světě, ale zároveň jednou z nejoblíbenějších. Je rovněž základem nepřímého zdanění a současně celé

daňové soustavy. V České republice a v Polsku je dále doplněna spotřebními daněmi, které jsou uplatněny na vybrané výrobky spotřebního charakteru.¹

Daň z přidané hodnoty je daní nepřímou, univerzální, obligatorní, ústřední a sazbovou.² Nositele daňové povinnosti, tedy daňoví poplatníci, neplní svoji povinnost přímo vůči státnímu rozpočtu, ale prostřednictvím dalších subjektů, plátců daně, kteří jsou povinni daň vybrat a odvést. Univerzálnost daně z přidané hodnoty se projevuje tím, že se tato daň vztahuje na všechny podnikatelské aktivity a všechny registrované plátce, a tím se pro všechny subjekty vytvářejí z hlediska daňového stejné podmínky. Dochází přitom k přesunu daňového břemene na konečného spotřebitele, neboť daň z přidané hodnoty zatěžuje jak osobní spotřebu občanů, tak i spotřebu státu a jím zřízených organizací a dalších subjektů, které neprovádějí podnikatelskou činnost.³ Daň z přidané hodnoty je charakteristická pro svoji mnohofázovost, která se vyznačuje tím, že se vyskytuje ve všech fázích obratu, avšak dochází pouze ke zdanění přidané hodnoty v jednotlivých fázích výrobního procesu, nebo také obratu.⁴

Stejně jako u každé jiné daně, i u daně z přidané hodnoty je možné rozlišit následující konstrukční prvky:

- Daňový subjekt,
- Objekt zdanění,
- Základ daně,
- Sazbu daně,
- Korekční prvky,

1 MADAR, Zdeněk; PRŮCHA, Petr; ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Slovník českého práva*. 3. rozš. a podstatně přepracované vydání. Praha: Linde, 2002, s. 254.

2 MRKÝVKA, Petr. a kol. *Finanční právo a finanční správa*. 2. díl. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 243.

3 RADVAN, Michal; MRKÝVKA, Petr; PAŘÍZKOVÁ, Ivana; ŠRAMKOVÁ, Dana. *Finanční právo a finanční správa – berní právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 382.

4 Tamtéž, s. 382 nebo také ETEL, Leonard a kol. *Prawo podatkowe*. 2. vydání. Warszawa: Difin, 2008, s. 83 – 84.

- Rozpočtové určení,
- Správce daně a
- Podmínky placení.⁵

Jak jsem již nastínil v úvodu, budu se v tomto článku věnovat především jednomu ze stěžejních konstrukčních prvků daně z přidané hodnoty, kterým je správce daně, a to jak v České republice, tak i v Polsku.

HISTORICKÝ VÝVOJ DANĚ Z PŘIDANÉ HODNOTY VE SVĚTĚ

Daně jako takové se začaly objevovat už ve starověku (centesima) a měly také důležitý význam ve středověku (hlavně jako vnitřní clo). První ucelené daňové soustavy však začaly vznikat až v 19. stol. Společně s nimi se začaly postupně sestavovat bilance příjmů a výdajů státu, které později dostaly podobu dnešního státního rozpočtu, a daně se tak staly významným nástrojem finanční politiky státu. Už v této době se daně rozdělovaly na daně přímé a nepřímé. Přímé daně postihovaly osoby podle jejich majetku nebo příjmu. Nepřímé daně se vyvinuly z akcíků v nejširším slova smyslu. V tomto období měly rozhodující podíl na příjmech státního rozpočtu spotřební daně. V meziválečném období přebíral stát většinu hospodářské aktivity na svém území. Charakteristickým pro toto období je proto nárůst celkového daňového zatížení. Většina států zavádí rovněž nové spotřební daně. Německo v této době jako první zavádí daň z obratu, která se později stala jednou z nejvýznamnějších daní.⁶ „*Teprve finanční tíseň států za světové války a po ní vyvolala daň z obratu znovu v život. Po Německu a Francii, kde došlo k zavedení daně z obratu ještě za světové války, přistupovaly k zavedení této daně postupně četné státy další.*“⁷

5 MRKÝVKA, Petr. a kol. *Finanční právo a finanční správa. 2. díl*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 9.

6 GRŮŇ, Lubomír. *Vybrané kapitoly z historie daní, poplatků a cla*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 63 – 66.

7 MADAR, Zdeněk; PRŮCHA, Petr; ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Slovník českého práva*.

Po druhé světové válce a v reakci na ropné krize přistoupily státy k trendu snižování celkového daňového zatížení, diferenciaci různých druhů daní a zavádění nových forem nepřímých daní. V zemích s centrálně plánovanou ekonomikou, tedy také v Československu a v Polsku, ale převládal jiný přístup k daňové problematice. Daním se přisuzoval omezenější význam a daňový systém se dělil na dvě základní části – daně placené podnikovou sférou a daně placené obyvateli. Tento systém byl charakteristický specifickým typem nepřímé daně, daně z obrátu rozdílového charakteru, doplněné zápornou daní z obrátu.⁸

Obecným trendem převládajícím ve 20. stol. bylo nahrazování jednotlivých druhů nepřímých daní všeobecnou daní z obrátu. Vývoj všeobecné daně z obrátu je poměrně krátký. Před 91 lety v Německu, v roce 1918, byla poprvé zavedena mnohofázová daň z obrátu brutto (kumulativní daň z obrátu brutto), která se připočítávala k ceně zboží nebo služby. V této podobě se tam zachovala až do konce roku 1967, tedy do zavedení daně z přidané hodnoty (kumulativní daň z obrátu netto). Ve Francii byla všeobecná daň z obrátu zavedena roku 1920. Teprve v roce 1940 byla zavedena daň z obrátu také v Anglii, kde však zatěžovala pouze určité skupiny zboží, pro které se předpokládala příslušná sazba daně. I tato daň byla nahrazena roku 1973 daní z přidané hodnoty.⁹

V současnosti se vyspělé státy opírají o čtyři moderní typy daní, a to daň z příjmu FO, daň z příjmu PO, daň z přidané hodnoty a příspěvky na sociální zabezpečení. Výhodou těchto daní je, že jsou velmi rozšířené a příjem z nich se zvyšuje automaticky s ekonomickým růstem.

Daň z přidané hodnoty je pořád relativně novou daní. Vůbec poprvé byla použita v roce 1953 ve státě Michigan ve Spojených Státech¹⁰. Jako komplexní národní daň

3. rozš. a podstatně přepracované vydání. Praha: Linde, 2002, s. 251.

8 GRUŇ, Lubomír. *Vybrané kapitoly z historie daní, poplatků a cla*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 63 – 69; srov. také ETEL, Leonard. *System prawa finansowego – Prawo daninowe*. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business, 2010, s. 39–66.

9 MASTALSKI, Ryszard. *Prawo podatkowe*. 4. vydání. Warszawa: Wydawnictwo C.H.Beck, 2006, s. 468–469.

10 BAKEŠ, Milan. *Finanční právo*. 6. upravené vydání. Praha: C.H.Beck, 2012, s. 169.

byla poprvé zavedena před více než 50 lety ve Francii¹¹. Od té doby ji převzaly jako hlavní formu nepřímého zdanění mnohé státy z různých koutů světa. Ve druhé polovině 60. let 20. století se začala daň z přidané hodnoty uplatňovat ve všech členských státech Evropských společenství. Z vyspělých ekonomik nemají tuto daň na federální úrovni pouze Spojené Státy a Austrálie, ve kterých bylo zavedeno tzv. *sales tax* (daň je vybírána až v poslední fázi prodeje výrobku konečnému spotřebiteli).¹²

HISTORICKÝ VÝVOJ DANĚ Z PŘIDANÉ HODNOTY V ČESKÉ REPUBLICI A V POLSKU

Daň z přidané hodnoty nahradila v české daňové soustavě daň z obratu¹³ a daň dovozní¹⁴. Daň z obratu byla jednou z nepřímých daní. V České republice se uplatňovala až do 31. prosince 1992. Daň z obratu se uplatňovala jednorázově a byla odváděna hlavně z prodeje nebo vnitropodnikového použití zboží. Zatěžovala jen výrobky a výkony uvedené v Sazebníku daně z obratu. Plátcí této daně byly především podnikatelské subjekty. Plátcí a další uvedené osoby mohly za určitých podmínek nakupovat za ceny bez daně z obratu, naopak podnikatelé, kteří byli fyzickými osobami nezapsanými do obchodního rejstříku, a občané nakupovali za ceny včetně daně a nemohli si uplatnit odpočet. Základem daně byla cena při prodeji, která zahrnovala i daň z obratu.¹⁵ V případě dovozní daně byl plátcem podnikatel nebo právnická osoba, kteří nebyli plátcí daně z obratu, ani ji nevypořádávali, a kterým mělo být při dovozu celníci propuštěno zboží¹⁶.

Daň z přidané hodnoty byla do českého právního řádu zavedena Zákonem č. 588/1992 Sb., o dani z přidané hodnoty, s účinností od 1. ledna 1993. Dobu zavedení

11 „Taxe sur la valeur ajoutée“ byla zavedena v roce 1954.

12 THURONYI, Victor. *Tax Law Design and Drafting – volume 1*. Washington: International Monetary Fund, 1996, s. 164 – 167.

13 Zákon č. 73/1952 Sb., o dani z obratu, ve znění pozdějších předpisů.

14 Zákon č. 530/1991 Sb., o dani dovozní.

15 BONĚK, Václav. *Lexikon Daňové pojmy*. Ostrava: Sagit, 2001, s. 36.

16 § 1 Zákona č. 530/1991, o dani dovozní.

daně z přidané hodnoty můžeme považovat za rekordní. V jiných zemích trvaly jen diskuse o zavedení či nezavedení této daně několik let a přípravy zákonů si vyžádaly další měsíce nebo i roky.¹⁷ V souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie bylo potřeba sjednotit národní úpravu s úpravou evropskou. Jelikož byl starý Zákon o dani z přidané hodnoty z roku 1993 v těchto podmínkách již nevyhovující, přistoupil zákonodárce k přijetí nového zákona, a to Zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, s účinností ode dne přistoupení České republiky k Evropské unii, tedy k 1. květnu 2004.

V Polsku byla situace podobná. Dne 5. července 1993 nabyl účinnosti Zákon o dani z přidané hodnoty a o spotřebních daních¹⁸. Tento nový zákon nahradil archaickou daň z obratu, která v praxi působila mnoho problémů. I když existovaly obavy, že se vyskytnou negativní jevy spojené se zavedením daně z přidané hodnoty, fungovala tato daň oproti očekáváním správně. V roce 1996, pod nátlakem Evropské Unie a jiných mezinárodních organizací, byla v Polsku zrušena dovozní daň, která dodatečně zatěžovala dovoz zboží na území Polska.¹⁹ V následujících letech se projevoval stále větší vliv evropského práva na regulaci daně z přidané hodnoty v Polsku. Vyústilo to, podobně jako v České republice, k přijetí nového Zákona o dani z přidané hodnoty²⁰, účinného ke dni vstupu Polska do Evropské unie, tedy rovněž k 1. květnu 2004. V současné době je regulace daně z přidané hodnoty, s výjimkou některých přechodných ustanovení, plně v souladu s komunitárním právem.

17 KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňová teorie a politika*. 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2006, s. 201.

18 Ustawa z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym, Dziennik Ustaw 1993, nr 11 poz. 50, ze zmianami.

19 ETEL, Leonard a kol. *Prawo podatkowe*. 2. vydání. Warszawa: Difin, 2008, s. 307–324.

20 Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dziennik Ustaw 2004, nr 54 poz. 535, ze zmianami.

SPRÁVCE DANĚ Z PŘIDANÉ HODNOTY

Pro správu daně z přidané hodnoty v České republice je věcně příslušným správcem daně finanční úřad. Při dovozu zboží je však věcně příslušným správcem daně celní úřad, s výjimkou případů uvedených v zákoně.²¹ V minulosti byla v případě dovozu daň z přidané hodnoty obvykle součástí celního dluhu a správcem daně byl výhradně celní úřad. V současnosti však Zákon o dani z přidané hodnoty²² rozlišuje situace, kdy správcem daně z přidané hodnoty při dovozu zboží je finanční úřad, anebo správcem daně zůstává jako dříve celní úřad. Finanční úřad je správcem daně z přidané hodnoty při dovozu v případě, že daňová povinnost při dovozu zboží vzniká plátcí daně, dovezené zboží je propuštěno do celního režimu volný oběh, aktivní zušlechťovací styk v systému navrácení nebo dočasné použití s částečným osvobozením od dovozního cla a zboží bylo propuštěno do uvedeného celního režimu rozhodnutím celního orgánu. Celní úřad je pak správcem daně z přidané hodnoty při dovozu v ostatních případech, tedy když je zboží dováženo pro neplátce daně z přidané hodnoty nebo je dovezené zboží propuštěno do jiných než uvedených celních režimů.²³ Pokud komunitární celní předpisy neobsahují žádná pravidla na určení příslušnosti celních úřadů, postupuje se podle vnitrostátní právní úpravy.²⁴

Místní příslušnost správce daně z přidané hodnoty se určí podle obecných pravidel stanovených v Daňovém řádu²⁵. Zákon o dani z přidané hodnoty ale obsahuje také speciální pravidla pro určení místní příslušnosti²⁶. U skupiny se řídí místní příslušnost správce daně místem sídla, místem podnikání nebo provozovny jejího zastupujícího

21 § 4 odst. 1 písm. f) ve spojení s § 23 odst. 3 až 5 Zákona č. 235/2004, o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů.

22 § 23 odst. 3 a 4 Zákona č. 235/2004, o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů.

23 MATOUŠEK, Pavel; SABELOVÁ, Lenka. *Clo*. Praha: Aspi, 2007, s. 285–286.

24 Čl. 105 Nařízení Evropského Parlamentu a Rady č. 450/2008 ze dne 23. dubna 2008, kterým se stanoví celní kodex Společenství (Modernizovaný celní kodex).

25 §§ 13–15 Zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů.

26 § 93a Zákona č. 235/2004, o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů.

člena. Pro osobu povinnou k dani, která je členem skupiny, a v rozsahu, v jakém se její část nestala součástí skupiny, uskuteční zdanitelné plnění nebo plnění osvobozené od daně s nárokem na odpočet daně, je správcem daně finanční úřad místně příslušný její části, která je součástí skupiny. Odlišně od obecné úpravy stanoví místní příslušnost správce daně Zákon o dani z přidané hodnoty také pro osobu povinnou k dani, která nemá v tuzemsku sídlo ani provozovnu. Pro tuto osobu je místně příslušným správcem daně Finanční úřad pro hlavní město Prahu.

Od 1. ledna 2013 se změnila v České republice soustava orgánů vykonávajících finanční správu. Jako orgány Finanční správy České republiky byly nově zřízeny:

- Generální finanční ředitelství,
- Odvolací finanční ředitelství a
- Finanční úřady.²⁷

Generální finanční ředitelství vykonává působnost pro celú území České republiky a jeho sídlem je hlavní město Praha. Generální finanční ředitelství je orgán nejbližše nadřízený Odvolacímu finančnímu ředitelství, které je rovněž pouze jedno a sídlí v Brně. Odvolací finanční ředitelství vykonává působnost správního orgánu nejbližše nadřízeného finančním úřadům. Finančních úřadů je v současné době 15 a každý jednotlivý finanční úřad vykonává působnost na území vyššího územního samosprávného celku. Mezi finanční úřady počítáme i Specializovaný finanční úřad²⁸, který však vykonává svou působnost na celém území České republiky. Finanční úřady následně mají svá územní pracoviště, která stanoví ministerstvo vyhláškou.²⁹

27 § 1 odst. 2 Zákona č. 456/2011 Sb., o Finanční správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

28 Specializovaný finanční úřad je příslušným pro následující subjekty: právnické osoby založené za účelem podnikání, které dosáhly obrátu více než 2.000.000,- Kč, banky, pobočky zahraničních bank, spořitelni a úvěrní družstvo, pojišťovny apod.

29 Více viz Zákon č. 456/2011 Sb., o Finanční správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Mezi orgány celní správy řadíme Generální ředitelství cel a celní úřady. Generální ředitelství cel je podřízeno Ministerstvu financí, celní úřady jsou pak podřízeny Generálním ředitelství cel. Celní úřady mohou rovněž mít svá územní pracoviště.³⁰

Soustavu orgánů, které vykonávají správu daně z přidané hodnoty v Polsku, určuje obecně Daňový řád³¹. Orgány správy daně v Polsku se nazývají „organy podatkowe“ a počítáme mezi ně orgány prvního stupně, tedy vedoucího finančního úřadu („naczelnik urzędu skarbowego“), vedoucího celního úřadu („naczelnik urzędu celnego“) a v některých případech také Ministra financí. Odvolacími orgány jsou ředitel finanční komory („dyrektor izby skarbowej“), ředitel celní komory („dyrektor izby celnej“), samosprávné odvolací kolegium („samorządowe kolegium odwoławcze“) a pro rozhodnutí Ministra financí vydaných v prvním stupni je odvolacím orgánem opět Ministr financí. Specifickým typem orgánu je ředitel úřadu finanční kontroly („dyrektor urzędu kontroli skarbowej“). Úkolem úřadu finanční kontroly je kontrola hospodaření s veřejnými financemi. V rámci správy daně pak může vydat rozhodnutí v případě, že zjistí, že došlo k nesrovnalostem ve věcech daní a poplatků.³²

Stejně jako u českých správců daně i u polských „organów podatkowych“ rozlišujeme věcnou a místní příslušnost. Specifikem polské právní úpravy je, že místní příslušnost určují nejen daňové zákony, ale v některých případech také Ministr financí formou vyhlášky.³³ Správcem daně na základě vyhlášky Ministra financí tak může být např. ředitel zpravodajské služby, ředitel antikorupčního úřadu, ředitel vojenského zpravodajství atd.³⁴ Pro správu daně z přidané hodnoty je věcně příslušný vedoucí

30 Viz Zákon č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

31 Art. 13 – 14 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r., Ordynacja podatkowa, Dziennik Ustaw 2005, nr 8 poz. 60, ze zmianami.

32 KOSIKOWSKI, Cezary. Prawo finansowe w Unii Europejskiej. Bydgoszcz: Oficyna wydawnicza Branta, 2008, s. 165 – 166.

33 Tamtéž, s. 168 – 171.

34 Art. 13a Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dziennik Ustaw 2004, nr 54 poz. 535, ze zmianami.

finančního úřadu. Místní příslušnost se určuje podle místa uskutečnění zdanitelného plnění, popřípadě podle místa sídla právnické osoby nebo bydliště fyzické osoby. Pokud osoba nemá trvalé bydliště nebo sídlo na území státu, anebo místní příslušnost nelze určit, je místně příslušným „organem podatkowym“ Vedoucí druhého finančního úřadu ve Warszawie-Śródmieściu. Celní orgány jsou příslušnými správci daně z přidané hodnoty ve stejných případech jako v České republice.

Zajímavý je rovněž jistý specifický rozdíl mezi charakterem správce daně v Polsku a v České republice. Touto odlišností je postavení vedoucího orgánu správy daně (to platí i pro všechny ostatní orgány veřejné správy). Zatímco v České republice je vedoucí orgánu jedním ze zaměstnanců orgánu a plní spíše funkci koordinační a řídicí, má vedoucí (ředitel atd.) v Polsku zcela jiné postavení. Můžeme si všimnout, že zákon neurčuje správcem daně orgán jako takový, ale jeho organizační jednotky, tedy vedoucího, resp. ředitele toho kterého úřadu. Tím dává zákonodárce najevo, že odpovědnými za jednání v rámci svého „organu podatkowego“ jsou právě tyto osoby. Samotná osoba vedoucího je tedy orgánem odpovědným a příslušným k vykonávání úkolů svěřených jemu v zákoně. Onen „úřad“ (např. finanční úřad), jak ho známe my, je pouze jakýmsi aparátem, který je zde proto, aby pomáhal vedoucímu a plnil jeho pokyny. Pokud je tedy v České republice příslušný finanční úřad, je v Polsku příslušný ředitel finančního úřadu jakožto orgán individuální. Nejvíce viditelný je tento rozdíl v případě odpovědnosti, kdy za jakékoliv rozhodnutí vydané v rámci činnosti polského finančního úřadu zodpovídá a podepisuje jej pouze a jen ředitel finančního úřadu jako orgán příslušný k provádění úkolů svěřených mu zákonem.

ZÁVĚR

S ohledem na výše uvedené je možné konstatovat, že pokud jde o samotný systém nepřímého zdanění, resp. právní regulaci daně z přidané hodnoty, můžeme najít mnoho podobného, ale také několik rozdílů. Podobnosti vyplývají zejména ze společného

komunitárního základu regulace daně z přidané hodnoty, a s tím spojené povinnosti těchto dvou států implementovat dosti podrobné směrnice týkající se daně z přidané hodnoty do národních právních řádů a také aplikovat v určených případech přímo použitelná nařízení. Odlišnosti naopak vyplývají ze samotné podstaty fungování orgánů veřejné správy v Polsku a v České republice, jak o tom bylo pojednáno výše, kdy v případě Polska je odpovědný vždy vedoucí či ředitel daného orgánu, a jedná se tedy o orgán individuální, zatímco v České republice se jedná o úřad jako takový, bez vymezení konkrétní osoby.

Literatura:

- BAKEŠ, Milan. *Finanční právo*. 6. upravené vydání. Praha: C.H.Beck, 2012, 519 s. ISBN 978-80-7400-440-7.
- BONĚK, Václav. *Lexikon Daňové pojmy*. Ostrava: Sagit, 2001, 626 s. ISBN 80-7208-265-5.
- ETEL, Leonard a kol. *Prawo podatkowe*. 2. vydání. Warszawa: Difin, 2008, 453 s. ISBN 978-83-7251-871-2.
- ETEL, Leonard. *System prawa finansowego – Prawo daninowe*. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business, 2010, 980 s. ISBN 978-83-2640-175-6.
- GRŮŇ, Lubomír. *Vybrané kapitoly z historie daní, poplatkov a cla*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 202 s. ISBN 80-2440-867-8.
- KOSIKOWSKI, Cezary. *Prawo finansowe w Unii Europejskiej*. Bydgoszcz: Oficyna wydawnicza Branta, 2008, 241 s. ISBN 978-83-6018-668-8.
- KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňová teorie a politika*. 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2006, 279 s. ISBN 80-7357-205-2.
- MADAR, Zdeněk; PRŮCHA, Petr; ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Slovník českého práva*. 3. rož. a podstatně přepracované vydání. Praha: Linde, 2002, 983 s. ISBN 80-7201-377-7.
- MASTALSKI, Ryszard. *Prawo finansowe*. 2. wydanie. Warszawa: Wolters Kluwer Polska SA, 2013, 735 s. ISBN 978-83-264-4273-5.

- MASTALSKI, Ryszard. *Prawo podatkowe*. 4. vydání. Warszawa: Wydawnictwo C.H.Beck, 2006, 623 s. ISBN 83-7483-117-0.
- MATOUŠEK, Pavel; SABELOVÁ, Lenka. *Clo*. Praha: Aspi, 2007, 480 s. ISBN 978-80-7357-263-1.
- MRKÝVKA, Petr. a kol. *Finanční právo a finanční správa*. 2. díl. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 381 s. ISBN 80-2103-579-x.
- RADVAN, Michal; MRKÝVKA, Petr; PAŘÍZKOVÁ, Ivana; ŠRAMKOVÁ, Dana. *Finanční právo a finanční správa – berní právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 509 s. ISBN 978-80-2104-732-7.
- THURONYI, Victor. *Tax Law Design and Drafting – volume 1*. Washington: International Monetary Fund, 1996, 494 s. ISBN 15-5775-587-6.
- Ustawa z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym, Dziennik Ustaw 1993, nr 11 poz. 50, ze zmianami.
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dziennik Ustaw 2004, nr 54 poz. 535, ze zmianami.
- Zákon č. 73/1952 Sb., o dani z obratu, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 530/1991, o dani dovozní.
- Zákon č. 235/2004, o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 456/2011 Sb., o Finanční správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Nařízení Evropského Parlamentu a Rady č. 450/2008 ze dne 23. dubna 2008, kterým se stanoví celní kodex Společenství (Modernizovaný celní kodex).

Kontakt:

koziel@mail.muni.cz; m.koziel@post.cz

INSTITUT RIBÁ Z POHLEDU VYMEZENÍ LICHVY V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU

INSTITUTE RIBA IN TERMS OF THE DEFINITION OF USURY IN THE CZECH LEGAL ORDER¹

Ing. Jan Kubica

Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, Česká republika

Abstract in original language:

Tento článek pojednává o komparaci institutu ribá z islámského práva a lichvy vymezené v českém právním řádu. Dále pak řeší úpravu úroku z pohledu české legislativy a přístup k úroku z pohledu islámského práva. Na tyto tři instituty, úrok, lichvu a ribá, je v tomto článku nahlíženo z pohledu vymezení společných aplikačních možností a to jak z hlediska právního, tak i z části hlediska praktického dopadu, a to v příkladech na islámských bankovních institucích operujících na trzích nepodléhajících striktně islámskému právu.

Key words in original language:

banka; islámské právo; Korán; lichva; ribá; úrok; úvěr;

1 Tento článek vznikl za finanční podpory Studentské grantové soutěže Ekonomické fakulty, VŠB-TU Ostrava v rámci projektu SP2013/100 „Regulace a ekonomické aspekty islámského bankovního systému a jeho uplatnění v podmínkách České republiky“.

Abstract:

This article discusses the comparison of the institute riba of Islamic law and usury defined in the Czech law. Then discusses the treatment of interest from the perspective of Czech legislation and attitude to interest from the perspective of Islamic law. These three institutes, interest, usury and riba, are seen in this article from the perspective of defining common application possibilities both from a legal perspective and from the point of view of practical impact, with the examples of Islamic banking institutions operating in non-Islamic law markets.

Key words:

bank; interest; Islamic law; loan; riba; the Koran; usury;

JEL classification:

K14

ÚVOD

Již v základech ekonomických věd jsou definovány tři výrobní faktory, resp. zdroje statků. Těmi jsou půda, práce a kapitál. Tyto výrobní faktory mají svou cenu. V případě půdy je tato cena nazývána rentou, u práce pak mzdou a u kapitálu úrokem. Islámský svět, resp. islámské právo toleruje a dokonce podporuje obchodní činnost věřících muslimů, akceptuje soukromé vlastnictví půdy a z ní vyplývající rentu a taktéž i mzda za odvedenou práci je, tak jako v západním pojetí, přirozená. Z alternativního pojetí kapitálu, a z něj vyplývajících úroků, vyplývají značné rozdíly. Například v činnosti bankovních institucí je tento rozdíl prvkem, který z islámského a konvenčního bankovníctví tvoří dva světy, jejichž spolupráce se nalézá jen obtížně a z pohledu práva jsou postaveny na zcela odlišných základech.

Tento článek pojednává o komparaci pojmu ribá v islámském právu s pojmem lichvy a s tím spojeným pojmem úroku v českém právním řádu. Tato komparace je pojata jednak z hlediska práva, ale také z hlediska reálné aplikace.

DEFINICE ÚROKU

Jak je v úvodu již naznačeno, na institut úroku je možno nahlížet z ekonomického hlediska jako na cenu kapitálu, resp. na rozdíl hodnot poskytnutého úvěru a částky, kterou je dlužník povinen uhradit (bez poplatků). Z pohledu věřitele je úrok motivem pro preferování investování aktiv oproti jeho držení. Držené (neúročené) peněžní prostředky podléhají inflaci a tím pádem i ztrácejí svou reálnou hodnotu. Investované peníze, resp. půjčené s úrokem, naopak pro věřitele generují vyšší nejen nominální, ale také reálnou hodnotu.

Z hlediska českého právního řádu je úrok rozlišován na smluvní a úrok z prodlení. Smluvní úrok nalézá své základy jednak v úpravě smlouvy o úvěru dle obchodního zákoníku, kdy se dlužník zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit

úroky² a také v úpravě smlouvy o půjčce dle občanského zákoníku, kdy při půjčce peněžité lze dohodnout úroky³. Výše smluvních úroků není dosavadním zákonem stanovena, a proto je omezení volnosti při stanovení této výše pouze nepřímé, tj. prostřednictvím institutu lichvy pojednávané níže.

Úrok z prodlení nalézá své základy v úpravě při prodlení dlužníka dle občanského zákoníku, kdy v případě prodlení s plněním peněžitého dluhu, má věřitel právo požadovat od dlužníka vedle plnění úroky z prodlení⁴. Výše úroku z prodlení je pak oproti smluvnímu úroku stanovena prováděcím předpisem, resp. nařízením vlády, dle kterého výše úroku z prodlení odpovídá ročně vyšší repo sazby stanovené Českou národní bankou pro poslední den kalendářního pololetí, které předchází kalendářnímu pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o sedm procentních bodů⁵.

Nový občanský zákoník opustil od principů výše úroků, ovšem ustanovení obchodního zákoníku „*Jestliže strany sjednají úroky vyšší než přípustné podle zákona nebo na základě zákona, je dlužník povinen platit úroky ve výši nejvýše přípustné*“⁶ bylo vynecháno. Nový občanský zákoník dále upravuje některé podrobnosti v souvislosti s úrokem, např. v jaké měně se úroky platí a jejich splatnost, ovšem byla nově stanovena nejvyšší možná výše úroku v případě, kdy věřitel řádně neuplatní svůj nárok na úhradu jistiny.⁷ Tyto podrobnosti však výrazně nezasahují do problematiky, o které je v tomto článku pojednáváno.

2 § 497 až § 507 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

3 § 658 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

4 § 517 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

5 Nařízením vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

6 § 502 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

7 Bělohávek J. a kol. *Nový Občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občansko-právní úpravy včetně předpisů souvisejících*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-413-8. Str. 523.

POJEM LICHVY V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU

Lichvou je v obecné rovině myšleno vypůjčování peněz s neeticky vysokým úrokem. V historii byla lichva, obdobně jako dnes, společností negativně přijímána a většinou také stavěna mimo rámec zákona. Problémovou se však v případě protiprávního jednání lichvy stává metoda, jak lichvu identifikovat. První metody čítaly pouze exaktní vyjádření, resp. objektivní poměrování vzájemných plnění. Užití těchto metod ovšem věřitele pouze přinutilo skrýt některé implicitní náklady před dozorovými orgány. V pozdějších dobách se však vyvinula metoda subjektivního přístupu, která již zahrnuje přezkoumání konkrétních podmínek, resp. situaci a okolnosti.⁸

V českém právním řádu se užívá kombinace těchto dvou metod – objektivní (exaktní) i subjektivní. Lichva je dle ustanovení § 218 trestního zákoníku trestním činem proti majetku s trestem až do osmi let odnětí svobody dle okolností uvedených v zákoně. Z trestního zákoníku⁹ však vyplývají dvě podmínky pro aplikaci institutu lichvy.¹⁰ První z těchto podmínek vychází ze zneužití dlužnickovy rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčeho rozrušení věřitelem, čímž je aplikována subjektivní metoda identifikace lichvy. Touto podmínkou tedy je, že každý případ potenciálního protiprávního jednání musí být posuzován individuálně co do okolností, situace a osoby dlužníka. Druhá podmínka posouzení protiprávního jednání vyplývá ze zkoumání hrubého nepoměru vzájemného plnění.¹¹ Tato podmínka pak reálnou

8 WAYNE, A., M. VISSERT and A. MCINTOSH. *History of Usury Prohibition*. Accounting, Business and Financial history Routledge, [online]. 1998. Str. 175-189. Dostupné z < http://www.alastairmcintosh.com/articles/1998_usury.htm >

9 § 218 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

10 „Kdo zneužíváje něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčeho rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti“.

11 ŠAMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009.3285 s. ISBN 978-80-7400-109-3. Str. 1956 – 1958.

podobu získala stávající judikaturou, kdy byla výše roční procentuální sazby nákladů porovnávána s repo sazbou, ovšem stále z judikatury nevyplývala pevná hranice, popř. jasný výpočet, kdy by výše úroku představovala daný hrubý nepoměr vzájemného plnění. Orientačně by se dalo přihlídnout k rozhodnutí Nejvyššího soudu¹², kdy nejnižší úrok považován za hrubý nepoměr vzájemného plnění byl ve výši 66 %.¹³

Z pohledu občanského práva je pak v oblasti lichvy, resp. boje s tímto protiprávním jednáním, využíváno rozporu s dobrými mravy. Dle občanského zákoníku je pak posouzen jako neplatný¹⁴. Nový občanský zákoník pak pojal úpravu lichvy jako kombinaci ustanovení v § 218 trestního zákona a v § 39 občanského zákoníku. Lichva je novým občanským zákoníkem upravena jako neplatná smlouva při zákonem daných znacích, resp. *„při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém poměru“*¹⁵.

INSTITUT RIBÁ V ISLÁMSKÉM PRÁVU

Ribá (pochází z arabštiny) je pojem islámského práva. Islámské právo se vyznačuje hned několika specifickými vlastnostmi, zejména tím, že se nejedná o právo určitého státu, ale o právo náboženské. Muslimové jej nedodrží pouze na určitém územním celku, ale kdekoli se nacházejí, tedy i v zemích s kontinentálním či anglosaským právním systémem. Muslimové navíc považují islámské právo za nadřazené jiným právním řádům. Pojednání o celkovém dopadu uznávání primárně principů islámského práva by značně přesahovalo rámec problematiky, o níž je v tomto článku

12 Rozhodnutí Nejvyššího soudu NS 25/2003-T597.

13 VICHEREK, R. *Základní skutková podstata lichvy dle § 218 odst. 1 tr. zákoníku*. Epravo [online]. 2011. Dostupné z <<http://www.epravo.cz/top/clanky/zakladni-skutkova-podstata-lichvy-dle-218-odst-1-tr-zakoniku-77208.html>>.

14 § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

15 § 1796 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

pojednáváno, ovšem stručná definice principu ribá, resp. „zákaz ribá“ je pro uchopení problematiky nutná.

Primárním zdrojem islámské víry, a tudíž i islámského práva, je Korán, který je neměnný a v mnoha případech nepřesný, resp. nejednoznačný. Na nové situace v životě muslimů je pak islámské právo aplikováno pomocí výkladu Koránu nejvyššími učenými. Z tohoto principu vyplývá další odlišnost oproti jiným právním systémům. Zatímco například západní právní systémy reflektují stav skutečností ve společnosti a dle toho se mění, u islámského práva je tomu naopak - muslimové vnímají své primární prameny jako neměnné, přestože reflektovalo potřeby společnosti v době svého vzniku (tj. 6 a 7 st. n. l.), a proto z jejich úhlu pohledu je potřeba přizpůsobovat společenské jevy tak, aby byly s v souladu s Koránem a ostatními prameny islámského práva.¹⁶

Pojem ribá je do češtiny překládán jako *lichva*, v anglickém jazyce je však překládán jako *interest* (úrok). Nejpresnějším překladem ribá do českého jazyka je „značný nárůst“¹⁷. Ribá je dle Koránu klasifikována jako *zlý skutek* a je *zakázaným chováním*. V českém překladu¹⁸ Koránu je pak o ribá (lichvě) pojednáváno ve čtyřech verších. Nejpodstatnější částí ve snaze interpretovat význam „ribá“ se nachází v sůře druhé¹⁹, třetí²⁰ a třicáté²¹. Výklad pojmu ribá pak znamená zisk bez námahy, bezpracný

16 POTMEŠIL, J. *Šaría. Úvod do islámského práva*. 1. vyd. Praha. Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-7379-0. Str. 19.

17 HRDLIČKOVÁ, I. *Islámské finančníctví jako možná alternativa?* Bankovníctví 9/2012. ISSN 1213-7693. Str. 20 - 22.

18 HRBEK, I. *Vznešený Korán: S komentářem a rejstříkem opatřený překladem významu do jazyka českého*. 1. vyd. Praha: AMS, 2007. ISBN 978-80-902419-0-9.

19 „Ti, kdož pohlcují zisk z lichvy, ustanou z mrtvých jako ten, koho satan potřásl svým dotekem. A to proto, že říkali: „Vždyť prodávání je podobné lichvě!“ Bůh však dovolil prodávání a zakázal lichvu.“ Korán (2:275)

20 „Vy, kteří věříte! Nežijte se lichvou rozmnožující dvakrát zisk, nýbrž bojte se Boha, snad budete blaženi.“ Korán (3:130)

21 „To, co jako lichvu berete, aby to přineslo rozmnožení vzaté z majetku jiných, to nepřinese u Boha úrok žádný“ Korán (30:39)

výdělek.²² Z textu Koránu i praxe tedy vyplývá, že zisk generovaný bez práce, či námahy, je tedy neoprávněný²³.

Důkazem závažnosti dopadu výkladu pojmu ribá může být zejména celá oblast vztahů spojená s ekonomikou. Pojem riba totiž není aplikován pouze na lichvu, jak je v českém překladu Koránu uvedeno, ale na institut úroku jako takového. Výrazný dopad je možno spatřit zejména v oblasti činnosti bank, které se v rámci principu zákazu ribá vyhýbají jakémukoliv úroku a to ve všech formách, tzn. i například investicím do cenných papírů, které generují zisk pomocí činností dalších ekonomických subjektů založené na poskytování produktů zahrnující úrok. Jakékoliv finanční prostředky, které jsou generovány na principu úroku, jsou „harám“, tzn. protizákonně vytvořené a tudíž ani například spojení islámské banky s konvenční není možné, pokud by nebyly veškeré finanční toky vedeny izolovaně. Islámské banky s jejich produkty pak generují zisk na základě principů sdílení zisku a ztráty, nákupu statků a jeho postupný prodej klientovy s přírůžkou, různými poplatky apod.²⁴

SROVNÁNÍ VYBRANÝCH INSTITUTŮ ČESKÉHO A ISLÁMSKÉHO PRÁVA

Z původního textu úpravy institutu ribá uvedeného v Koránu nevyplývá, zdali je tento institut bližším ekvivalentem úroku nebo lichvy v úpravě české legislativy. Z pohledu etiky je z historického hlediska institut ribá bližší lichvě, neboť vychází z neeticky generovaného zisku půjčováním peněz nebo jejich ekvivalentů. Otázka etiky v této problematice hraje významnou roli, neboť právě argumentace etikou vedly k zákazu ribá v islámském právu.

22 HRBEK, I. *Vznešený Korán: S komentářem a rejstříkem opatřený překladem významu do jazyka českého*. 1. vyd. Praha: AMS, 2007. ISBN 978-80-902419-0-9. Str. 455

23 V případě principu sdílení zisku a ztráty není potřeba práce, ale stačí podstoupit přiměřené riziko možné ztráty.

24 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. *Islámská ekonomie a bankovníctví*. 1. vyd. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001. 127 s. ISBN 80-86149-33-1.

Institut ribá je však v islámském právu zakázán celkově, tzn. nezkoumajíc okolnosti, skutečnosti ohledně osoby dlužníka ani věřitele. Tato skutečnost tedy odlišuje ribá od pojetí lichvy v českém právním řádu, i když z logiky věci zákaz ribá i zákaz lichvy vycházejí ze stejných základů. Hlavním rozdílem při aplikované komparaci úroku a lichvy se zákazem ribá je tedy úprava české legislativy, kdy úrok je považován za přirozenou cenu poskytnutého kapitálu - úvěru, resp. půjčky až do hranice, kdy věřitel zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti dlužníka a to pro neúměrně vysokou sazbu úroku. Institut ribá, i když je z historického hlediska úpravy možno vysledovat podnět vzniku obdobný jako při postavení lichvy mimo zákon, je upraven tak, že zahrnuje veškeré ekvivalenty úroku a to včetně sekundárního vlivu – mimo zákon islámského práva se dostává i bezúročná investice do subjektu či aktiv, které již úrok užívají.

Dalším rozdílem institutů lichvy a ribá je vymahatelnost, kdy lichva je úpravou trestního zákoníku trestním činem se stanoveným trestem a díky úpravě v občanském zákoníku se smlouva posouzená jako lichevní stává neplatnou. Ribá jakožto institut islámského práva, tedy práva, které až na země disponující právním řádem úzce spojeným s islámským náboženstvím, podléhá povětšinou pouze samoregulaci²⁵.

ZÁVĚR

Společně s migrací muslimů nejen na území Evropy či USA stoupá četnost diskuzí o synchronizaci právní úpravy pro danou územní oblast a islámského práva, neboť jak je již výše uvedeno, muslimové svou víru již ze základních principů nehodlají podmanit právu daného státu. Tato problematika však zasahuje do oblastí mnoha právních odvětví. Jedním z těchto odvětví je v podmínkách České republiky i obchodní a občanské právo, které upravuje institut lichvy a úroku jako takového.

25 Při této samoregulaci je trestem myšlen posmrtný trest od Boha.

Pro znázornění souběhu dvou právních úprav může posloužit úprava islámských bank s činností v Evropské unii, resp. přímo v České republice. Islámská banka, která se řídí islámským právem, reguluje sebe sama přísněji, než vyžaduje český právní řád, a tedy minimalizuje šanci, že by kdy měla problém s lichvou ve smyslu českého právního rámce. Samozřejmě by činnosti islámské banky v České republice bránili jiné právní předpisy, které úročení bankami přímo nařizují, jako je tomu například při úročení vkladů. Islámská banka by tedy pravděpodobně nemohla být bankou ve smyslu zákona o bankách v současné podobě. V opačném případě, kdy by konvenční banka chtěla vstoupit na trh, který podléhá striktnímu islámskému právu, by bez radikální úpravy svých produktů a činnosti jako takové nemohla operovat.

I když je regulace ribá natolik striktní, že v porovnání s lichvou v českém právním řádu zahrnuje mimo lichvu i úrok jako takový, ekonomické subjekty poskytující finanční služby, jako např. banky, dokážou operovat na trzích podléhající nemuslimské právní úpravě. Tento jev je možno pozorovat např. v Itálii, Velké Británii či Turecku, kde jsou islámské bankovní instituce nejenže konkurenceschopné, ale v některých situacích dokonce efektivnější, popř. méně citlivé na hospodářské výkyvy.²⁶ Při pohledu na skutečný stav problematiky nezbytností úvěru při činnosti konvenčních bank však vyplývá, že islámské banky sice úrok právně zakázán mají, ovšem jimi nabízené produkty nesou poplatky či jiné zdroje generující zisk, který v procentuálním vyjádření dosahuje výše úroků konvenčních bank při stejné nebo porovnatelné činnosti na stejném nebo porovnatelném trhu.

Závěrem je tedy možné problematiku shrnout tak, že i když institut ribá v historii vznikl za účelem stejným jako právní vymezení lichvy v českém právním řádu, postupně zákaz ribá pokrývá i úrok tak jak jej česká právní úprava definuje. Ovšem

26 FAHIM KHAN, M. a M. PORZIO. *Islamic Banking and Finance in the European Union: A Challenge*. 1. vyd. Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2010. 241s. ISBN 978 1 84980 017 4.

z ekonomického hlediska se ekonomické subjekty nejen na společných trzích přizpůsobili natolik, že dosahují obdobných výsledků. Zůstaly však právní bariéry při aplikaci některých principů islámského práva, jako je tomu při potenciální činnosti islámské banky na území České republiky.

Literatura:

- BĚLOHLÁVEK, J. a kol. *Nový Občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 830 s. ISBN 978-80-7380-413-8.
- EL-GAMAL, M. A. *Islamic Finance: Law, Economics, and Practice*. 1. vyd. New York: Cambridge University Press, 2009. 221 s. ISBN 978-0-521-74126-2.
- FAHIM KHAN, M. a M. PORZIO. *Islamic Banking and Finance in the European Union: A Challenge*. 1. vyd. Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2010. 241s. ISBN 978-1-84980-017-4.
- HRBEK, I. *Vznešený Korán: S komentářem a rejstříkem opatřený překladem významu do jazyka českého*. 1. vyd. Praha: AMS, 2007. 764 s. ISBN 978-80-902419-0-9.
- HRDLIČKOVÁ, I. *Islámské finančníctví jako možná alternativa?* Bankovníctví 9/2012. ISSN 1213-7693.
- POTMEŠIL, J. *Šaría. Úvod do islámského práva*. 1. vyd. Praha. Grada Publishing, a.s., 2012. 224 s. ISBN 978-80-247-7379-0.
- ŠAMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. 3285 s. ISBN 978-80-7400-109-3.
- VICHEREK, R. *Základní skutková podstata lichvy dle § 218 odst. 1 tr. zákoníku*. Epravo [online]. 2011. [cit. 27. 9. 2013] Dostupné z <<http://www.epravo.cz/top/clanky/zakladni-skutkova-podstata-lichvy-dle-218-odst-1-tr-zakoniku-77208.html>>.
- WAYNE, A., M.VISSERT and A. MCINTOSH. *History of Usury Prohibition*. Accounting, Business and Financial history Routledge, [online]. 1998. [cit. 27. 9.

- 2013] Dostupné z: <http://www.alastairmcintosh.com/articles/1998_usury.htm>.
- WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. *Islámská ekonomie a bankovníctví*. 1. vyd. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001. 127 s. ISBN 80-86149-33-1.
- Nařízení vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu NS 25/2003-T597.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Kontakt:

jan.kubica.ekf@vsb.cz

INSTITUT STÁTNÍ POKLADNY V ČESKÉM A POLSKÉM PRÁVU

STATE TREASURY IN THE CZECH AND POLISH LAW¹

Mgr. Kristýna Staszczaková

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language:

Článek se zabývá institutem státní pokladny v českém a polském právu, a jejich vzájemné komparaci. První část je zaměřena na charakteristiku státní pokladny a Skarbu Państwa. Dále se článek zabývá vznikem Skarbu Państwa. Další část je zaměřena na stručný nástin základních funkcí jak státní pokladny, tak Skarbu Państwa. Následně se článek soustředí na státní pokladnu jako integrovaný informační systém, a také na Skarb Państwa v dnešním pojetí. Závěr příspěvku se věnuje zhodnocení, zda „Skarb Państwa“ jako institut polského finančního práva je kompatibilní s pojmem „státní pokladna“ podle právního řádu České republiky.

Key words in original language:

Státní pokladna; Skarb Państwa; veřejné finance; integrovaný systém;
Ministerstvo financí; Ministerstvo Skarbu Państwa;

1 Článek je výňatkem z diplomové práce autorky na téma *Institut státní pokladny v českém a polském právu*.

Abstract:

This article deals with national treasury institution in Czech and Polish law and their mutual comparison. The first part is focused on characteristics of the Czech and Polish National Treasury. Next part focus on establishment of Polish National Treasury, todays meaning of the Czech National Treasury – Státní pokladna – as an integrated information system and on Polish Skarb Państwa. The conclusion concentrates on evaluation, whether the Skarb Państwa, as an institution of the financial law of Poland is compatible with the „National Treasury“ term, according to Law of the Czech Republic.

Key words:

Czech National Treasury; Polish National Treasury; public finance; integrated system; Ministry of Finance; Ministry of the Treasury;

JEL classification:

K30

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA STÁTNÍ POKLADNY A SKARBU PAŃSTWA

Státní pokladna je informačně - ekonomický systém zadaný a provozovaný Ministerstvem financí České republiky (dále i „MF“), kterého cílem je efektivní řízení toků peněz ve státní správě. Tento „projekt zahájili informatici, kteří měli představu radikálních změn procesů ekonomického řízení státu. Vysvětluje příčiny zpomalení a postupný návrat MF k východiskům formulovaným na začátku projektu. Zdůrazňuje význam instrumentalizace změny informačním systémem.“² Myšlenka týkající se státní pokladny neměla za cíl vytvoření nové další instituce, ale pouze jakéhosi systému, který by měl zachovávat stávající kompetence, jak rovněž zajistit, aby stávající instituce zavedly nový procesní řád do svých funkcí.³

„Státní pokladna představuje základní stavební kámen při budování systému optimalizovaného finančního řízení veřejných zdrojů. Moderní představa systému státní pokladny je tvořena základními rysy v podobě kontrolních a podpůrných funkcí při rozhodování o tom kolik, jakým způsobem a na co jsou využívány prostředky z veřejných financí.“⁴ Tento instrument odehrává svou roli především v oblasti přípravy, realizace a kontroly čerpání státního rozpočtu, denního řízení platebního styku, včetně kontroly finančních toků na státních účtech u bankovních ústavů i monitoringu operací souvisejících s mimorozpočtovým financováním, řízení státního dluhu a státních garancí, účetnictví státu a finančního informačního systému veřejné správy, řízení likvidity jediného účtu státu.⁵

2 KOHOUT, Petr: *Státní pokladna jako nástroj zajištění efektivnosti VS* [online]. Praha: Systems integration, 2008 [cit. 25.1.2013]. Dostupné z: <http://si.vse.cz/archive/proceedings/2008/statni-pokladna-jako-nastroj-zajisteni-efektivnosti-vs.pdf>

3 Tamtéž.

4 *O Státní pokladně* [online]. Státní pokladna, 2011 [cit. 25.1.2013]. Dostupné z: <http://www.statnipokladna.cz/cs/Statni-pokladna-264.html>

5 Tamtéž.

Stručně řečeno, státní pokladna si klade za cíl postupně transformovat a vhodně doplnit stávající systém různých funkcí z oblasti řízení státních financí, jež jsou primární složkou tzv. veřejných financí,⁶ do maximálně integrovaného a moderního funkčního nástroje jejich účelného, hospodárného a efektivního řízení, optimálně podporovaného vhodným informačním systémem. Tento systém má formu Integrovaného informačního systému státní pokladny (IISSP), a je složen ze 4 základních vzájemně integrovaných funkčních modulů – rozpočtového informačního systému (RIS), centrálního účetního systému (CÚS), řízení státního dluhu (ŘSD) a platebního styku (PS).⁷

Z pohledu institucionálního je definice státní pokladny poněkud složitější, protože v každé zemi je tato otázka řešena odlišně. Můžeme ale vyčlenit dva základní přístupy, které mohla Česká republika při tvorbě tohoto institutu použít, což je vytvořením tzv. General Treasury Systému (GTS)⁸, a takto vyjít z nejlepší zahraniční praxe nebo utvořit státní pokladnu bez konceptu GTS při využití současného IT systému, jež používá MF, a aplikovat jej na řízení celých veřejných financí. Česká republika se na doporučení Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, což je uvedeno ve zprávě Briana Oldena,⁹ uchýlila k využití principu GTS.

V současné době jsou cíle a funkce Skarbu Państwa velice rozšířené, což je spojeno

6 „Termínem „veřejné finance“ jsou označovány specifické finanční vztahy a operace probíhající v rámci ekonomického systému mezi orgány a institucemi veřejné správy na straně jedné a ostatními subjekty na straně druhé (tj. občany, domácnostmi, firmami, neziskovými organizacemi apod.). B. Hamerníková a kol. – Veřejné finance, s. 11.

7 ŠTALMACH, Pavel: *Státní pokladna a platební styk* [online]. Cevro institut (school of political studies), 2008 [cit. 26.1.2013]. Dostupné z: http://www.cevroinstitut.cz/upload/file/studie/Projekt_statni_pokladny_a_platebni_styk_final.pdf

8 Je, podle Světové banky, založen na integraci plnění rozpočtu, výkaznictví a platebního systému. Veškeré procesy jsou řízeny z jednoho centra. Předpokladem je existence jediného nebo-li souhrnného účtu (single treasury account – TSA) pro veškeré transakce, které souvisí s příjmy a výdaji centrální vlády.

9 OLDEN, Brian: *Strategické řízení funkcí státní pokladny v České republice* [online]. Evropský rozhled, 2001 [cit. 26.1.2013]. Dostupné z: http://www.evropsky-rozhled.eu/wp-content/uploads/Strategie_rizeni_SP_Olden_012001.pdf

s širokým rozsahem veřejné ekonomiky. Skarb Państwa je právnickou osobou, která zastupuje stát v majetkových vztazích s jinými právníckými či fyzickými osobami, čili v podstatě spravuje státní majetek na různých úrovních, a proto je složen z mnoha organizačních jednotek. Tento úřad jako právnická osoba zastupuje stát v pozici vlastníka majetku, s výjimkou těch částí, které zůstávají v rukou jiných státních institucí (mj. účelových fondů, společností a státních bank, územních samosprávných celků, samosprávných právníckých osob). Skarb Państwa může být řízen pomocí samostatné instituce nebo zastoupen různými úředníky. V Polsku Skarb Państwa ve věcech ochrany majetku a obchodu zastupuje Úřad generálního prokurátora Skarbu Państwa¹⁰ a v oblasti spravování státního majetku a privatizace ministr Skarbu Państwa.¹¹ Kromě výše zmíněného existují samostatné agentury hospodařící jménem Skarbu Państwa (mj. Agentura vojenského majetku, Agentura pro zemědělské nemovitosti¹²). Skarb Państwa zásadně neodpovídá za závazky státních podniků a jiných státních institucí, jakož i územních samosprávných celků nebo obecních korporací, stejně jako tyto úřady neodpovídají za závazky Skarbu Państwa. Zjednodušeně řečeno, tak jako je stát politickou a administrativní jednotkou, jež spravuje moc na daném území, je Skarb Państwa především institucí hospodařící s majetkem a vedoucí finanční a ekonomickou činnost.¹³

Skarb Państwa nemá samostatnou právní subjektivitu ani samostatný rozpočet, disponuje ale finančními zásobami státního rozpočtu. Ovlivňuje nejen ekonomiku, ale také s pomocí jiných nástrojů má vliv na soukromou sféru, zejména na podniky a společnosti se smíšeným kapitálem (veřejným a soukromým, včetně zahraničního).

10 Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa.

11 V Polsku má Skarb Państwa hodnost ministerstva v čele s ministrem financí.

12 Agencja Mienia Wojskowego, Agencja Nieruchomości Rolnych.

13 PIETRZAK, B., POLAŃSKI, Z., WOŹNIAK, B. *System finansowy w Polsce 2*. 2. vyd. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 511 s. ISBN 978-83-01-15248-2 t. 1–2. s. 127.

V konečném důsledku za rozpočtové hospodaření správců rozpočtů odpovídá Skarb Państwa. Na tomto místě si můžeme povšimnout určitého vztahu Skarbu Państwa a rozpočtu, což vyplývá mezi jinými z toho, že procedura spojená s navrhováním, schvalováním, prováděním a kontrolováním plnění rozpočtu je vlastně prováděna pro Skarb Państwa.¹⁴

VZNIK SKARBU PAŃSTWA

Institut Skarbu Państwa má ve světě dlouhou tradici. Objevuje se již od historického rozdělení císařského a veřejného majetku ve starověkém Římě. V Polsku došlo k rozdělení královské a veřejné pokladny v roce 1590.

V souladu s ustanoveními Ústavy Polské republiky, řídí ministři zvláštní odvětví vlády nebo provádí úkoly, které jim předseda vlády nařídí.¹⁵ Jednou z těchto divizí, jak je definováno v zákoně ze dne 4. září 1997 o vládě, je Ministerstvo Skarbu Państwa, které vzniklo v souvislosti s vytvořením úřadu ministra Skarbu Państwa, a to na základě zákona ze dne 8. srpna 1996 o úřadu ministra Skarbu Państwa. Kromě těchto dvou úřadů bylo utvořeno 14 územních pracovišť¹⁶, jež spravují věci týkající se majetkových přeměn, majetkového dozoru, a také vedou evidenci majetku Skarbu Państwa. Zároveň s úřadem ministra Skarbu Państwa vznikla Privatizační agentura, která s povolením ministra a jménem Skarbu Państwa provádí privatizaci státních podniků. Kromě této agentury existuje Agentura zemědělského majetku Skarbu Państwa, Vojenská bytová agentura¹⁷ a Agentura vojenského majetku, na něž taktéž ministr Skarbu Państwa dohlíží.¹⁸

14 Tamtéž.

15 *O Ministerstwie* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2009 [cit. 3.2.2013]. Dostupné z: http://www.msp.gov.pl/portal/pl/303/7022/O_Ministerstwie.html

16 Kromě centrálního oddělení funguje 13 územních pracovišť ministra Skarbu Państwa nacházejících se ve většině krajských měst.

17 Wojskowa Agencja Mieszkaniowa.

18 PIETRZAK, B., POLAŃSKI, Z., WOŹNIAK, B. *System finansowy w Polsce* 2. 2. vyd.

ROLE A FUNKCE STÁTNÍ POKLADNY A SKARBU PAŃSTWA

V České republice je pro veřejné finance zřízení státní pokladny velkým přínosem, protože to jistě vede ke zkvalitnění jak správy veřejných rozpočtů v rámci plnění jejich základních funkcí, čili sestavování a plnění, tak vládního účetnictví, řízení hotovosti a předpovědi a řízení dluhu. „*Hlavním přínosem státní pokladny je možnost řízení a sledování realizace rozpočtu a s tím související analýzy v reálném čase, to vše v aktuálním čase na základě integrovaného přístupu. Veřejné finance se tak stanou transparentnější oblastí s vyšším stupněm efektivnosti hospodaření.*“¹⁹ Zřízení takového institutu podstatně zvyšuje nároky na poskytování informací ze strany jednotlivých subjektů státní pokladny, především při kontrolování efektivnosti a účelnosti vynakládání rozpočtových prostředků, což přináší významné posílení kvality informací potřebných pro finanční řízení státu.²⁰ „*Model státní pokladny, který si zvolila Česká republika, je velmi specifický, přizpůsobený našim podmínkám; nebudujeme institut státní pokladny, jak je známý v ostatních zemích Evropské unie nebo jak jej doporučuje Světová banka.*“²¹

Role institutu Skarbu Państwa je úzce spojena s ekonomikou. Na jedné straně stát plní funkce regulační, čili nastavuje provozní pravidla ekonomických subjektů, bez ohledu na to, zda jsou ve vlastnictví fyzických či veřejnoprávních osob, dále upravuje a prosazuje zákon nebo kontroluje fungování institucí hospodářského dohledu. Tyto funkce jsou nazývány funkcemi impéria. Na druhé straně stát vykonává svá vlastnická práva a práva související se vztahem ke svému majetku – spravuje veřejné a státní vlastnictví. Tyto a všechny související práva týkající se vlastnictví majetku státu, jak rovněž institucí provádějících tyto práva, se pojí s termínem Skarb Państwa. Skarb

Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 511 s. ISBN 978-83-01-15248-2 t. 1–2. s.127–129

19 NAHODIL, F. a kol. *Veřejné finance v České republice*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 360 s. ISBN: 978-80-7380-162-5. s 223.

20 Tamtéž.

21 Tamtéž.

Państwa plněním zmiňovaných funkcí zastává stabilizační oporu vůči ekonomickým procesům a aktivně se účastní plnění úkolů hospodářské a finanční politiky státu. Nemohl by však plnit tuto svou úlohu bez konkrétního plánu příjmů a výdajů v podobě státního rozpočtu. V dnešní době Skarb Państwa ovlivňuje nejen veřejnou ekonomiku, ale také, prostřednictvím jiných nástrojů, sféru soukromou. Vztah Skarbu Państwa k rozpočtům a mimorozpočtovému hospodářství můžeme najít jak na straně příjmů, tak rovněž i na straně výdajů. Státní rozpočet není nic jiného než státní finanční plán, sestavení výkazu očekávaných příjmů a výdajů státu pro následující rozpočtový rok. Velkou část úkolů stát financuje díky veřejným dávkám (daně, cla a jiné poplatky), ale některé z úkolů může financovat pomocí tzv. vratných příjmů z vydávání státních cenných papírů, poskytnutých půjček a úvěrů. Jinými slovy, Skarb Państwa poskytuje půjčky, bere si půjčky, investuje své dostupné (volné) peněžní prostředky, stejně tak působí na finančních trzích. Takto získané prostředky jsou výdajovou částí státního rozpočtu. Podle současného zákona, rozpočtoví disponenti (např. ministerstva, rozpočtové jednotky) jednájí jménem Skarbu Państwa, protože nemají samostatnou právní existenci. V důsledku toho, za hospodaření s rozpočty disponentů rozpočtů odpovídá Skarb Państwa.²²

Role a funkce státní pokladny v České republice

Největším problémem fungování systému státní pokladny tak, jak je tomu ve vyspělých zemích Evropské unie, a jak také doporučuje Světová banka či Mezinárodní měnový fond České republiky vést a spravovat veřejné finance, je nízká míra integrace mezi jednotlivými rozvíjenými a využívanými systémy a neúplná podpora klíčových procesů. Toto rovněž vychází ze srovnání procesů využívání moderních technologií a systémů řízení financí v České republice, jejichž současná

22 *Budžet a Skarb Państwa* [online]. NBPortal.pl [cit. 3.2.2013]. Dostupné z: http://www.nbportal.pl/prezentacje/budzet-a-skarb-panstwa/player_nbp.swf

úroveň plně neodpovídá požadovaným standardům, s procesy a postupy, které jsou uplatňovány právě v hospodářsky vyspělých zemích Evropské unie.²³ „Jednoznačně doporučeným řešením pro řešení těchto nedostatků je postupné zavedení funkcí státní pokladny. Proto, aby byla daná země schopná reagovat na stále silnější tlak veřejnosti, musí být připravena na přijetí nejlepších praktických zkušeností v oblasti řízení státní pokladny. Mimo to, komplexní přístup v oblasti chápání systémů pro podporu řízení a rozhodování dále zdůvodňuje potřebu implementace integrovaného systémového řešení, které by bylo schopné poskytovat všechny relevantní informace nutné pro každodenní chod státní pokladny. Tyto informace představují nutný základ pro podporu efektivních rozhodovacích procesů a jejich kontinuálního zlepšování.“²⁴ Při budování optimálního systému řízení veřejných financí je státní pokladna základním kamenem, jehož moderní představa je tvořena základními rysy v podobě kontrolních a podpůrných funkcí při rozhodování o tom kolik, jakým způsobem a na co jsou využívány prostředky z veřejných financí.²⁵

Mezi hlavní funkce státní pokladny patří²⁶:

- centralizace příjmů,
- řízení výdajů,
- řízení státních aktiv,
- řízení likvidity,
- řízení státního dluhu,
- finanční plánování (rozpočtování),
- platební styk,

23 *O Státní pokladně* [online]. Státní pokladna, 2011 [cit. 29.1.2013]. Dostupné z: <http://www.statnipokladna.cz/cs/Statni-pokladna-264.html>

24 Tamtéž.

25 Tamtéž.

26 Tamtéž.

- kontrola,
- účetnictví,
- výkaznictví.

Zmiňované funkce můžeme rozdělit na klíčové (centralizace příjmů, řízení výdajů, řízení státních aktiv, řízení likvidity, řízení státního dluhu) a podpůrné (finanční plánování, platební styk, kontrola, účetnictví, výkaznictví).²⁷

Role a funkce Skarbu Państwa v Polské republice

Skarb Państwa v tržní ekonomice, bez ohledu na konkrétní řešení přijatých v různých zemích, plní funkce: pokladní, bankéřskou a ručitelskou. V mnoha zemích Skarb Państwa funguje jako správní orgán, který se zabývá technickou podporou státního rozpočtu při jeho realizaci a provozu výdajů z jednotlivých účtů. V Polsku Skarb Państwa neplní funkci pokladní vůči státním ani místním správním jednotkám, což neumožňuje plně kontrolovat využívání těchto peněz.²⁸

Během přemýšlení o institutu Skarbu Państwa si jistě položíme otázku – zda je Skarb Państwa typickou finanční institucí? Pokusme se proto definovat čím je ve své podstatě finanční instituce. Dle B. Pietrzaka i Z. Polańskiego v knize *Finanční systém v Polsku 90-tých let* můžeme za finanční instituci považovat ekonomické entity, které se vyznačují tím, že hlavním cílem jejich podnikání (a tedy i jejich hlavním zdrojem příjmů) je udržet finanční nástroje a provádět nimi finanční transakce, v důsledku čeho jsou finanční nástroje obvykle dominantní složkou jejich majetku (aktiv). Odpověď na položenou otázku je proto ne. Z tohoto důvodu nemůžeme Skarb Państwa pokládat za typickou finanční instituci, ačkoliv obyčejně se k tomu takto

27 Tamtéž.

28 PIETRZAK, B., POLAŃSKI, Z., WOŹNIAK, B. *System finansowy w Polsce 2*. 2. vyd. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 511 s. ISBN 978-83-01-15248-2 t. 1–2. 129 s.

přístupuje (taktéž státní rozpočet nemůžeme pokládat za finanční instituci v pravém slova smyslu). Hlavní funkcí Skarbu Państwa není ani obchodování s finančními nástroji nebo jejich udržování s cílem vytváření příjmů. Skarb Państwa (státní rozpočet taktéž) je proto definován jako jednotka, jež podporuje fungování finančních institucí a finančních trhů. Můžeme také narazit na otázku, jestli jsou pojmy Skarb Państwa a státního rozpočtu totéž, protože v praxi (i v hovorovém pojetí) se jich v tomto smyslu právě zaměňuje? Tyto instituty nejsou to samé – rozpočet a Skarb Państwa plní v ekonomice zásadně odlišné funkce a mají zcela jiný účel. V dnešní ekonomice se značně zvýšil rozsah aktivit Skarbu Państwa, což je výsledkem rozšíření působnosti veřejného hospodářství, stejně jako vztah a vliv Skarbu Państwa na soukromou ekonomiku. Jak již bylo zmiňováno výše, Skarb Państwa v současné ekonomice plní zpravidla, bez ohledu na konkrétní přijatá řešení, funkci pokladní, bankéře, investora, ručitele a v neposlední řadě také funkci majetkovou.²⁹

Státní pokladna jako integrovaný informační systém

Prostřednictvím integrovaného prostředí umožňujícího provádět řídicí, rozhodovací a kontrolní procesy v rámci správy veřejných financí přistoupilo Ministerstvo financí k podpoře realizace reformy řízení veřejných financí, novým a efektivnějším způsobem, s cílem vybudování moderní státní pokladny na evropské úrovni. „*Integrovaný systém státní pokladny je chápán jako nástroj tj. soubor pravidel, postupů a metodik, který je realizován formou moderních informačních a komunikačních technologií.*“³⁰ Integrovaný systém státní pokladny (ISSP) umožňuje jednotnou správu

29 *Finanse publiczne – podstawowe zagadnienia* [online]. Strona studencka [cit. 8.2.2013]. Dostupné z: <http://www.google.cz/?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.studenci.wwshe.edu.pl%2Fwykladny%2Fgotowce%2Ffinanse%2520publiczne%2520-%2520podstawowe%2520zagadnienia%2520%2829%2520stron%29.doc&ei=0rs1Ucg6yJKzBtTNgdgC&usg=AFQjC-NHZHYNyJMdLgOvHBfldTTgNCQ4X8A&bvm=bv.43148975,d.Yms>

30 Kolektiv autorů Ministerstva financí ČR, České národní banky a expertů dodavatele

prostředků státního rozpočtu, prostředků poskytnutých Evropskou unií nebo jiných zdrojů. Implementace informačního systému integruje jednotlivé základní funkční bloky státní pokladny, kterými jsou integrovaný rozpočtový systém (IRS), řízení státního dluhu (ŘSD), centrální účetní systém (CÚS) a platební styk (PS), a které jsou zaměřeny na specifické procesy řízení a kontroly veřejných financí. Právě s cílem vytvoření dlouhodobého plánu rozvoje je vypracována strategie IISSP, a to v horizontu do roku 2017.³¹ Základní strukturu projektové organizace IISSP tvoří integrované týmy MF a firma IBM, jejichž nejvyššími orgány jsou Řídící rada programu státní pokladny a jí podřízený Řídící výbor projektu státní pokladny. Základem celé organizační struktury jsou jednotlivé odborné pracovní týmy.³²

Pro zavedení celého systému je bezesporu nutné přizpůsobit i legislativu, proto Ministerstvo financí, jež za všechno nese odpovědnost, a také zaštiťuje řízení procesů státní pokladny, vypracovalo daný postup změn v legislativě, a zároveň stanovilo harmonogram, podle kterého se má celý systém implementovat do příslušných zákonů. Nejdříve se vláda vyjádřila k samotnému vytvoření institutu státní pokladny, a to v Programovém prohlášení vlády ČR a následným vydáním Usnesení k záměru vytvoření státní pokladny³³. Dle zmiňovaného harmonogramu došlo v roce 2007 k novelizaci rozpočtových pravidel, zavedlo se elektronické zadávání limitů a byly zavedeny změny v oblasti řízení státního dluhu a krátkodobé likvidity. V roce 2008 byl novelizován zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, kde některé části zákona nabyly účinnosti k 1. 1. 2009, některé až k 1. 1. 2010. Po novelizaci tento zákon hovoří již o centrálním

(Per partes Consulting). *Budování systému státní pokladny – 1. fáze – Systém školení pro státní pokladnu*. Praha, 2007. 56 s. Ministerstvo financí České republiky. CZ2004/006-237/0403-02.0003. 24 s.

31 Tamtéž.

32 HOLÍKOVÁ, Jitka. *Zavádění systému státní pokladny v ČR* [online]. 2009 [cit. 1.2.2013]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/210828/esf_b/

33 Příloha č. 1.

systému účetních informací státu, jež je tvořen vybranými účetními jednotkami. Doposud však nebyl zaveden zákon o Státní pokladně: „*Po zkušenostech ze zahraničí bude totiž informační systém pracovat na základě stávajících norem a kompetencí, neboť funkce státní pokladny bude zajišťována Ministerstvem financí ve vazbě na ČNB. Nebude tedy tvořit zvláštní instituci jako na Slovensku. Přípravovaný český zákon o Státní pokladně bude primárně určovat vztahy mezi jednotlivými normami a procesy týkajícími se řízení veřejných financí. Informační systém IISSP je navrhován tak, aby mohl pružně reagovat na případné změny zákonů. Rozhodně tedy není pravda, že by jakékoli zásahy do systému norem veřejných financí znamenaly nepoužitelnost budovaného systému.*“³⁴

Projekt IISSP díky svým problémům nebyl spuštěn od ledna 2010 roku, jak bylo původně plánováno, ale je spuštěn po částech, a to díky značnému zpoždění, jež vzniklo především kvůli zdoluhavým jednáním o samotné podobě celého systému, a také díky potížím při zadání výběrového řízení na jednu z částí budovaného IISSP, na IRS, a to už na začátku při samotném výběru. Dle záměru Ministerstva financí součástí systému státní pokladny má být kolem 20 679 subjektů, jež měly být přiřčeny ve čtyřech etapách. V první nulté etapě měl být zapojen celý resort MF, tj. Ministerstvo financí, daňová a celní správa, Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, operace státních finančních aktiv, státní dluh, všeobecná pokladní správa, Fond národního majetku (mimorozpočtový fond). V první etapě pak státní správa, kam patří organizační složky státu, příspěvkové organizace ústředně řízené, státní fondy a pozemkový fond (mimorozpočtový fond). Dále ve druhé etapě měla být následně zapojena samospráva, čili veřejné vysoké školy, zdravotní pojišťovny, kraje a jejich příspěvkové organizace. A třetí měla končit přiřčněním obcí a jejich příspěvkových organizací, a dobrovolných svazků obcí.³⁵

34 HOLÍKOVÁ, Jitka. *Zavádění systému státní pokladny v ČR* [online]. 2009 [cit. 1.2.2013]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/210828/esf_b/

35 Tamtéž.

K datu 17.12.2012 jsou v oblasti rozpočtových opatření a platebního styku dokončovány zapracování poznatků z pilotního provozu, a tím byl IISSP technicky připraven na rutinnímu startu k 1.1.2013. Rovněž probíhá školení, technická a metodická podpora organizačních složek státu při připojování k IISSP. Stav připravenosti jednotlivých OSS je různý, pracuje se i individuálně. Centrální systém účetních informací státu je stále v rutinním provozu (finanční a účetní výkazy, operativní účetní záznamy, pomocný analytický přehled – poprvé v červenci 2012). Pro veřejnost je možný přístup k portálu pro veřejnost bez autorizace, kde je prováděna pravidelná automatizovaná aktualizace dat, dále lze u konkrétní kapitoly rozpočtu získat detailnější přehled hlavních ukazatelů (příjmy a výdaje, aktiva, zadluženost, likvidita, podíly ukazatelů na 1 obyvatele atd.) rozpočtu na úrovni agregace druhového a odvětvového třídění výdajů a příjmů rozpočtu, a také zjistit informace o pokladním plnění státního rozpočtu.³⁶

SKARB PAŃSTWA DNES

Skarb Państwa byl v Polsku zinstitutionalizován zákonem ze dne 8. srpna 1996 o Úřadu ministra Skarbu Państwa. V této souvislosti bylo vytvořeno Ministerstvo Skarbu Państwa, v čele s ministrem Skarbu Państwa, který zároveň tuto instituci reprezentuje, a také byla vytvořena Privatizační agentura. Mezi úkoly ministra Skarbu Państwa patří, mimo jiné, iniciování politiky v oblasti hospodaření s majetkem Skarbu Państwa a státních právnických osob, včetně privatizace tohoto majetku, dále ochrana zájmů Skarbu Państwa, stejně tak provádění a zajištění koordinace těchto činností. Ministr Skarbu má rovněž právo iniciovat politiku v oblasti vlastnických změn obecního majetku. Skarbu Państwa přísluší majetek a vlastnická práva jež tvoří státní majetek, s výjimkou pravomocí v této oblasti, které patří jiným státním orgánům. Pokud z jiných

36 KALOUSEK, Miroslav. *Integrovaný informační systém Státní pokladny (IISSP)* [online]. Státní pokladna, 2012 [cit. 17.2.2013]. Dostupné z: http://www.statnipokladna.cz/cs/media/o_statni_pokladne_prezentace/TK_na_tema_-_IISSP_-_Statni_pokladna_Prezentace-Data_IISSP_pro_veřejnost__2012-12-17.pdf

právních předpisů nevyniká, kterým státním právníckým osobám přísluší vlastnická práva k vytyčenému státnímu majetku, přináležejí ony právě Skarbu Państwa. Ministr Skarbu Państwa vykonává také dohled nad činností Privatizační agentury, která jako státní právnícká osoba, jménem Skarbu Państwa, provádí privatizaci státních podniků, a to způsobem a za podmínek stanovených v právních předpisech o privatizaci státních podniků. S ohledem na ustanovení občanského zákoníku³⁷ je Skarb Państwa právníckou osobou, která je subjektem práv a povinností v civilněprávních vztazích, které se týkají státního majetku nepřináležejícího jiným státním právníckým osobám. Nicméně, Skarb Państwa je specifická právnícká osoba. Pojem Skarb Państwa používáme v případě, že stát nevystupuje jako suverén se svrchovanou mocí vůči všem jiným subjektům, ale jako partner k jiným rovnocenným partnerům ve vztazích majetkových. V této roli stát není vláda, úředník, prokurátor, ani policejní důstojník, ale např. majitel, prodejce či nájemce. Skarb Państwa je tak možné nazvat „státem“ na úrovni občanského práva, kde vládne všemohocná zásada právní ekvivalence stran. Majetek Skarbu Państwa je obrovský, proto Skarb Państwa nemůže být srovnáván s žádným jiným právním subjektem. Skarb Państwa je v zásadě majitelem veškerých aktiv státní správy, armády, policie, školnictví, zdravotní péče, atd.³⁸

Pod pojmem **privatizace** se rozumí proces prodeje akcií ve vlastnictví Skarbu Państwa v jednom z režimů stanovených zákonem. Ve světle zákona ze dne 30. srpna 1996 o komercializaci a privatizaci³⁹ může být privatizace přímá a nepřímá.⁴⁰

37 Kodeks Cywilny.

38 Finanse publiczne – podstawowe zagadnienia [online]. Strona studencka [cit. 8.2.2013]. Dostupné z: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.studenci.wwshe.edu.pl%2Fwyklady%2Fgotowce%2Ffinanse%2520publiczne%2520-%2520podstawowe%2520zagadnienia%2520%2829%2520stron%29.doc&ei=0rs1Ucg6yJKzBtTNgdgC&usg=AFQjCN-HZHYNyJMdLgOvHBfldTTgNCQ4X8A&bvm=bv.43148975,d.Yms>

39 Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji (Dz. U. z 2002 r. Nr 171, poz.1397, z późn. zm.).

40 *Procedury prywatyzacyjne* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2009 [cit. 10.2.2013].

Nepřímá privatizace je prodej akcií ve vlastnictví Skarbu Państwa v jednom z následujících režimů⁴¹:

- veřejná nabídka,
- veřejná soutěž,
- jednání prováděné na základě veřejné výzvy,
- přijetí nabídky v reakci na výzvu uveřejněnou na základě zákona ze dne 29. července 2005, o veřejné nabídce a podmínkách upravujících zavedení finančních nástrojů k organizovanému obchodování a veřejných obchodních společností,
- veřejná dražba,
- prodej akcií na regulovaném trhu,
- prodej na základě veřejné nabídky akcií na něž se vztahuje emisní prospekt nebo informační memorandum,
- doplňková stabilizace,
- prodej podílů, kromě organizovaného obchodování.

Je přípustné, aby pozbývání se akcií (podílů) bylo mimo výše uvedené režimy, pokud na jiný než veřejný režim prodeje dá souhlas Rada ministrů. Takový souhlas není vyžadován, pokud kupující a cena jsou uvedeny v privatizační smlouvě a převod se týká akcií (podílů) společností, v nichž stát vlastní méně než 50% podílu na základním kapitálu nebo převod se týká akcií (podílů) společností, v nichž stát nemá více než 25% základního kapitálu.⁴²

Přímá privatizace umožňuje rychlé změny ve vlastnictví státních podniků, známé jako malé a střední podniky. Přímá privatizace se uskutečňuje při likvidaci veškerého hmotného a nehmotného majetku státního podniku prostřednictvím:

Dostupné z: http://prywatyzacja.msp.gov.pl/portal/pr/260/6861/Procedury_prywatyzacji_wstep.html

41 Tamtéž.

42 Tamtéž.

- prodeje podniku,
- přeměny společnosti na obchodní společnost,
- přenechání společnosti k placenému využívání.

V souladu se zákonem je privatizací rovněž krytí akcií (podílů) ve zvýšeném základním kapitále společností, jež vlastní Skarb Państwa, a které vyplývají z komercializace (transformace státních podniků do obchodních společností) jiných subjektů než je Skarb Państwa nebo státní právnické osoby ve smyslu zákona z dne 8. srpna 1996, o pravidlech pro výkon pravomocí do státní pokladny⁴³.

„Privatizační plán pro 2012–2013“ (dále jen privatizační plán) představuje hlavní cíle privatizační politiky a seznam subjektů s účastí Skarbu Państwa, které byly vybrány, aby se zabývaly procesy vlastnických změn. Zodpovědným za průběh privatizace je ministr Skarbu Państwa. Privatizační plán zahrnuje společnosti, na které dohlíží nejen ministr Skarbu Państwa, ale také ty, na které dohlíží jiní ministrové. Do privatizačních aktivit v těchto dvou letech spadne 300 společností, v tom 279 pod dohledem ministra Skarbu Państwa, 15 pod dohledem ministra národní obrany, 4 pod dohledem ministra hospodářství a 2 pod dohledem ministra dopravy, stavebnictví a námořní hospodářství. Ministr Skarbu Państwa plánuje konečné zrušení vlastnictví akcií (podílů) v 85% sebou dozorovaných, zahrnutých do plánu společností. V ostatních společnostech, které jsou nezbytné pro Skarb Państwa, budou udržovány většinové pakety nebo možnost udržení korporátní moci (týká se to mj. společností z oblasti energetiky, finanční a obrany). Skarb Państwa má v 54% společností, které jsou zahrnuty do privatizace, většinový podíl, a v 46% má podíl menšinový. Posláním Ministerstva Skarbu Państwa je kontinuita transformace polské ekonomiky posílením polského kapitálového trhu a zvýšení konkurenceschopnosti

43 Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa (Dz. U. z 1996 r. Nr 106, poz. 493, z późn. zm.).

polské ekonomiky, posílení bezpečnosti energetické a palivové země, efektivní a aktivní dohled nad majetkem Skarbu Państwa, který se postará o návratnost z kapitálu, a jeho další vytváření pro všechny akcionáře (zainteresované strany). Vlastnické změny jsou jedním ze základů sociálně-ekonomických obměn a mají významný vliv na rozvoj podnikání. Privatizace rovněž přispívá k dobrému stavu polské ekonomiky z pohledu makroekonomického, a má také dopady na oblast ekonomického vzdělávání a sociálního rozvoje účastníků těchto trhů. V současné fázi vývoje ekonomiky jsou privatizační procesy přizpůsobeny potřebám jak vnitřního trhu, tak ekonomické situaci ve světě. Výzvy pro rozvoj Polska (včetně nutnosti hospodářské konkurenceschopnosti a obchodní zdatnosti, inovace a hledání konkurenčních výhod, nových modelů a nástrojů, pro uspokojování sociálních potřeb) vyžadují pokračování v privatizaci a definování jejich nových kontextů. Strategické cíle privatizace se v příštích následujících letech zaměří na modernizaci ekonomiky a vytvoření lepších podmínek pro hospodářský rozvoj Polska, podporu veřejných politik a rozvoj kapitálového trhu.⁴⁴

Jiná samostatná skupina pravomocí ministra Skarbu Państwa souvisí s **dohledem nad vlastnictvím**. Tyto pravomoce vynikají z titulu účasti Skarbu Państwa ve vlastnické struktuře státních právnických osob, a také společností s podílem Skarbu Państwa. Ministr pečuje o to, aby prostředky státního majetku byly racionálně využity s cílem zajištění řádného fungování národního hospodářství. Zvláštní důraz je kladen na zvyšování efektivity působení, řízení efektivnosti a hodnoty této skupiny společností, stejně jako dohlížení na přípravu různých aktérů v procesu transformace a privatizace.⁴⁵

Principy vlastnického dohledu ve společnostech Skarbu Państwa jsou zahrnuty v dokumentu, jež představuje výraz očekávání veřejné moci, zákonně odpovědné

44 *Plan prywatyzacji na lata 2012–2013* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2012 [cit. 10.2.2013]. Dostupné z: http://prywatyzacja.msp.gov.pl/portal/pr/344/20796/Plan_prywatyzacji_na_lata_20122013.html

45 *O Ministerstwie* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2009 [cit. 10.2.2013]. Dostupné z: http://www.msp.gov.pl/portal/pl/303/7022/O_Ministerstwie.html

za ochranu zájmů Skarbu Państwa v oblasti pravidel realizace tohoto účelu prostřednictvím organizačních jednotek a fyzických osob zapojených do vedení záležitostí týkajících se činností společností s podílem Skarbu Państwa a Skarbu Państwa jako akcionáře (partnera). Tato listina by neměla být považována za normativní akt vlády (zákon neopravňuje ministra Skarbu Państwa k vydání takového aktu), ale jako vzorový dokument. Na jeho základě mohou vládní orgány nebo veřejné subjekty rozvíjet svá vlastní řešení v rámci svých kompetencí, s přihlédnutím ke zvláštnostem kontrolovaných subjektů. Dohled nad vlastnictvím je v této listině chápán jako součet činností souvisejících s:

- *korporačním dohledem* – v oblasti záležitostí vyplývajících z ustanovení právních předpisů a zásad vlastnického dohledu,
- *ekonomicko – finančním dohledem* – opřen o sledování ekonomicko – finanční situace kontrolovaných subjektů, analýze efektivity jejich činnosti, které jsou základem pro doporučení vhodných opatření.

Mezi hlavní cíle vlastnického dohledu patří:

- zvýšení efektivity provozu, řízení efektivity a hodnoty společností s podílem Skarbu Państwa a optimalizace dohlížených aktiv,
- příprava orgánů (subjektů) pro procesy přeměn a privatizace, odstraňování privatizačních překážek – stanovení přibližného plánu aktivit ve snaze dosáhnoutí dočasného modelu státního sektoru v ekonomice,
- zajištění transparentnosti operací společností s podílem Skarbu Państwa.

Za účelem dosažení vytyčených cílů podstatný význam má řádné fungování zákonných orgánů společností obchodního práva, čili Valné hromady, Dozorčí rady a Představenstva. Přímý dohled nad činností společností s podílem Skarbu Państwa spravují dozorčí rady, a do jisté míry zplnomocnění společníci. Mají oni

zákonem stanovené místo v systému vlastnického dohledu společností. Taková poloha dozorčích rad a zplnomocněných společníků v systému dohledu nad vlastnictvím je nástrojem ministra Skarbu Państwa, jež vytváří možnost monitorování a kontroly procesů ve společnostech. Proto v politice vlastnického dohledu nad společnostmi s podílem Skarbu Państwa je zvláštní pozornost věnována otázkám kompetencí, procedurám a kritériím výběru, organizaci a hodnocení práce, jak rovněž odměňování členů představenstva a zplnomocněných společníků.⁴⁶

Ministr Skarbu Państwa vykonávajíc zákonem definované úkoly a kompetence v oblasti dohledu nad vlastnictvím státního majetku a jeho privatizaci v mnoha případech působí jako orgán poskytující **veřejnoprávní podporu** podnikatelům. Veřejnoprávní pomoc poskytovaná ministrem Skarbu Państwa je důležitým nástrojem pro podporu realizace restrukturalizace a privatizace veřejnoprávních podniků, při tom v případě:

- pomoci při restrukturalizaci – má v podstatě obdobu peněžitou, to je formou grantů (dotací), kapitálových injekcí nebo půjček podnikatelům,
- pomoci v procesu privatizace – opírá se o zmenšení dávek pocházejících od obchodníka (investora) prostřednictvím využívání úlev ve splacení pohledávek vyplývajících z uzavřené privatizační smlouvy.

Činnost podporování ministra Skarbu Państwa je realizována s ohledem na společenskou regulaci v oblasti veřejnoprávní podpory, jak o tom svědčí mimo jiné každý konkrétní případ notifikace projektu peněžní pomoci směřované Evropské komisi, poskytované při restrukturalizaci a osvobození od povinností oznámení případu pomoci realizovaných během procesů privatizace, prováděných na základě

46 *Zarządzenia Ministra Skarbu Państwa* [online]. Biuletyn informacji publicznej. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2013 [cit. 11.2.2013]. Dostupné z: http://bip.msp.gov.pl/portal/bip/101/8163/Zarzadzenie_Nr_3_Ministra_Skarbu_Panstwa_z_dnia_28_stycznia_2013_r.html

podpůrných programů vyvinutých na Ministerstvu Skarbu Państwa. Kromě problémů spojených s veřejnoprávní pomocí, je důležité, aby fungovala role ministra Skarbu Państwa, jakožto dozorčího orgánu vzhledem k veřejnoprávním podnikatelům, jež jsou příjemci této podpory, a navíc mohou za určitých okolností plnit roli orgánu poskytujícího takovou pomoc.⁴⁷

Ke **komunalizaci majetku Skarbu Państwa** může docházet díky převodu majetku Skarbu Państwa na územní samosprávné celky. Na žádost výkonného orgánu místní samosprávy může ministr Skarbu Państwa zdarma prodat podíl společnosti ve prospěch této místní samosprávy nebo sdružení místních samospráv, pokud prvořadým úkolem podnikání společnosti je plnění úkolů vlastních místní správy nebo sdružení místních samospráv, a tato společnost provádí obchodní činnost na teritoriu žadatele jednotky místní samosprávy nebo sdružení místních samospráv.⁴⁸ Žádost vyžaduje předložení usnesení orgánu místní samosprávy jako souhlas s nabytím akcií (podílů). Žadatel musí rovněž předložit koncepci použití majetku společnosti v rámci svých úkolů územních samosprávných celků. Článek 50. zákona ze dne 5. června 1998 o místních vládních institucích regionu⁴⁹ umožňuje volný převod majetku Skarbu Państwa na vojvodskou vládu, v souladu s čím převod majetku Skarbu Państwa na vojvodství, které je v rukou státních právnických osob a použitelné na ekonomické úkoly, jež překračují rámec veřejného užitku, může proběhnout na žádost vojvodské rady, pokud má tento majetek posloužit strategii rozvoje vojvodství a vojvodských programů, kromě majetku určeného na uspokojení reprivatizačních pohledávek a na realizaci všeobecného programu restitucí. Žádost podaná vojvodskou radou v tomto režimu musí

47 *Kompetencje Ministra Skarbu Państwa z zakresu pomocy publicznej* [online]. Biuletyn informacji publicznej. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2006 [cit. 11.2.2013]. Dostupné z: http://bip.msp.gov.pl/portal/bip/56/740/Kompetencje_Ministra_Skarbu_Panstwa_z_zakresu_pomocy_publicznej.html

48 Art. 4b ust. 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 roku o komercjalizacji i prywatyzacji (Dz. U. z 2002 roku, nr 171, poz. 1397, ze zm.

49 Dz. U. z 2001 roku, nr 142, poz. 1590 ze zm.

obsahovat odůvodnění, že majetek je využíván k realizaci strategie rozvoje vojvodství a vojvodských ekonomických programů, a k provádění hospodářských úkolů překračujících rámec veřejného užitku.⁵⁰

Dne 8. července 2005 byl přijat zákon o úřadu Generálního Prokurátora Skarbu Państwa,⁵¹ který navazuje na tradiční pojetí prokuratury jako obránci práv a zájmů Skarbu Państwa, jemuž bylo svěřeno právní zastupování Skarbu Państwa ve věcech většího významu, a také funkce konzultativně – poradního orgánu reprezentujícího Skarb Państwa. Dne 15. března 2005 roku nabyl tento zákon účinnosti a byla vytvořena Ústřední kancelář generálního prokurátora Skarbu Państwa ve Varšavě⁵², která vykonává funkci prokuratury na celém území Polska. **Úřad generálního prokurátora Skarbu Państwa**⁵³ chrání práva a zájmy Skarbu Państwa. V oblasti procesního zastoupení prokuratura vede všechny záležitosti související se Skarbem Państwa, které jsou vedeny před okresním soudem, jako soudu prvního stupně. Kromě toho do pravomocí generálního prokurátora, při výkonu povinného zastoupení, patří věci týkající se odsouhlasení obsahu katastru nemovitostí v platném znění a záležitosti zahájené na základě návrhu o vydržení, pokud hodnota věci převyšuje částku 1.000.000 zlotých.⁵⁴ Generální prokurátor poskytuje výhradní zastoupení Skarbu Państwa ve věcech projednávaných před Nejvyšším soudem. Kromě toho, prokuratura vede všechny případy Skarbu Państwa, které jsou vedeny před rozhodčím soudem, bez ohledu na to, zda se místo řízení před tímto soudem nachází na polském území, v zahraničí nebo není označeno. Na základě výzvy příslušného orgánu může také jednat v řízení před soudy, tribunálem, a dalšími orgány mezinárodních vztahů

50 *Komunalizacja mienia* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2008 [cit. 11.2.2013]. Dostupné z: http://prywatyzacja.msp.gov.pl/portal/pr/190/5495/Komunalizacja_mienia_Skarbu_Panstwa.html

51 Dz.U. Nr 169, poz. 1417 ze zm.

52 Główny Urząd Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa z siedzibą w Warszawie.

53 Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa.

54 Cca 6.200.000 Kč.

jako zástupce Polské republiky. Prokuratura také může zastupovat Radu ministrů nebo jednotlivé ministry v řízení před Ústavním soudem.⁵⁵

STÁTNÍ POKLADNA VS. SKARB PAŃSTWA

Jak již bylo popisováno výše, v České republice můžeme státní pokladnu brát jako informačně-ekonomický systém, který slouží vládám ke sledování toku financí ve státních organizacích. Tímto MF pomocí Integrovaného systému státní pokladny metodicky sjednocuje postupy v oblastech rozpočtování, účetnictví a řízení dluhu a likvidity státu, vzájemně tyto oblasti propojuje a podporuje strategické řízení, rozhodování a kontrolu veřejných financí. *„Hlavním přínosem státní pokladny je možnost řízení a sledování realizace rozpočtu a s tím související analýzy v reálném čase, to vše v aktuálním čase na základě integrovaného přístupu. Veřejné finance se tak stanou transparentnější oblastí s vyšším stupněm efektivnosti hospodaření.“*⁵⁶

V Polsku stát vykonává svá vlastnická práva a práva související se vztahem ke svému majetku, resp. spravuje veřejné a státní vlastnictví. Tyto a všechny související práva týkající se vlastnictví majetku státu, jak rovněž institucí provádějících tyto práva, jsou spojeny s termínem Skarb Państwa. Skarb Państwa plněním zmiňovaných funkcí zastává stabilizační oporu vůči ekonomickým procesům a aktivně se účastní plnění úkolů hospodářské a finanční politiky státu. Nemohl by však plnit tuto svou úlohu bez konkrétního plánu příjmů a výdajů v podobě státního rozpočtu. V dnešní době Skarb Państwa ovlivňuje nejen veřejnou ekonomiku, ale také, prostřednictvím jiných nástrojů, sféru soukromou. Vztah Skarbu Państwa k rozpočtům a mimorozpočtovému hospodářství můžeme najít jak na straně příjmů, tak rovněž i na straně výdajů. Státní

55 *Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2012 [cit. 11.2.2013]. Dostupné z: http://www.msp.gov.pl/portal/pl/169/Prokuratoria_Generalna_Skarbu_Panstwa.html

56 NAHODIL, F. a kol. *Veřejné finance v České republice*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 360 s. ISBN: 978-80-7380-162-5. s 223.

rozpočet není nic jiného než státní finanční plán, sestavení výkazu očekávaných příjmů a výdajů státu pro následující rozpočtový rok. Velkou část úkolů stát financuje díky veřejným dávkám (daně, cla a jiné poplatky), ale některé z úkolů může financovat pomocí tzv. vratných příjmů z vydávání státních cenných papírů, poskytnutých půjček a úvěrů. Jinými slovy, Skarb Państwa poskytuje půjčky, bere si půjčky, investuje své dostupné (volné) peněžní prostředky, stejně tak působí na finančních trzích. Takto získané prostředky jsou výdajovou částí státního rozpočtu. Skarb Państwa však nemá samostatnou právní subjektivitu ani samostatný rozpočet, disponuje ale finančními zásobami státního rozpočtu. Podle současného zákona, rozpočtoví disponenti (např. ministerstva, rozpočtové jednotky) jednají jménem Skarbu Państwa, protože nemají samostatnou právní existenci. V důsledku čeho si můžeme povšimnout určitého vztahu Skarbu Państwa a rozpočtu, což vyplývá mezi jinými z toho, že procedura spojená s navrhováním, schvalováním, prováděním a kontrolováním plnění rozpočtu je vlastně prováděna pro Skarb Państwa.⁵⁷ V těchto bodech, resp. v některých záležitostech týkajících se rozpočtování vidím podobnost mezi státní pokladnou a Skarbem Państwa.

Jistou podobnost se Skarbem Państwa spatřuji i ohledně řízení státních aktiv, kde v České republice jsou státní finanční aktiva složeny z akcií podniků, půjček poskytnutých vládou, plateb garancí dosud nezaplacených dlužníky atd. Státní pokladna musí tato aktiva zaznamenat a zaúčtovat, dále by také měla řídit půjčky poskytnuté vládou, zvláště prostřednictvím schvalování výplat a sledování plateb. K finančním informacím o podnicích, ve kterých má vláda podíl, by měla státní pokladna získat přístup, sledovat platby dividend a zabývat se finančními aspekty privatizace. Také by měl být podobným způsobem udržován a pravidelně auditován registr hmotných aktiv, jež vlastní vláda, a to buď

57 Budżet a Skarb Państwa [online]. NBPortal.pl [cit. 3.2.2013]. Dostupné z: http://www.nbportal.pl/prezentacje/budzet-a-skarb-panstwa/player_nbp.swf

státní pokladnou, nebo jiným úřadem ministerstva financí. V neposlední řadě by mělo každé nabytí nebo prodej státního majetku být v souladu se standardy a zákonnými normami vydanými ministerstvem financí (nebo státní pokladnou), a také by měly být rozpočtovány.⁵⁸ Analogii Skarbu Państwa ke státní pokladně najdeme také v oblasti plnění funkce pokladní, kde úkolem Skarbu Państwa je primárně zajistit státu finanční likviditu (jde o přizpůsobení plánovaných rozpočtových příjmů k plánovaným výdajům v čase; za tímto účelem se mimo jiné využívají krátkodobé půjčky prostřednictvím emise cenných papírů), a v oblasti plnění funkce bankéře, čehož typickým příkladem je emise drobných peněžních znaků (mincí) za účelem pokrytí nimi části rozpočtového schodku nebo zásah na peněžním trhu, vyplývající z koupě nebo prodeje cenných papírů, pořízování podílů v bankách, a jejich následné kontrolování (v případě kapitálového přebytku) atd.⁵⁹

Dle mého názoru, se ale ve většině stěžejních aspektech role těchto institutů rozcházejí. V mnoha zemích Skarb Państwa funguje jako správní orgán, který se zabývá technickou podporou státního rozpočtu při jeho realizaci a provozu výdajů z jednotlivých účtů, čili jej můžeme nazývat státní pokladnou. V Polsku Skarb Państwa neplní funkci pokladní vůči státním ani místním správním jednotkám, což neumožňuje plně kontrolovat využívání těchto peněz. Skarb Państwa (státní rozpočet taktéž) je proto definován jako jednotka, jež pouze podporuje fungování finančních institucí a finančních trhů. Skarb Państwa je zpravidla jedním z manažerů státního majetku. Realizuje finanční zájmy státu

58 Řízení veřejných výdajů – odborná příručka pro tranzitivní země: Funkce státní pokladny a řízení pokladních operací [online]. Ministerstvo financí ČR, 2002 [cit. 4.2.2013]. 498 s. ISBN 80-85045-12-5. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/hodnoc_vysledku_11335.html?year=PRESENT

59 Finanse publiczne – podstawowe zagadnienia [online]. Strona studencka [cit. 8.2.2013]. Dostupné z: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.studenci.wwshe.edu.pl%2Fwyklady%2Fgotowce%2Ffinanse%2520publiczne%2520-%2520podstawowe%2520zagadnienia%2520%2829%2520stron%29.doc&ei=0rs1Ucg6yJKzBtTNgdGC&usg=AFQjCN-HZHYNyJMdLgOvHBfIdTTgNCQ4X8A&bvm=bv.43148975,d.Yms>

a zaštiťuje mnoho jiných finančních institucí, ale není zodpovědný za závazky jiných státních institucí, a ony zase nejsou zodpovědné za závazky Skarbu Państwa.⁶⁰

Mezi hlavní úkoly Ministerstva Skarbu Państwa, v čele s ministrem Skarbu Państwa, který tuto instituci reprezentuje, patří, mimo jiné, iniciování politiky v oblasti hospodaření s majetkem Skarbu Państwa a státních právnických osob, včetně privatizace tohoto majetku, dále ochrana zájmů Skarbu Państwa, stejně tak provádění a zajištění koordinace těchto činností. Ministr Skarbu má rovněž právo iniciovat politiku v oblasti vlastnických změn obecního majetku. Skarbu Państwa přísluší majetek a vlastnická práva jež tvoří státní majetek, s výjimkou pravomocí v této oblasti, které patří jiným státním orgánům, resp. s ohledem na ustanovení kodexu cywilnego⁶¹ je Skarb Państwa právnickou osobou, která je subjektem práv a povinností v civilněprávních vztazích, které se týkají státního majetku nepřináležejícího jiným státním právnickým osobám. Ministr Skarbu Państwa vykonává také dohled nad činností Privatizační agentury, která jako státní právnická osoba, jménem Skarbu Państwa, provádí privatizaci státních podniků, a to způsobem a za podmínek stanovených v právních předpisech o privatizaci státních podniků.

V České republice se odvětvím hospodaření se státním majetkem zabývá Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových (pod odborným dohledem MF), a to v řízení před soudy, rozhodci nebo stálými rozhodčími soudy, správními úřady a jinými orgány ve věcech týkajících se majetku státu, kdy Úřad vystupuje v řízení za stát jako příslušná organizační složka, s příslušností hospodařit s tímto majetkem nebo namísto organizačních složek, které jsou příslušné hospodařit s předmětným majetkem státu.⁶² Co se týká privatizace, tak v ČR existuje odbor Přípravy privatizace

60 KRASOWSKA-WALCZAK, Grażyna. *Finanse publiczne*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, 1996. 205 s. ISBN 8386808578. 100–101 s.

61 *Občanský zákoník v Polsku*.

62 *Působnost* [online]. Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových [cit. 11.3.2013]. Dostupné z: <http://www.uzsvm.cz/Pusobnost-282-0-85/>

majetku státu, který „*vykonává působnost ministerstva jako ústředního správního úřadu pro oblast privatizace majetku státu, zajišťuje koncepční a metodickou činnost v oblasti privatizace majetku státu, plní v rozsahu vymezeném vnitřním předpisy úkoly podle zákona o majetku státu. Dále spravuje archiv privatizačních projektů, včetně realizačních složek a související dokumentace, připravuje ve spolupráci se zainteresovanými resorty koncepci poskytování dlouhodobých vývozních úvěrů (soft loans) a agendu související s realizací těchto úvěrů, a zajišťuje dotace ze SR určené pro tvorbu fondů pro pojišťování úvěrových rizik u EGAP a úhradu ztrát z financování vývozu se státní podporou u ČEB.*“⁶³ V jistém smyslu mi v této oblasti Skarb Państwa připomíná Fond národního majetku České republiky, což byla organizace zřízená za účelem technické realizace jednotlivých privatizačních rozhodnutí a dočasné správy státních podílů určených k postupné privatizaci, který vznikl v roce 1991 a byl zrušen sněmovnou roku 2005.

V Polsku je Skarb Państwa na úrovni občanského práva, kde vládne všemocná zásada právní ekvivalence stran, kdežto v České republice státní pokladna spadá pod MF, a tím samozřejmě i do odvětví veřejného práva, což znamená, že právní vztahy jím upravené jsou asymetrické a nerovné (vrchnostenské), čili odpovídající vztahu stát – občan. Viditelná rozdílnost je také v samotném institucionálním pojetí těchto institutů. Skarb Państwa je přímou institucí s vlastním ministerstvem, kdežto státní pokladna je jakýmsi integrovaným informačním systémem podléhajícímu MF.

Na toto téma by se dalo polemizovat ještě dlouho, ale domnívám se, že výše popisované argumenty spojitostí a rozdílností mezi státní pokladnou a Skarbem Państwa jsou dostačující pro zhodnocení, že tyto dva instituty jsou natolik rozdílné, a že by se neměly zaměňovat, tudíž nepředpokládám vhodnou aplikaci ani některých elementů právní regulace veřejných financí, resp. rozpočtového práva, co do státní

63 Odbor Příprava privatizace majetku státu [online]. Ministerstvo financí České republiky [cit. 11.3.2013]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/orgstru_20012.html

pokladny, v rámci reformování právní regulace veřejných financí v České republice. Myslím si, že se by se státní pokladna se Skarbem Państwa neměly zaměřovat, a překládat jako doposud. Navrhuji proto například překlad státní pokladny do polštiny jako Kasa Państwowa, a zpětně Skarb Państwa ponechat jako státní majetek, anebo přinejmenším zanechat jim své vlastní názvy.

ZÁVĚR

V České republice státní pokladna není pouze informačním systémem, ale především komplexem nástrojů řídicích, procesních a kontrolních pro zajištění efektivní a transparentní správy veřejných financí. O podobě státní pokladny se Česká republika při svém rozhodování opřela o doporučení světových expertů a začala budovat systém založený na GTS konceptu, čili zvolila model jednotného účtu s tím, že státní pokladna bude součástí Ministerstva financí. Současně funkce státní pokladny z velké části zastrešuje MF a některé funkce zaštiťuje ČNB (např. operace spojené s řízením dluhu), což je neefektivní a netransparentní. Tyto nedostatky má však odstranit právě systém státní pokladny, jenž je budován na čtyřech základních pilířích zaměřených na specifické procesy řízení a kontrolu veřejných financí, jmenovitě Rozpočtový integrovaný systém, Centrální účetní systém, Řízení státního dluhu a Platební styk, a který má být dotvořen v horizontu do roku 2017. I přes to, že celý projekt provází problémy, co mělo za následek značné opoždění, a také je dosti finančně náročný, jsem toho názoru, že významnou měrou zefektivní řízení veřejných financí, zvýší transparentnost a možnost kontroly a zvyšování výkonnosti veřejné správy. Velkým přínosem bude shromažďování všech příjmů státních institucí na jediném účtu, ze kterého budou následně hrazeny výdaje těchto institucí, díky čemuž si již nebudou muset půjčovat na krytí svých výdajů za velké úroky od soukromého sektoru, ale vezmou si z přebytku z tohoto jediného účtu. Důležitým prvkem je také snaha Ministerstva financí o změnu současného „cash“ účetnictví na účetnictví s akruálními

prvky, který bezesporu věrněji zobrazuje skutečnost. Díky integrovanému systému se zlepší komunikace mezi organizacemi, což umožní rychlá online platforma, stát získá lepší přehled nad všemi finančními toky, bude mít také možnost sledovat informací o hospodářské situaci státu a nakládání s veřejnými prostředky v reálném čase, což je nutné i vzhledem k plánovanému vstupu do Evropské měnové unie.

Skarb Państwa je právnickou osobou, která zastupuje stát v majetkových vztazích s jinými právnickými či fyzickými osobami, resp. spravuje státní majetek na různých úrovních, a proto je složen z mnoha organizačních jednotek. Skarb Państwa je institucí disponující majetkem a vede finanční a hospodářské činnosti. Tento institut má dva druhy moci, z jedné strany má právo na vlastnictví státního majetku, a ze strany druhé má možnost využití státního donucení při určování některých příjmů (např. daně a cla) a státních výdajů. Skarb Państwa nedisponuje samostatným rozpočtem, disponuje ale finančními zásobami státního rozpočtu. Státní rozpočet není nic jiného, než státní finanční plán, výkaz očekávaných státních příjmů a výdajů na následující rozpočtový rok. V souladu s platným právem, rozpočtoví správci (např. ministerstva, rozpočtové jednotky) přijímají opatření ve prospěch Skarbu Państwa, jenž nemá samostatnou právní existenci. V důsledku toho za rozpočtovou ekonomiku rozpočtových správců odpovídá Skarb Państwa. Na tomto místě si můžeme povšimnout určitého vztahu mezi Skarbem Państwa a rozpočtem, co vychází mj. z toho, že postu pro navrhování, schvalování, provádění a kontrolou plnění rozpočtu je vlastně prováděna pro Skarb Państwa.

Cílem tohoto článku bylo zjistit, zda Skarb Państwa je správným ekvivalentem pro státní pokladnu, a zda je možno tyto dvě úpravy komparovat, resp. jestli „Skarb Państwa“ jako institut polského finančního práva je kompatibilní s pojmem „státní pokladna“ podle právního řádu České republiky. Z výše uvedeného, jak i z celého obsahu mé diplomové práce vyplývá, že se jedná v podstatě o dva různé instituty. Můžeme však najít pár styčných bodů, například tam, kde se státní majetek v České republice stýká se státním rozpočtem.

Skoro v každém překladu se setkáme s tím, že státní pokladna se rovná Skarb Państwa. Dle mého názoru to není pravda, protože to, co je podstatou státní pokladny a čím se tato zabývá (např. rozpočtováním, řízením státního dluhu), se v Polsku věnuje Ministerstvo financí, resp. ministr financí. A naopak, to co je stěžejním úkolem Skarbu Państwa, čili správa státního majetku nebo privatizace, se v České republice zaobírá Ministerstvo financí, nebo-li Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. Na základě veškerých poznatků si myslím, že výše jmenované instituty by se neměly zaměňovat, a překládat jako doposud, ale přinejmenším ponechat jim své vlastní názvy, anebo bych si dovolila navrhnout překlad pro státní pokladnu do polštiny jako Kasa Państwowa, a Skarb Państwa ponechat jako státní majetek.

Literatura:

HAMERNÍKOVÁ, B., MAAJTOVÁ, A., a kol. *Veřejné finance*. 2 aktualizované vyd.

Praha: Nakladatelství Wolters Kluwer ČR, 2010. 340 s. ISBN 978-80-7357-497-0.
Kolektiv autorů Ministerstva financí ČR, České národní banky a expertů dodavatele (Per partes Consulting). *Budování systému státní pokladny – 1. fáze – Systém školení pro státní pokladnu*. Praha, 2007. 56 s. Ministerstvo financí České republiky. CZ2004/006-237/0403-02.0003.

KRASOWSKA-WALCZAK, Grażyna. *Finanse publiczne*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, 1996. 205 s. ISBN 8386808578.

NAHODIL, F. a kol. *Veřejné finance v České republice*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 360 s. ISBN: 978-80-7380-162-5.

PIETRZAK, B., POLAŃSKI, Z., WOŹNIAK, B. *System finansowy w Polsce* 2. 2 vyd. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 511 s. ISBN 978-83-01-15248-2 t. 1–2.

Budżet a Skarb Państwa [online]. NBPportal.pl [cit. 3.2.2013]. Dostupné z: http://www.nbportal.pl/prezentacje/budzet-a-skarb-panstwa/player_nbp.swf.

- Cíle a kritéria řízení státního dluhu* [online]. Ministerstvo financí ČR [cit. 6.2.2013].
Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vrsd_cile_sd.html.
- Co přináší zdravotnická reforma? Nejen jiné poplatky. Tady je přehled.* Aktuálně.cz [online]. 2011 [cit. 25.1.2013]. Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/finance/grafika/2011/12/05/zdravotnicka-reforma-prehled-zmen/>.
- Finanční rozhodování a plánování* [online]. Vysoká škola finanční a správní [cit. 6.2.2013]. Dostupné z: http://is.vfsf.cz/el/6410/zima2005/BP_UPF/UPF_6pr.pdf.
- Finanse publiczne – podstawowe zagadnienia* [online]. Strona studencka [cit. 8.2.2013]. Dostupné z: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.studenci.wwshe.edu.pl%2Fwyklady%2Fgotowce%2Ffinanse%2520publiczne%2520-%2520podstawowe%2520zagadnienia%2520%2829%2520stron%29.doc&ei=0rs1Ucg6yJKzBrTNgdgc&usq=AFQjCNHZHYNyJMdLgOvHBfId-TTgNCQ4X8A&cbvm=bv.43148975,d.Yms>.
- HOLÍKOVÁ, Jitka. *Zavádění systému státní pokladny v ČR* [online]. 2009 [cit. 1.2.2013]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/210828/esf_b/.
- Investice pro evropskou konkurenceschopnost: Příspěvek České republiky ke Strategii Evropa 2020 – Národní program reforem České republiky 2011* [online]. Vláda České republiky, 2010 [cit. 28.1.2013]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/scripts/file.php?id=92896>.
- KALOUSEK, Miroslav. *Integrovaný informační systém Státní pokladny (IISSP)* [online]. Státní pokladna, 2012 [cit. 17.2.2013]. Dostupné z: http://www.statnipokladna.cz/cs/media/o_statni_pokladne_prezentace/TK_na_tema_-_IISSP-_Statni_pokladna_Prezentace-Data_IISSP_pro_verejnost__2012-12-17.pdf.

- KOHOUT, Petr. *Státní pokladna jako nástroj zajištění efektivnosti VS* [online]. Praha: Systems integration, 2008 [cit. 25.1.2013]. Dostupné z: <http://si.vse.cz/archive/proceedings/2008/statni-pokladna-jako-nastroj-zajisteni-efektivnosti-vs.pdf>.
- Kompetencje Ministra Skarbu Państwa z zakresu pomocy publicznej* [online]. Biuletyn informacji publicznej. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2006 [cit. 11.2.2013]. Dostupné z: http://bip.msp.gov.pl/portal/bip/56/740/Kompetencje_Ministra_Skarbu_Panstwa_z_zakresu_pomocy_publicznej.html.
- Komunalizacja mienia* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2008 [cit. 11.2.2013]. Dostupné z: http://prywatyzacja.msp.gov.pl/portal/pr/190/5495/Komunalizacja_mienia_Skarbu_Panstwa.html.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Státní pokladna* [online]. 2008 [cit. 1.2.2013]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/76373/esf_m/Diplomova_prace.pdf.
- Odbor Příprava privatizace majetku státu* [online]. Ministerstvo financí České republiky [cit. 11.3.2013]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/orgstru_20012.html.
- OLDEN, Brian. *Strategické řízení funkcí státní pokladny v České republice* [online]. Evropský rozhled, 2001 [cit. 26.1.2013]. Dostupné z: http://www.evropsky-rozhled.eu/wp-content/uploads/Strategie_rizeni_SP_Olden_012001.pdf.
- O Ministerstwie* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2009 [cit. 10.2.2013]. Dostupné z: http://www.msp.gov.pl/portal/pl/303/7022/O_Ministerstwie.html.
- O Státní pokladně* [online]. Státní pokladna, 2011 [cit. 29.1.2013]. Dostupné z: <http://www.statnipokladna.cz/cs/Statni-pokladna-264.html>.
- PERGL, Václav. *Přehled změn ve zdravotnictví*. Novinky.cz [online]. 2011 [cit. 25.1.2013]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/254858-prehled-zmen-ve-zdravotnictvi.html>.

- PEŠLOVÁ, Radka. *Zásadní změny v legislativě od 1. 1. 2012*. Pečujdoma.cz [online]. 2012 [cit. 27.1.2013]. Dostupné z: <http://www.pecujdoma.cz/legislativa/schvaleno/zasadni-zmeny-v-legislative-od-1-1-2012.-ctete-pozorne.html>.
- Plan prywatyzacji na lata 2012-2013* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2012 [cit. 10.2.2013]. Dostupné z: http://prywatyzacja.msp.gov.pl/portal/pr/344/20796/Plan_prywatyzacji_na_lata_20122013.html.
- Pomoc EU při budování Státní pokladny* [online]. Ministerstvo financí ČR, 2007 [cit. 2.2.2013]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/tiskove_zpravy_35042.html?year=2007.
- Procedury prywatyzacyjne* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2009 [cit. 10.2.2013]. Dostupné z: http://prywatyzacja.msp.gov.pl/portal/pr/260/6861/Procedury_prywatyzacji_wstep.html.
- Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa* [online]. Ministerstwo Skarbu Państwa, 2012 [cit. 11.2.2013]. Dostupné z: http://www.msp.gov.pl/portal/pl/169/Prokuratoria_Generalna_Skarbu_Panstwa.html.
- PŘEHLEDNĚ: Od dubna platí v ordinacích nová pravidla*. Idnes.cz [online]. 2009 [cit. 26.1.2013]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/prehledne-od-dubna-plati-v-ordinacich-nova-pravidla-f87-/domaci.aspx?c=A090327_134411_prilohy_itu.
- Působnost* [online]. Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových [cit. 11.3.2013]. Dostupné z: <http://www.uzsvm.cz/Pusobnost-282-0-85/>.
- Reforma veřejných financí 2007 – 2010.ppt* [online]. Ministerstvo financí České republiky [cit. 27.1.2013]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&e-source=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mfcr.cz%2Fcps%2Frd%2Fde%2Fxbcr%2Fmfcr%2FReforma_veřejnych__financi_ppt.ppt&ei=sIo0UfWkHor14QTUioEI&usg=AFQjCNGZu5xOfcjyFeYDVE-gxIOCJhGfg&bvm=bv.43148975,d.bGE.

Regulační poplatky. Férovánemocnice.cz [online]. 2012 [cit. 26.1.2013]. Dostupné z:

<http://www.ferovanemocnice.cz/poplatky-35/regulacni-poplatky-82.html>.

Řízení likvidity Souhrnného účtu státní pokladny [online]. Ministerstvo financí ČR

[cit. 4.2.2013]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/sd_rizeni_likvidity_uctu_sp.html.

Řízení veřejných výdajů – odborná příručka pro tranzitivní země [online]. Ministerstvo

financí ČR, 2002 [cit. 4.2.2013]. 498 s. ISBN 80-85045-12-5. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/hodnoc_vysledku_11335.html?year=PRESENT.

Sociální reforma v roce 2011 [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2011 [cit. 27.1.2013]. Dostupné z:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/10142/12012011.pdf>.

SOVOVÁ, Eva. *Poplatky ve zdravotnictví: neplatte, co nemusíte*. Peníze.cz [online].

2008 [cit. 27.1.2013]. Dostupné z <http://www.penize.cz/zdravotnictvi/41443-poplatky-ve-zdravotnictvi-neplatte-co-nemusite>.

ŠTALMACH, Pavel. *Státní pokladna a platební styk* [online]. Cevro institut (school

of political studies), 2008 [cit. 26.1.2013]. Dostupné z: http://www.cevroinstitut.cz/upload/file/studie/Projekt_statni_pokladny_a_platebni_styk_final.pdf.

Zarządzenia Ministra Skarbu Państwa [online]. Biuletyn informacji publicznej.

Ministerstwo Skarbu Państwa, 2013 [cit. 11.2.2013]. Dostupné z: http://bip.msp.gov.pl/portal/bip/101/8163/Zarzadzenie_Nr_3_Ministra_Skarbu_Panstwa_z_dnia_28_stycznia_2013_r.html.

Zákon č. 218/2000 Sb. ze dne 27. června 2000 o rozpočtových pravidlech a o změně

některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla). In: CODEXIS [právní informační systém]. Atlas Consulting [cit. 25. 2. 2013].

POLSKÁ REPUBLIKA. Zákon ze dne 8 srpna 1996 r. o zásadách výkonů pravomocí příslušících Skarbowi Państwa (Dz. U. z 1996 r. Nr 106, poz. 493, z późn.

zm.) [cit. 25.2.2013]. Dostupné z: http://bip.msp.gov.pl/portal/bip/99/2910/Ustawa_z_dnia_8_sierpnia_1996_r_o_zasadach_wykonywania_uprawnien_przyslugujacych.html.

POLSKÁ REPUBLIKA. Zákon ze dne 30 srpna 1996 r. o komercializaci a privatizaci (Dz. U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397, z późn. zm.) [cit. 25.2.2013]. Dostupné z: http://bip.msp.gov.pl/portal/bip/99/2903/Ustawa_z_dnia_30_sierpnia_1996_r_o_komercjalizacji_i_prywatyzacji.html.

Kontakt:

kristyna.staszczakova@seznam.cz

KOMPARACE ČESKÉHO A ISLÁMSKÉHO PRÁVA VE VZTAHU K MONETÁRNÍ POLITICE

COMPARISON OF THE CZECH AND ISLAMIC LAW IN RELATION TO MONETARY POLICY¹

Ing. Václav Závada

Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, Česká republika

Abstract in original language:

Text se zabývá komparací monetární politiky ve dvou diametrálně odlišných právních rámcích. Práce ve své první části krátce podtrhne specifika islámského práva a definuje jeho stěžejní prvky, determinující podobu islámského bankovníctví. Následně při porovnání hlavních charakteristik české měnové politiky vůči islámskému pojetí identifikuje dva zásadní okruhy odlišností – transmisní mechanismus a měnově-politické nástroje, přičemž se snaží stručně nastínit způsoby, jakými jsou tradiční postupy a nástroje modifikovány do podoby kompatibilní s islámským právem.

Key words in original language:

islámské bankovníctví; konvenční bankovníctví; islámské právo; monetární politika; měnově-politické nástroje v islámském centrálním bankovníctví;

1 Tento článek vznikl za finanční podpory Studentské grantové soutěže Ekonomické fakulty, VŠB-TU Ostrava v rámci projektu SP2013/100 „Regulace a ekonomické aspekty islámského bankovního systému a jeho uplatnění v podmínkách České republiky“.

Abstract:

The text refers to comparison of monetary policy in two completely different legal frameworks. In the first part of the text are briefly highlighted the specifics of Islamic law and defines the key elements determining the nature of Islamic banking. Consequently, the comparison of the main characteristics of Czech monetary policy towards the Islamic concept identifies two major areas of difference - the transmission mechanism and monetary policy instruments. The work also aims to briefly outline the ways in which traditional practices and financial instruments are modified into a form compatible with Islamic law.

Key words:

islamic banking; conventional banking; Islamic law; monetary policy; monetary policy instruments in the Islamic banking;

JEL classification:

K30

ÚVOD

Doznívající krize postavila Islámské bankovníctví do středu zájmu početné skupiny právníků a ekonomů, kteří v něm spatřují řešení strastí západního finančnictví. Pozornost je věnována především údajně vyšší odolnosti takovýchto bank vůči nenadálým šokům.² V relativním nezájmu stojí specifika měnově politických nástrojů kompatibilních s islámským právem. A to přestože o významu takovýchto instrumentů na finanční, potažmo celoeconomickou stabilitu není pochyb.

Zatímco v případě islámského bankovníctví dochází ke spontánnímu samo-regulování ve snaze vyhovět poptávce muslimského obyvatelstva³, implementace islámských principů do monetární politiky je odvislá od legislativního procesu v rámci daného národního právního řádu. Jedná se proto o úkol nesrovnatelně obtížnější. V současné praxi tak monetární politika v muslimských zemích obsahuje – pouhé dílčí části, jež jsou v souladu s islámským právem. Výjimka však existuje – Írán. Jeho finanční systém je plně v souladu s principy islámského práva. Samotný nesoulad monetární politiky s islámským právem nemusí nutně znamenat nemožnost fungování islámské banky v takovém finančním systému, třebaže může znamenat významnou komplikaci v jejím podnikání.

Cílem předkládaného textu je vymezit specifika islámské monetární politiky a ty porovnat s tuzemskými realitami. Práce se tímto mimo jiné pokusí přispět k debatě o slučitelnosti islámského bankovníctví s českým právním rámcem. K tomu využije nový a doposud opomíjený úhel pohledu.

2 Dosavadní snahy snažící se o potvrzení této hypotézy jsou nejednoznačné.

3 Islámské právo není právem daného státu, nýbrž je právem všech muslimů bez rozdílu národnosti. Muslim se tedy musí řídit jak právem islámským, tak právem státu, ve kterém žije. Je zřejmé, že tak častokrát vzniká rozpor. Stejnému problému čelí islámská banka. Ta musí učinit zadost národní bankovní regulaci a pak „navíc“ vyhovět požadavkům islámského práva. V případě nemožnosti naplnit principy islámského práva z důvodu jejich neslučitelnosti s národním právem nemůže být daná banka označována za islámskou.

VYBRANÁ SPECIFIKA ISLÁMSKÉHO PRÁVA VE VZTAHU K EKONOMII A FINANČNICTVÍ

Právo a ekonomie jsou úzce provázány. Jejich vzájemný nesoulad má za následek na jedné straně systematické porušování a obcházení práva, na druhé nemožnost dosažení potenciálního produktu dané ekonomiky a podvazování jejího růstu. Charakter islámské ekonomie je, co do vztahu s právem, diametrálně odlišný oproti západnímu ideálu. Přestože praxe je častokrát odlišná, je západní pojetí regulace ekonomiky založeno na úsilí o odstraňování tržních selhání. Právo je v tomto smyslu tedy až následkem objektivně existujících ekonomických vazeb a snahou o jejich usměrnění a zkvalitnění v souladu se zájmy společnosti. Islámská ekonomie je charakteristická procesem opačným. Právo bylo sesláno Bohem, je tudíž nezpochybnitelné a z něj vyplývající principy jsou věčné. Islámské právo tedy není následkem, ale základním stavebním kamenem. Ekonomický systém je vystaven tak, aby byl s islámem v souladu: „*Islámské právo je přednostní cestou k islámskému ekonomickému systému*“.⁴

Islámská ekonomie je protkána silným apelem na solidaritu vůči ostatním. Ačkoliv je princip sounáležitosti v islámské ekonomii silný, nelze jej připodobňovat k socialismu, respektive komunismu: „...*islámská ekonomie je založena na myšlence spravedlnosti a rovnosti, nikoli však rovnostářství*“⁵. Odlišnost navíc podtrhuje respekt vůči soukromému vlastnictví. Islám se vůči bohatství v obecné rovině staví pozitivně. Bohatství bere jako zaslouženou odměnu za práci a podstoupené riziko, naopak chudobu za největší hrozbu samého zachování islámu.⁶ V rozporu s islámem je však

4 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela. *Islámská ekonomie a bankovníctví*. 1. vyd. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001. 127 s. ISBN 80-86149-33-1. Str. 37.

5 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela. *Islámská ekonomie a bankovníctví*. 1. vyd. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001. 127 s. ISBN 80-86149-33-1. Str. 8.

6 MAITAH, Mansoor. *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 160 s. ISBN 978-80-7357-608-0.

situace, kdy je hromaděn majetek pro majetek. Takový stav nepřináší relevantní užitek ani jeho majiteli, ani společnosti jako celku. „Přebytku“⁷ by mělo být užito pro bohuľibé dílo či dobročinnost.

Za stěžejní pilíře islámské ekonomie bývá považován především zákaz ribá, princip sdílení zisku a ztráty, zakát (náboženská daň), maysir (zákaz hazardu), gharar (zákaz přehnaně rizikových operací) a halál (vše co je v souladu s islámským právem, opakem je harám). V kontextu zaměření předkládaného textu je nutno zdůraznit především první dva principy, které se na podobě islámské monetární politiky podepsaly nejzřetelněji.

Zákaz ribá bývá častokrát považován za synonymum zákazu úročení. To však není zcela přesné. Naneštěstí tento pojem nemá žádný ekvivalent v češtině. Ribá v přímém překladu znamená „nárůst, přídavek, příplatek.“⁸ Nahlédneme-li do Hrbkova či Nyklova překladu Koránu, zjistíme, že tento pojem je překládán jako lichva. Primární prameny nedávají na otázku přesného vymezení ribá jednoznačnou odpověď. Proto byla tato „mezera“ vyplněna interpretačně v rámci pramenů sekundárních. Za pozornost stojí zejména verš Koránu (30:39), kde se píše: *„To, co jako lichvu berete, aby to přineslo rozmnožení vzaté z majetku jiných, to nepřinese u Boha úrok žádný.“* Ribá je zde přeloženo opět jako lichva. Ale z kontextu vyplývá, že za lichvu je považováno takové chování, kdy se obohacujeme na úkor jiných bez vlastního přičinění: *„Každého zisku je třeba dosáhnout vlastním úsilím a na vlastní účet, nikoli zneužitím bližního či na jeho úkor, jakkoli lze takové počínání umně zahalit rouškou finančních frází.“*⁹

7 Rozdíl mezi potřebami jedince a držným bohatstvím.

8 HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Právo Sharia, zejména islámské bankovníctví, ve vztazích s mezinárodním prvkem*. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Vedoucí práce Monika PAUKNEROVÁ.

9 HRBEK, Ivan. *Vznešený Korán: S komentářem a rejstříkem opatřený překladem významu do jazyka českého*. 1. vyd. Praha: AMS, 2007. ISBN 978-80-902419-0-9. Str. 455.

Zisk je v islámské ekonomice ospravedlnitelný pouze jako odměna za práci nebo za podstoupené riziko (přiměřené). Úrok však svými charakteristickými vlastnostmi jde proti Mohamedově vizi. Riziko a námaha leží v případě využití úročené půjčky převážně na bedrech dlužníka. Bez ohledu, zdali byly půjčené peníze zhodnoceny, musí krom jistiny dlužník uhradit i odměnu vlastníkovu kapitálu. Právě tyto argumenty vedou k tomu, že v současnosti je třeba vnímat pod pojmem ribá i samotný úrok.

Sdílení zisku a ztráty je stěžejním principem islámské ekonomie, určující její specifický charakter. Zároveň jej lze vnímat jako náhradu úroku – přičemž oproti němu mění vztah věřitele a dlužníka. Namísto půjčování za předem pevně stanovenou sazbu je mezi nimi vytvořeno „partnerství“. Pokud je realizován zisk, je rozdělen dle předem stanoveného kritéria. V případě ztráty se i věřitel podílí na jejím krytí a úměrně se tak snižuje zapůjčená jistina. Banka je tak mimořádně silně zainteresována půjčovat peníze těm projektům, které slibují vysoký výnos. Islámští učenci se domnívají, že alokace prostředků v ekonomice tak bude mnohem efektivnější: Weberová parafrázuje Siddighiho, když uvádí: *„Neexistuje žádný důvod domnívat se, že největší ziskovost budou mít podniky, za kterými stojí solventní majitelé. Konvenční systém však nedokáže umístit prostředky jinak, než podle tohoto klíče, a tedy nikoli do nejproduktivnějších podniků, což se naopak v systému podílu na zisku daří.“*¹⁰ Dle jeho názoru by takový systém měl být mnohem méně náchylný k inflaci.

CÍLE MONETÁRNÍ¹¹ POLITIKY A ROLE CENTRÁLNÍ BANKY

Měnová politika je zásadní součástí hospodářské politiky státu, která je sto ovlivnit stabilitu ekonomiky potažmo ekonomický růst. Ovšem k její přímé schopnosti dlouhodobě pozitivně ovlivnit ekonomickou aktivitu se současná ekonomie staví

10 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela. Islámská ekonomie a bankovníctví. 1. vyd. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001. 127 s. ISBN 80-86149-33-1. Str. 12.

11 Pojmy „monetární politika“ a „měnová politika“ jsou v tomto textu považovány za synonyma.

převážně negativně, přiznávajíc ji pouze krátkodobý vliv. Tato domněnka se opírá zejména o existenci nominálních rigidit a podléhání peněžních iluzí, které působí pouze po omezenou dobu.^{12 13} V dlouhodobém horizontu ekonomické veličiny inklinují ke své přirozené míře a jejich krátkodobé vychýlení je vykoupeno trvalou změnou cenové hladiny, respektive změnou tempa inflace. Otevírá se tak nebezpečí snahy o využití měnové politiky ke krátkodobým cílům (například ze strany politické moci), která by se mohla odrazit na vyšší míře inflace, přičemž ta má celou řadu negativních konsekvencí. Tyto důvody vedly k upřednostnění významu měnové stability, na úkor aktivních zásahu centrální měnové autority, ve snaze ovlivňovat reálnou ekonomickou aktivitu. Odborná literatura při definování monetární politiky podtrhává proto právě zajištění stability měny jakožto její stěžejní rys: „*Měnovou politiku... lze charakterizovat jako vědomou činnost, jejímž cílem je zabezpečit stabilitu měny regulováním množství peněz v oběhu využíváním měnových nástrojů.*“¹⁴ Za realizaci měnové politiky zodpovídá centrální banka, která je z důvodů uvedených výše v zásadě nezávislá.

Centrální banka fungující v islámské ekonomice má stejný cíl, jako její konvenčně fungující protějšek: „...*stejně jako v ekonomice založené na úroku, hlavní funkcí islámské centrální banky je držet nominální HDP pod kontrolou. Jinými slovy, primární úlohou CB je... zabránit velkým fluktuacím v cenové hladině. Což obnáší udržování nominálního výstupu ekonomiky a zaměstnanosti na přirozené úrovni.*“¹⁵ Obecné cíle monetární politiky v islámské ekonomii jsou:

12 I tato krátkodobá schopnost ovlivňovat ekonomické veličiny však může mít pozitivní efekt a to především při snaze CB o „vyhlazování“ cyklického kolísání ekonomiky. Je však odvislá od více či méně překvapivých změn tempa růstu peněžní zásoby. (FRAIT, 2001)

13 CHROMEČEK, Martin. *Dlouhodobé efekty monetární politiky: může ČNB ovlivnit ekonomický růst?* Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky. Working paper č. 12/2006. ISSN 1801-4496.

14 Obdobnou, leč o něco širší, definici uvádí i Revenda – viz REVENDA, 2011, s. 67.

15 ZANGENEH, Hamid a SALAM Ahmad. *Central Banking in an Interest-Free Banking System*. J.KAU: Islamic Economics. 1993, ročník 5, číslo 1, str. 25–35. Str. 26.

- měnová stabilita,
- ekonomický blahobyt s plnou zaměstnaností a optimální míra hospodářského růstu,
- distributivní spravedlnost.¹⁶

V rámci vymezených cílů je patrný vyšší důraz na sociální citění, což je pochopitelné, neboť islám je na principu sounáležitosti založený. Důraz na spravedlnost se projevuje ve vyšší averzi k inflaci, než je tomu v konvenčním systému. Negativně je nahlíženo zejména na přerozdělování bohatství ve prospěch dlužníků na úkor věřitelů, kteří dosahují neoprávněného zvýhodnění (zisku). Inflace navíc v ekonomice komplikuje predikci budoucnosti (podnikání se pak stává více rizikovým a zvyšuje se celková nejistota – rozpor s principem gharal) a zároveň se snižuje ochota podnikatelů dlouhodobě investovat. Naopak se zvyšuje četnost krátkodobých spekulativních investic (rozpor s principem maysir). Lze proto konstatovat, že samotná inflace, zejména ta neanticipovaná¹⁷, jde proti principům, na kterých stojí islámská společnost, respektive, islámské právo. V komparaci s tím české právo již v ústavě příkazuje ČNB péči o cenovou stabilitu (čl. 98). Tento požadavek je pak ještě zopakován v zákoně o ČNB¹⁸, leč vůči následkům inflace, byť neanticipované, se nemá ambici nikterak vymezovat. Hodnocení přenechává ekonomickým disciplínám. Tato rozdílnost je dána fundamentální odlišností charakteru islámského a českého, potažmo kontinentálního práva. Islámské právo „...směřuje k normativní úpravě všech myslitelných oblastí lidského chování, a to často do nejmenších podrobností.“¹⁹ Zároveň v něm platí zásada, že: „Všechno, co vede k zakázanému, je samo zakázáno“²⁰.

16 Central Banking In Islamic Framework. Dostupné online: <http://www.islamibankbd.com/abtIBBL/cis_central_banking_in_islamic_framework.php>, [citováno: 30-09-2013].

17 Při očekávané a zároveň přiměřené inflaci

18 § 2 zákona č. 6/1993 Sb., v aktuálním znění.

19 POTMEŠIL, Jan. *Šaría: Úvod do islámského práva*. 1. vyd. Praha. Grada Publishing, a.s., 2012. 224 s. ISBN 978-80-247-7379-0. Str. 19.

20 Al-Islam. Povolené a zakázané. Dostupné z: <http://www.al-islam.cz/povolene-a-zakazane/>,

Krom péče o cenovou stabilitu je jak v českém, tak islámském právu, zásadním úkolem centrální banky dohled a regulace nad finančním trhem. Dokládá to kupříkladu Siddigi: „*Co se týče bank, regulační pravidla musí být navržena takovým způsobem, aby v první řadě byly chráněny zájmy vkladatelů -zejména těch drobných. Základem je řádná diverzifikace investic a bezpečný poměr mezi základním kapitálem a vklady.*“²¹

K otázce politické nezávislosti centrální banky v islámském právu se dostupná literatura nevyjadřuje. Přesto se jedná o otázku zásadní, neboť míra nezávislosti banky kladně koreluje s cenovou stabilitou.²² Porovnána tedy bude nezávislost centrální banky České republiky a Iránské islámské republiky.

Tabulka 1: Kritéria²³ nezávislosti CB Íránu a ČR z pohledu jejich plnění:

#	Politická nezávislost	Plnění – Írán	Plnění – ČR
1	guvernér není jmenován vládou	NE	ANO
2	guvernér je jmenován na více než 5 let	NE	ANO
3	bankovní rada není jmenována vládou	ANO	ANO
4	bankovní rada je jmenována na více než 5 let	NE	ANO
5	nezávazná účast zástupce vlády v bankovní radě	NE	ANO
6	Vláda neschvaluje záměry monetární politiky	NE	ANO
7	Požadavek na udržení měnové stability je upraven zákonem	ANO	ANO
8	Existuje zákonné opatření pro řešení konfliktu mezi vládou a centrální bankou	NE	ANO

Zdroj: SLANÝ (2003), STRAKA (2011), vlastní zpracování dle platného právního stavu.

[30-09-2013].

- 21 SIDDIGI, Muhamed Nejetullah. *Issues in Islamic Banking: selected papers*. Islamic Foundation, 1983. 152 s. ISBN 0860371182. Str. 20.
- 22 Viz The Effect of central banks independence on growth volatility: A pooled regression analysis. Dostuné z: <http://www.sjm06.com/SJM%20ISSN1452-4864/4_2_2009_November_137-282/4_2_157-167.pdf>, [01-10-2013].
- 23 Kritéria politické nezávislosti CB převzata dle: SLANÝ, Antonín: Makroekonomická analýza a hospodářská politika. 1. vyd. Praha 2003; C. H. Beck. ISBN 80-7179-738-3.

Z tabulky je zřejmé, že úroveň nezávislosti ČNB je daleko nad stavem v Íránu. Avšak v nedávné minulosti i vůči nezávislosti ČNB zaznívaly výtky ze strany Evropské komise. Ty směřovaly k § 3 odst. 1 zákona č. 6/1993 Sb., o ČNB, v aktuálním znění. Zde je ustanovena povinnost ČNB informovat Poslaneckou sněmovnu dvakrát do roka o měnovém vývoji. Navíc poslanci mohou po ČNB vyžadovat i předložení mimořádné zprávy o aktuální měnové situaci. A rovněž k § 47 téhož zákona, kde je založena povinnost ČNB předkládat Poslanecké sněmovně zprávu o výsledku svého hospodaření, přičemž ta ji může odmítnout. Učiní-li tak, je ČNB povinna do 6 týdnů předložit zprávu zpřesněnou a doplněnou podle požadavků Poslanecké sněmovny. Výtky Evropské komise však, po zvážení ze strany předkladatelů (MF a ČNB) příslušného novelizujícího zákona, nebyly zohledněny.²⁴

ZPŮSOB DOSAHOVÁNÍ CÍLE MONETÁRNÍ POLITIKY

Měnová politika v českém i islámském právu směřuje v prvé řadě k zabránění inflace a nikoliv k ovlivňování ekonomických veličin (tyto cíle až sekundární). Přestože tentýž cíl je stanoven vždy mírně odlišně. Česká ústava hovoří o „*cenové stabilitě*“²⁵. Íránská centrální banka svůj hlavní cíl definuje jako „*zachování hodnoty národní měny*“²⁶. Avšak specifika islámského práva určují, že centrální banka rámci musí svého cíle dosáhnout odlišně, než banka konvenční, potažmo ČNB.

Pro dosažení cenové stability je třeba zajistit rovnováhu mezi nabídkou a poptávkou po penězích. Naneštěstí centrální banka – ať již islámská či konvenční – není schopna přímo ovlivnit ani jednu ze stran rovnice. Dokonce není schopna ani přesně obě strany

24 Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 6/1993 Sb., o ČNB, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Dostupně online: http://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/cs_con_2012_44_draft_law.pdf, [1-10-2013].

25 Před rokem 2002 ústava v čl. 98 hovořila o „měnové stabilitě“. Kvůli závazku zavést euro bylo třeba příslušnou pasáž novelizovat.

26 CENTRAL BANK OF THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN. Dostupné z: <http://www.cbi.ir/page/GeneralInformation.aspx>, [1-10-2013].

vyčíslit.²⁷ Je sto pouze empiricky sledovat vztahy mezi vývojem cenové hladiny a mezi souhrnem cen všech vyrobených finálních produktů.²⁸ Konečného cíle tak banka nemůže dosáhnout přímo, ale prostřednictvím komplexního procesu, označovaného jako transmisní mechanismus – občas uváděného rovněž jako mechanismus převodní. Ten umožňuje použitím měnově-politických nástrojů přes operativní a zprostředkující kritérium dosáhnout konečného cíle.

V současnosti nejrozšířenějším transmisním mechanismem je tzv. cílování inflace, které je aplikováno rovněž i ČNB. Ta využívá zejména úrokový kanál, aby ovlivnila cenovou stabilitu.²⁹

Specifika islámské monetární politiky tak leží ve dvou oblastech. Jednak její měnově-politické nástroje nemohou využívat úrokové míry v jakékoliv podobě a zároveň musí volit odlišný transmisní mechanismus. Islámská centrální banka nemůže s úrokovou mírou pracovat ani nepřímo. Jako možný alternativní transmisní kanál, využitelný v islámském prostředí, se nabízí kupříkladu tzv. bank lending channel, který působí následujícím způsobem:

$$M \downarrow \rightarrow \text{Vklady} \downarrow \rightarrow \text{poskytnuté bankovní půjčky} \downarrow \rightarrow \text{Investice} \downarrow \rightarrow Y \downarrow^{30}$$

27 Neschopnost vyčíslit nabídku peněz je pochopitelná uvážíme-li, že emisní monopol CB se týká pouze hotovostních peněz. Bezhotovostní, které dnes převažují, mohou emitovat, krom samotné CB, rovněž i komerční banky a nebankovní subjekty.

28 ŠENKÝŘOVÁ, Bohuslava a kol. Bankovníctví. Praha: Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., 2010. 256 s. 1. vydání. ISBN 978-80-7408-029-6.

29 ČNB změnou měnově politické úrokové sazby (zejména repo sazby, ale rovněž diskontní sazby) ovlivní úrokové sazby na mezibankovním trhu, což se záhy projeví v úrokové sazbě vyhlášené bankami pro poskytování úvěrů a přijímání vkladů. Výsledkem je změna agregátní poptávky a posílení respektive oslabení tlaků na růst cenové hladiny. (ČNB – Jak se změny úrokových sazeb promítají do ekonomiky? Dostupné: <http://www.cnb.cz/cs/faq/jak_se_zmeny_urokovych_sazeb_promitajx.html>, [1-10-2013].

30 Snížení M (Peněžní zásoby) vyvolá snížení množství vkladů na bankovních účtech. Právě z nich banky poskytují půjčky klientům, proto i ty se sníží, což se projeví na snížení investic, důchodu (a v konečném důsledku i inflace). Analogicky by zapůsobilo zvýšení M.

Existence tohoto kanálu byla prokázána na základě analýzy chování islámských bank v Malajsii.³¹

MĚNOVĚ-POLITICKÉ NÁSTROJE

Česká národní banka je nadána hned několika měnově-politickými nástroji, které ji umožňují dosáhnout svého hlavního cíle. V islámské monetární politice nacházíme nástroje obdobné, leč modifikované.

Povinné minimální rezervy

ČNB může požadovat, aby banky (ať již domácí, nebo pobočky bank zahraničních) a spořitelni či úvěrní družstva měly na účtu u ČNB uloženou stanovenou část svých zdrojů. Ty mohou činit maximálně nejvýše 30 % celkových závazků instituce.³² V současnosti činí povinné minimální rezervy 2%.

Islámské právo se k otázce povinných minimálních rezerv nikterak nevynezuje. Jeho užití je tedy možno ve stejné podobě, jako je tomu u ČNB. Zajímavější otázkou je jejich míra. Ozývají se názory, že by islámská banka měla u CB držet 100% rezervy vůči vkladům na běžných účtech. Aktivně obhospodařovat by měla jen prostředky uložené na účtech investičních. Odvrácenou stranou mince by bylo připravení bank o schopnost emitovat bezhotovostní peníze, což by mělo negativní makroekonomické dopady. Taková banka by ale byla mimořádně stabilní vůči nenadálým vnějším šokům. Nicméně v tomto případě zvítězila ekonomická potřeba multiplikace depozit nad extenzivním výkladem principu gharal (vyhýbání se riziku). Proto potenciální islámská centrální banka není v otázce nastavení procenta povinných rezerv nikterak regulována.

31 Viz HASIM, Zemrah a MAJID, Shabri: The Importance of the Islamic Banks in the Monetary Transmission Mechanism in Malaysia. 8. International Conference on Islamic Economics and Finance. 2011.

32 § 25 odst. 1 a 2 zákona č. 6/1993 Sb., o ČNB, v aktuálním znění.

Měnově-politické nástroje pracující s úrokem a jejich alternativa v islámském prostředí

Základním nástrojem ve vínků ČNB jsou automatické facility, které dělíme na depozitní facilitu a marginální zápůjční facilitu. První varianta umožňuje bankám uložit přes noc u ČNB svou přebytečnou likviditu. Tyto prostředky jsou úročeny diskontní sazbou. Marginální zápůjční facilitu pak bankám dává možnost si od ČNB naopak potřebnou likviditu vypůjčit, přičemž cenou této transakce je lombardní sazba.

Výše popsaný měnově-politický nástroj je v islámském právním rámci nepoužitelný z důvodu jeho rozporu se zákazem ribá. Je očividné, že Centrální banky, které fungují v islámském právu, musejí tento nástroj významně obměnit. Navíc potenciální islámská banka podnikající v České republice by automatické facility nemohla užívat, což by podkopávalo její konkurenceschopnost vůči konvenčním bankám.

Islámští ekonomové si zřetelně uvědomují důležitost úrokové sazby při regulaci množství peněz v ekonomice. Bylo tedy nezbytné reagovat na požadavky islámského práva a zkonstruovat alternativní nástroj, kterým by centrální banka byla sto nahradit úlohu úroku v měnové politice. Jako základ pro jeho konstrukci bylo využito filozofie principu sdílení zisku a ztráty, který pro alokaci využívá ziskovost daného projektu. Centrální banka může půjčit komerční bance potřebnou likviditu. Ta je zpoplatněna váženým průměrem míry návratnosti převládající v hospodářství státu. Váha je dána významností jednotlivých sektorů v ekonomice. Na rozdíl od úroku by tento poplatek nebyl fixní. Naopak by byl odvislý od reálné ziskovosti finančního kapitálu, což je stěžejní argument, o který se opírá domněnka souladu popisovaného nástroje s islámským právem. Takto konstruovaný nástroj by přirozeně korigoval ekonomiku směrem k nulové inflaci. V dobách růstu, kdy ziskovost v ekonomice je vysoká, by také poplatek za zapůjčení byl vysoký, což by snižovalo agregátní výdaje a tím i inflační tlaky. Naopak v dobách recese, kdy ziskovost v ekonomice je záporná, by i zápůjční poplatek byl záporný (banka by byla povinna vrátit méně, než

si půjčila), což by zabránilo deflaci (která je z makroekonomického pohledu mnohdy škodlivější, než inflace) zvýšením agregátní poptávky. Islámská centrální banka by mohla váženou výnosovou míru zatížit dle svého uvážení plusovou či minusovou přírůžkou, která by ji umožňovala aktivně vstupovat a ovlivňovat agregátní poptávku a tím i inflaci.³³ Výše nastíněný mechanismus však má při letném pohledu zásadní nedostatek – není jej možno užít při ukládání volné likvidity u islámské centrální banky (náhrada za diskontní sazbu). V praxi se však podařilo nalézt i pro tento účel s islámským právem kompatibilní alternativu – Íránská centrální banka používá tzv. otevřený vkladový účet (Open deposit account – ODA), který umožňuje bankám uložit svou přebytečnou likviditu výměnou za určitý výnos. Jeho výplata je založena na specifických pravidlech, které jej odlišují od diskontní sazby.

Operace na volném trhu

ČNB může nakupovat a prodávat směnky splatné do šesti měsíců a státní dluhopisy nebo jiné cenné papíry se státní zárukou.³⁴ Odčerpáváním, respektive dodáváním, likvidity do oběhu ovlivňuje úrokové sazby, které se projevují na agregátní poptávce a tím na inflaci.

Islámská centrální banka rovněž může provádět nákupy na volném trhu s totožným cílem, jako banka konvenční. Rozdílem je nemožnost svůj cíl realizovat nákupem, respektive prodejem, tradičních finančních instrumentů – zejména dluhopisů či pokladničních poukázek. Islámská banka může své záměry realizovat pouze prostřednictvím instrumentů, které jsou v souladu s islámem (založené například na mudarábě, mušárace atd.).

33 ZANGENEH, Hamid a SALAM, Ahmad. *Central Banking in an Interest-Free Banking System*. J.KAU: Islamic Economics. 1993, ročník 5, číslo 1, str. 25–35.

34 § 28 písm. a) a b) zákona č. 6/1993 Sb., o ČNB, v aktuálním znění.

Dluhopis v tuzemském pojetí je dluhový cenný papír, s nímž je spojeno právo na splacení určité dlužné částky jeho emitentem a popřípadě i další práva plynoucí ze zákona nebo z emisních podmínek dluhopisu. Výnos dluhopisu je v praxi určován zejména pevnou úrokovou sazbou, popřípadě sazbou odvozenou od jiných úrokových sazeb či úrokových výnosů. Státními dluhopisy označujeme dluhopisy vydané Českou republikou, jakož i obdobné cenné papíry. Státní dluhopisy s dobou splatnosti do 1 roku včetně se označují jako státní pokladniční poukázky.³⁵

Islámskou alternativou k tradičním dluhopisům je tzv. „sukuk“. Ten je většinou (existuje celá řada variant) založen na podkladovém aktivu. Na rozdíl od českého protipólu se nejedná o dluhový cenný papír. Vlastnictví podkladového aktiva je tak v držení majitele sukuk certifikátu, který sdílí zisk a ztrátu se stranou, která podkladové aktivum obhospodařuje. Islámský dluhopis je proto bližší spíše vlastnostem podílovému listu.³⁶ Sukuk se díky tomu úspěšně vyhýbá generování zisku způsobem neslučitelným s islámským právem (zákaz ribá). V praxi tento instrument zaznamenal bouřlivý růst a v současnosti zaujímá v mnohých muslimských státech významné procento na dluhopisovém trhu.³⁷

Navázání islámských dluhopisů na „výkonost“ reálného podkladového aktiva je však problematické právě při využití pro potřeby monetární politiky. Důvod je prostý – islámská centrální banka, stejně jako centrální banka konvenční, nepodniká. Jejím cílem tedy není dosažení zisku, nýbrž měnová stabilita. Rozpor byl vyřešen propojením dluhopisů s aktivy ve vlastnictví státu – státní podniky a státní banky. Dluhopisy emitované islámskou CB mají svůj zisk odvozený od těchto reálných aktiv.

35 §2, § 16 a §25 zákona č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, v aktuálním znění.

36 Podílový list představuje podíl podílníka na majetku v podílovém fondu. (§8 odst. 1 zákona č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování, v aktuálním znění.)

37 Viz BENEDA, Luděk. *Trh islámských dluhopisů*. Derivat s.r.o., 2012, roč. 2012, č. 1, s. 1–6. ISSN 1336-5711.

Bylo tak nalezeno schůdné řešení, umožňující islámské centrální bance realizovat operace na volném trhu, které zároveň vyhovělo podmínkám islámského práva.³⁸

ZÁVĚR

Práce na základě komparace monetární politiky realizované ve dvou odlišných právních rámcích podtrhla hlavní průniky a zároveň hlavní odlišnosti v daných měnových politikách. Bylo prokázáno, že hlavní cíl je v obou případech totožný. Specifika islámského práva však způsobují vyšší averzi vůči inflaci. Problematika nezávislosti islámské banky byla demonstrována na příkladu Íránu, který co do politické nezávislosti své centrální měnové autority zásadně zaostává za ČNB.

Část věnována realizaci měnové politiky názorně definovala dva stěžejní okruhy, kde se činnost ČNB a libovolné islámské centrální banky odlišuje. Tím prvním je transmisní měnový mechanismus. Zde islámská centrální banka z důvodu zákazu ribá nemůže užívat úrokových transmisních kanálů. Namísto toho byla představena alternativa kompatibilní s islámským právem. Druhým problematickým okruhem je nutnost modifikovat vybrané měnově-politické nástroje do podoby akceptovatelné s islámským právem. Podtrhnout byl především způsob, jakým je možno nahradit úrokovou míru. Zde vyplynula slučitelnost měnové politiky s principem ribá.

Předkládaný text nepřímou vykreslil kontury celé řadě problémů, kterým by musela islámská banka čelit ve vztahu k ČNB. V kontextu problematického podřazení islámské banky pod pojem „banka“ ve smyslu zákona o bankách se jedná o další střípek do mozaiky vykreslující Českou republiku jakožto místo nevhodné pro fungování islámských bank.

38 ZANGENEH, Hamid a SALAM Ahmad. Central Banking in an Interest-Free Banking System. J.KAU: Islamic Economics. 1993, ročník 5, číslo 1, str. 25–35.

Literatura:

- HRBEK, Ivan. *Vznešený Korán: S komentářem a rejstříkem opatřený překladem významu do jazyka českého*. 1. vyd. Praha: AMS, 2007. ISBN 978-80-902419-0-9.
- HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Právo Sharia, zejména islámské bankovníctví, ve vztazích s mezinárodním právem*. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Vedoucí práce Monika PAUKNEROVÁ.
- CHROMEČEK, Martin. *Dlouhodobé efekty monetární politiky: může ČNB ovlivnit ekonomický růst?* Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky. Working paper č. 12/2006. ISSN 1801-4496.
- MAITAH, Mansoor. *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 160 s. ISBN 978-80-7357-608-0.
- OSINA, Petr. *Základy islámského práva*. 1. vyd. Praha: Leges, 2012. 128 s. ISBN 978-80-87576-13-7.
- POTMEŠIL, Jan. *Šaría: Úvod do islámského práva*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. 224 s. ISBN 978-80-247-7379-0.
- REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 2011. 558. 3. Aktualizované vydání. ISBN 978-80-7261-230-7.
- SIDDIGI, Muhamed Nejetullah. *Issues in Islamic Banking: selected papers*. Islamic Foundation, 1983. 152 s. ISBN 0860371182.
- STRAKA, Patrick. *Cílování inflace v islámských zemích*. Praha, 2011. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze. Národohospodářská fakulta. Vedoucí práce Josef JÍLEK.
- ŠENKÝŘOVÁ, Bohuslava a kol. *Bankovníctví*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., 2010. 256 s. 1. vydání. ISBN 978-80-7408-029-6.
- WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela. *Islámská ekonomie a bankovníctví*. 1. vyd. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001. 127 s. ISBN 80-86149-33-1.

ZANGENEH, Hamid a SALAM Ahmad. *Central Banking in an Interest-Free Banking System*. J.KAU: Islamic Economics. 1993, ročník 5, číslo 1, str. 25–35.

HASIM, Zemrah a MAJID, Shabri: *The Importance of the Islamic Banks in the Monetary Transmission Mechanism in Malaysia*. 8. International Conference on Islamic Economics and Finance. 2011.

Kontakt:

vaclav.zavada@gmail.com

III. ČÁST / CZĘŚĆ III / PART III

Centrum polského práva
/
Centrum Prawa Polskiego
/
The Polish Law Centre

O CENTRU / O CENTRUM / ABOUT CENTRE

Několik slov o Centru

Česko-polské vztahy představují nedílnou součást akademického života bez ohledu na převažující humanitní či přírodovědný charakter daného oboru vědeckého bádání či didaktické činnosti. Není tomu jinak ani v právu a jeho disciplínách. Polsko, jeho legislativa a polská právní věda představují důležitý zdroj poznání, a to jednak s ohledem na blízkost sousedskou, geografickou, ale rovněž blízkost osudovou, historickou, s níž je spojená podobnost národní zkušenosti, cílů i hodnot. Obrovský potenciál pracovišť polské právní vědy, jejíž základ tvoří více jak 40 veřejných a soukromých právnických fakult, skýtá možnost čerpat ze studnice nových inspirujících řešení aktuálních legislativních a jiných společenských otázek přijímaných v prostředí, které je našemu velice podobné. Intenzivní a koordinované sledování vývoje tohoto prostředí, jakož i účast na společných projektech a vzájemná výměna zkušeností budou jednoznačně prospěšné nejen pro české akademické prostředí a adepty na vstup do něj, ale i pro jiné subjekty se zájmem o informace z Polska.

Iniciativa ke vzniku platformy pro vzájemnou spolupráci má své kořeny v již čilé spolupráci akademických pracovníků a v poslední době i doktorandů z PrFMU s kolegy z Polska, kterou bychom však chtěli rozšířit i na studenty magisterského studijního programu. Několikeré studijní pobyty na partnerské Univerzitě v Białystoku ale i zájem o spolupráci ze strany jak českých studentů, tak polských kolegů nás přivedly na myšlenku projektu „*Centra polského práva*“ (dále jen „CPP“ nebo „Centrum“).

V Polsku je zvykem, že skoro v rámci každé katedry působí svého druhu „minicentrum“ zvané „koło naukowe“, které zapojuje studenty do akademické práce, a otvírá jim tak možnosti seberealizace, navázání kontaktů a sběru cenných zkušeností. Na české straně však chybí organizace, která by mohla být těmto polským studentským spolkům rovnocenným partnerem a mohla se tak podílet na rozvíjení společných česko-polských akademických a vědeckých aktivit. Rozhodli jsme se proto tuto mezeru vyplnit právě založením Centra.

V první fázi by CPP mělo být takovým „kołem naukowym“ a umožnit magisterským studentům napříč obory navázat spolupráci a rozvíjet jejich odborné, praktické, ale také jazykové schopnosti a dovednosti již v rámci magisterského studia. V tomto směru je podstatné, že na Prf MU existuje značný zájem o Polsko, a to ze strany nejen akademiků, ale též studentů. CPP by mělo studentům umožnit také publikační činnost, ať už v rámci výjezdů na polské konference a workshopy nebo v podobě organizace vlastních mezinárodních konferencí, workshopů, přednášek či jiných setkání obdobného charakteru s akademií z Polska. Tyto aktivity se budou tematicky zaměřovat na komparaci českého a polského práva v nejrůznějších odvětvích. Rádi bychom alespoň zpočátku organizačně využili možnosti připojit se k již existujícím a zavedeným akcím jako je například konference mladých vědců „COFOLA“.

V další fázi je ambicí CPP zastřešit velkou část vědeckých, odborných ale i organizačních činností a aktivit směrem k Polsku, které jsou již na Právnické fakultě MU vykonávány, ale i těch nově vznikajících. Aktivity Centra by se v budoucnu neměly omezovat jen na Právnickou fakultu MU, ale je zde nejen předpoklad, ale také již deklarovaná chuť mnoha kolegů z jiných českých právnických fakult, zapojit se do tohoto druhu projektu (ne nepodstatným personálním základem by v tomto ohledu měli být příslušníci polské národnostní menšiny studující na právnických fakultách po celé České republice). CPP

by v rámci své činnosti mělo zahrnout i odborné aktivity akademiků, a chuť spolupráce a zapojení se do projektu byla již řadou z nich přislíbená.

Chceme také poskytovat rady a pomoc studentům, kteří projeví zájem o studijní pobyty v Polsku, ať už v rámci projektu Erasmus či jiných programů vypisovaných přímo polskými školami a jinými organizacemi. Chceme též navázat kontakty s polskými krajanskými organizacemi v ČR a pokud možno také s podobnými českými organizacemi v Polsku.

Mezi naše dosavadní největší úspěchy patří zorganizování dvou mezinárodních vědeckých konferencí **Česko-polská právní komparatistika** (<http://www.centrumpp.org/konf/>) ve spolupráci s Právnickou fakultou Masarykovy univerzity. První z nich se konala v Brně ve dnech 23.–24. 3. 2012 a druhá se konala v Petrovicích u Karviné ve dnech 26.–28. 10. 2013. Centrum zároveň za necelé dva roky své existence navázalo spolupráci s mnoha subjekty z České republiky a ze zahraničí, mj. s:

- **Právnickou fakultou Masarykovy univerzity, Brno, Česká republika,**
 - **Generálním konzulátem Polské republiky v Ostravě, Česká republika,**
 - **Právnickou fakultou Univerzity v Białymstoku, Polsko,**
 - **Právnickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislavě, Slovensko,**
 - **Právnickou fakultou, Széchenyi István University, Győr, Maďarsko,**
 - **Ekonomickou fakultou Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava, Česká republika,**
 - **Samorządem studentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Polsko,**
 - **Lingea Iuris Uniwersytetu Warszawskiego, Polsko,**
 - **Studenckim Kołem Naukowym Prawa Finansowego FISCUS, Polsko,**
- a mnoha dalšími.

Kromě toho se Centrum a jeho členové aktivně podílí na realizaci jiných projektů, zejména projektů specifikovaného výzkumu v rámci Masarykovy univerzity, a dále projektů ve spolupráci s Wydziałem Prawa Uniwersytetu w Białymstoku („*Regulacja rynku kapitałowego a cykl koniunkturalny – doświadczenia Polski i Czech*”, projekt financovaný Fundacją 2065 im. **Lesława Pagi**, itp.) Centrum také spolupracuje s **Královehradeckým krajem**, pro který členové centra v rámci projektu „*Strategie integrované spolupráce česko-polského příhraničí*” zpracovali právní analýzu zaměřenou na hierarchii a kompetence jednotlivých orgánů veřejné správy v Polsku a v České republice.

V roce 2013 se nám podařilo získat tzv. **Small Grant z Visegrádského fondu** na organizaci mezinárodní konference v roce 2014. Zároveň jsme reagovali na mnoho projektových výzev a podané žádosti jsou v současnosti ve fázi hodnocení.

Mezi oblastmi činností, kterým se Centrum věnuje, patří rovněž vydávání monografií, vědeckých prací a sborníků z konferencí. Mezi publikace vydané v poslední době patří monografie *Eugeniusz Ruskowski a evropská dimenze finančního práva* – ISBN 978-80-263-0303-2 nebo sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference *Česko-polská právní komparativistika 2012* – ISBN 978-80-210-6062-3.

Naším hlavním cílem je vybudovat v průběhu následujících několika let dobře ustavenou platformu, v rámci které bude probíhat čilá spolupráce s polskou akademickou obcí v nejrůznějších formách tak, jak je naznačeno v předchozích odstavcích. Chceme vytvořit systém přátelských kontaktů s polskými studenty i univerzitami tak, abychom pomohli zájemcům z řad studentů o polské právo prohloubit jejich znalosti v tomto oboru. Chceme dosáhnout větší provázanosti mezi českou a polskou právní vědou, zejména využití poznatků mnohem

rozsáhlejší polské právnické obce pro naše vlastní studium. V neposlední řadě je součástí našeho úsilí i rozšíření povědomí o polské kultuře a znalostí polského jazyka.

Doufáme, a uděláme vše proto, aby Centrum polského práva výše uvedené cíle naplnilo a přispělo tak k lepšímu vzájemnému poznání dvou národů a kultur.

Centrum zahájilo svoji činnost v lednu 2012.

Kilka słów o Centrum

Stosunki czesko – polskie są integralną częścią życia akademickiego, niezależnie od tego, czy dany kierunek badań naukowych lub działań edukacyjnych ma charakter bardziej humanistycznym bądź ścisły. Nie inaczej jest z prawem i jego dyscyplinami. Polska, jej ustawodawstwo i polska nauka prawa są ważnym źródłem wiedzy, zarówno, jeśli chodzi o bliskość sąsiedzką, geograficzną, ale także o podobny los, historię, co jest związane z podobieństwem doświadczeń narodowych, celów i wartości. Olbrzymi potencjał polskich instytucji naukowych zajmujących się prawem, których podstawą jest ponad 40 wydziałów prawa uniwersytetów publicznych i prywatnych, stwarza okazję do czerpania z nowych, inspirujących rozwiązań dotyczących aktualnych problemów legislacyjnych i innych, o charakterze społecznym, które są bardzo podobne do czeskich. Intensywne i skoordynowane monitorowanie rozwoju tych regulacji, jak również udział we wspólnych projektach i wzajemnej wymiany doświadczeń, będzie bez wątpienia korzystne nie tylko dla czeskiego środowiska akademickiego i jego adeptów, ale także dla innych podmiotów zainteresowanych informacjami o Polsce i pochodzącymi z Polski.

Inicjatywa stworzenia platformy dla wzajemnej czesko-polskiej współpracy ma swoje korzenie w już realizowanej współpracy pracowników akademickich, a ostatnio także doktorantów z Wydziału Prawa Uniwersytetu im. Masaryka z naukowcami z Polski, ale chcielibyśmy tę współpracę poszerzyć także o studentów studiów magisterskich. Kilkakrotne wizyty naukowe na uczelni partnerskiej – Uniwersytecie w Białymstoku, zainteresowanie współpracą ze strony czeskich studentów, a także polskich kolegów doprowadziły nas do idei „*Centrum prawa polskiego*” („CPP” lub „Centrum”).

W Polsce jest powszechne, iż w ramach niemal każdego wydziału działa coś w rodzaju „minicentrum” zwanego „kołem naukowym”, które włącza studentów do pracy naukowej i otwiera im drogę do samorealizacji, nawiązania kontaktów

i pozyskania wartościowych doświadczeń. Po stronie czeskiej brakowało takiej organizacji, która byłaby równorzędnym partnerem dla polskich zrzeszeń studenckich, i która mogłaby w ten sposób przyczynić się do rozwoju wspólnej czesko-polskiej działalności akademickiej i naukowej. Dlatego zdecydowaliśmy się wypełnić tę lukę tworząc Centrum.

W pierwszej fazie CPP miałyby być takim „kołem naukowym”, które umożliwi studentom kierunku magisterskiego nawiązanie współpracy, rozwój ich umiejętności naukowych i praktycznych, ale także językowych już w ramach studiów magisterskich. W tym kontekście istotne jest, że na Wydziale Prawa Uniwersytetu im. Masaryka istnieje duże zainteresowanie Polską, nie tylko ze strony pracowników akademickich, ale także studentów.

CPP powinno również umożliwić studentom publikowanie, czy to w ramach publikacji będących pokłosiem wyjazdów na polskie konferencje i warsztaty, czy to w związku z organizacją własnych konferencji międzynarodowych, warsztatów, wykładów i innych spotkań o podobnym charakterze z naukowcami z Czech, Moraw i Polski. Działania te mają się skupić na porównaniu prawa czeskiego i polskiego w zakresie różnych jego gałęzi.

W następnej fazie CPP ma ambicję poszerzyć swoją działalność i objąć nią także dużą część działań naukowych, ale także organizacyjnych, a także działań wobec Polski, które już są i w przyszłości będą na Wydziale Prawa Uniwersytetu Masaryka wykonywane. Działalność Centrum w przyszłości nie miałaby być ograniczona do Wydziału Prawa Uniwersytetu Masaryka, ponieważ wydziały prawa innych uniwersytetów zadeklarowały chęć dołączenia do tego projektu (podstawą i niejako łącznikiem w tym zakresie powinni być członkowie polskiej mniejszości narodowej, którzy studiują na wydziałach prawa w całej Republice Czeskiej).

Pragniemy również doradzać i pomagać studentom, którzy chcą studiować w Polsce w ramach Erasmusa lub innych programów bezpośrednio organizowanych

przez polskie uczelnie i inne organizacje. Prócz tego chcemy nawiązać kontakty z organizacjami polonijnymi w Republice Czeskiej i, o ile byłoby to możliwe, także z podobnymi organizacjami w Polsce.

Jednym z największych sukcesów Centrum jak do tej pory, było zorganizowanie i przeprowadzenie dwu konferencji pod nazwą *Czesko – Polska Komparatystyka Prawna* (<http://www.centrumpp.org/konfl/>) we współpracy z **Wydziałem Prawa Uniwersytetu im. Masaryka**. Pierwsza konferencja miała miejsce w Brnie (Republika Czeska) w dniach 23–24 marca 2012r. Druga konferencja odbyła się w Petrovicích u Karviné (Republika Czeska) w dniach 26–28 października 2013r. Centrum przez okres niespełna dwóch lat nawiązało współpracę z wieloma ośrodkami z Czech i z zagranicy, m.in. z:

- **Wydziałem Prawa Uniwersytetu im. Masaryka, Brno, Republika Czeska,**
- **Konsulem Generalnym Rzeczypospolitej Polskiej w Ostrawie, Republika Czeska,**
- **Wydziałem Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Polska,**
- **Wydziałem Prawa Uniwersytetu im. Komenského w Bratysławie, Słowacja,**
- **Wydziałem Prawa, Széchenyi István University, Győr, Węgry,**
- **Wydziałem Ekonomicznym, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Republika Czeska,**
- **Samorządem studentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Polska,**
- **Lingua Iuris Uniwersytetu Warszawskiego, Polska,**
- **Studenckim Kołem Naukowym Prawa Finansowego FISCUS, Polska.**

Oprócz powyższego Centrum i jego członkowie aktywnie uczestniczą w realizacji innych projektów, przede wszystkim projektów rektora w ramach Uniwersytetu im. Masaryka (źródło finansowania – Ministerstwo Szkolnictwa RC), oraz projektów realizowanych we współpracy z Wydziałem Prawa Uniwersytetu w Białymstoku („*Regulacja rynku kapitałowego a cykl koniunkturalny – doświadczenia Polski i Czech*”,

projekt finansowany przez Fundację im. Lesława Pagi). Centrum nawiązało współpracę z **Královehradeckým krajem**, gdzie członkowie Centrum w ramach projektu „*Strategie integrované spolupráce česko-polského příhraničí*” przygotowali analizę prawną dotyczącą struktury i kompetencji poszczególnych organów administracji publicznej w Polsce i Republice Czeskiej.

W 2013 r. udało nam się uzyskać tzw. **Small Grant z Funduszu Wyszehradzkiego** dotyczący organizacji międzynarodowej konferencji w 2014 r. Wiele podanych wniosków o dofinansowanie jest obecnie w trakcie rozpatrywania.

Do obszaru działalności Centrum należy również wydawanie monografii, prac naukowych i prac zbiorowych z konferencji. Ostatnio wydana została monografia pt. *Eugeniusz Ruśkowski a evropská dimenze finančního práva* – ISBN 978-80-263-0303-2 oraz praca zbiorowa z międzynarodowej konferencji naukowej *Czesko-Polska Komparatystyka Prawna 2012*.

Naszym **głównym celem jest zbudowanie w przeciągu najbliższych kilku lat rozpoznawalnej platformy, w ramach której będzie przebiegać współpraca z polskim środowiskiem akademickim w różnych formach, a którą w zarysie przedstawiono już wyżej. Chcemy utworzyć system kontaktów partnerskich z polskimi studentami i uczelniami tak, aby pomóc i umożliwić studentom zainteresowanym polskim prawem pogłębienie ich wiedzy w tej dziedzinie. Chcemy osiągnąć większą współpracę pomiędzy czeską i polską nauką prawną, a w szczególności wykorzystać o wiele szerszą wiedzę polskiego środowiska prawniczego dla własnych prac naukowych. Wreszcie częścią naszych starań jest także podniesienie świadomości o polskiej kulturze oraz znajomości języka polskiego.**

Mamy nadzieję i będziemy robić wszystko, aby Centrum Prawa Polskiego spełniło powyższe cele, a tym samym przyczyniło się do lepszego wzajemnego zrozumienia dwóch narodów i kultur.

Centrum działa od stycznia 2012r.

Základní údaje / dane:

Centrum Prawa Polskiego / Centrum polského práva

Veveří 70, 602 00 Brno, Czech Republic

IČO 22758836

info@centrumpp.org, www.centrumpp.org

Mgr. Damian Czudek, *prekseda / prezes*

czudek@centrumpp.org

Mgr. Michal Koziel, *místopředseda / wiceprezes*

koziel@centrumpp.org

Společná fotografie účastníků konference / Wspólna fotografia uczestników konferencji / Collective picture of conference participants

ČESKO-POLSKÁ PRÁVNÍ KOMPARATIVISTIKA / CZESKO-POLSKA KOMPARATYSTYKA PRAWNA /
CZECH-POLISH LAW COMPARISON
2013

ABSTRAKT / STRESZCZENIE / ABSTRACT

Abstrakt: Jedná se o sborník z mezinárodní vědecké konference Česko-polská právní komparatistika 2013 na téma „*Ekonomické a právní aspekty podnikání v zemích střední Evropy*“ pořádané občanským sdružením Centrum Prawa Polskiego / Centrum polského práva ve spolupráci s Právnickou fakultou Masarykovy univerzity, která se konala v Petrovicích u Karviné ve dnech 26.–28. 10. 2013.

Klíčová slova: právo; komparatistika; podnikání; střední Evropa;

Streszczenie: Praca zbiorowa z międzynarodowej konferencji naukowej Czesko-Polska Komparatystyka Prawna pt. „*Prawne i Ekonomiczne Uwarunkowania Prowadzenia Działalności Gospodarczej w Krajach Europy Środkowej*“. Organizatorem konferencji było stowarzyszenie Centrum Prawa Polskiego / Centrum polského práva działające we współpracy z Wydziałem Prawa Uniwersytetu im. Masaryka. Konferencja miała miejsce w Petrovicích u Karviné w dniach 26–28 października 2013 r.

Słowa kluczowe: prawo; komparatystyka; działalność gospodarcza; Europa Środkowa;

Abstract: This is the Czech-Polish Law Comparison 2013 international scientific conference proceedings on “*Economic and legal aspects of business in the countries of Central Europe*” organized by the civic association Centrum Prawa Polskiego / Centrum polského práva in cooperation with Masaryk University, the Faculty of Law, held in Petrovice u Karvine on 26th–28th October 2013.

Keywords: law; comparison; business; Central Europe;

Vědecká redakce MU

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc., Mgr. Iva Zlatušková,
prof. RNDr. Zuzana Došlá, DSc., Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.,
Mgr. Michaela Hanousková, doc. PhDr. Jana Chamonikolasová, Ph.D.,
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D., Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.,
prof. PhDr. Petr Macek, CSc., PhDr. Alena Mizerová,
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D., doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.,
Mgr. David Povolný, Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.,
prof. MUDr. Anna Vašků, CSc., prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.,
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

ČESKO-POLSKÁ PRÁVNÍ KOMPARATISTIKA 2013 CZESKO-POLSKA KOMPARATYSTYKA PRAWNA 2013 CZECH-POLISH LAW COMPARISON 2013

Mgr. Michal Koziel,
Mgr. Damian Czudek (eds.)

Vydala Masarykova univerzita roku 2013
Spisy Právnické fakulty MU č. 458 (řada teoretická, Edice S)

Ediční rada:

J. Kotásek (předseda), J. Bejček, V. Kratochvíl,
N. Rozehnalová, P. Mrkývka, J. Hurdík, R. Polčák, J. Šabata

Tisk: Point CZ s.r.o., Milady Horákové 890/20, 602 00 Brno
1. vydání, 2013

ISBN 978-80-210-6568-0